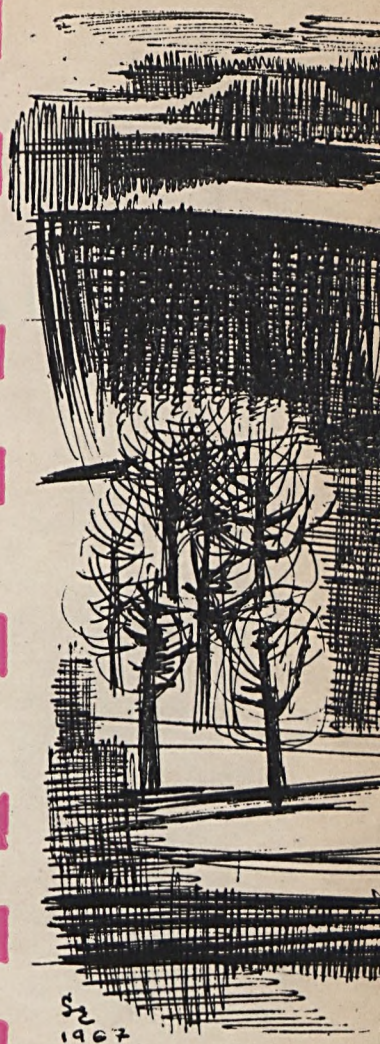

ARTS REVUE

1967

APRIL

MŰVELŐDÉSI TÁJÉKOZTATÓ

BARANYA MEGYE TANÁCSA VB
MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYA KIADVÁNYA

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

BÁRDI LÁSZLÓ, JÓZSA DÉNES PIROSKA, LIPPENSZKY ISTVÁN,
MÁNDOKI LÁSZLÓ, MÉSZÁROS BÁLINT, DR. SZÁNTÓ KÁROLY,
TIMÁR IRMA, DR. VARGHA KÁROLY

SZERKESZTŐ:

LEMLE GÉZA

A CÍMLAPOT RAJZOLTA:

SOLTRA ELEMÉR

A KIADÁSÉRT FELELŐS:

A MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLY VEZETŐJE

SZERKESZTŐSÉG:

BARANYA MEGYE TANÁCSA VB
MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYA
PÉCS, SZÉCHENYI TÉR 9. TELEFON: 22-10.

MEGREDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN

KOVÁCS JÓZSEF

GONDOLATOK A VILÁGNÉZETI NEVELÉSRŐL

A szocialista-kommunista ember kialakításához nagy mértékben hozzájárul a világnézeti nevelés. Világnézeti nevelésünk hatékonyságát számos tényező határozza meg. Ilyen tényezők *a tudományosság, korszerűség, a tanulók életkorához, érdeklődési köréhez való alkalmazkodás stb.* A korszerűségnek számos követelménye van. Ilyen tartalmi követelmény pl., hogy eligazítson korunk alapvető kérdéseiben, hogy adjon olyan szemléletbeli alapot a tanulóknak, amelynek birtokában a jövő — legalábbis a közeljövő — társadalmi, politikai változásait is helyesen tudják megítélni. Ki kell fejleszteni bennük az új gyors felismerésének képességét. Ez megköveteli tőlünk, hogy az egyes problémákra *a ma igényének megfelelően reagáljunk*, hogy állandóan keressük és keressük az újat.

Sokszor leírták már, hogy az eredményes világnézeti nevelésnek alapvető követelménye *a nevelő világnézeti azonosulása.* Az azonosulást csak folyamatként, még pedig soha le nem zárható folyamatként lehet felfogni. A tegnapi azonosulás egyes esetekben már ma sem elegendő, s egyre kevésbé lesz elég az évek múlásával. Ha azonosulásunk megreked egy adott ponton, nevelésünk hatékonysága szükségszerűen csökken. A következőkben pár példán keresztül arra szeretnénk rámutatni, hogy ezek az akadályozó tényezők már napjainkban is jelentkeznek s munkánk hatékonyságát csökkentik.

Mindannyiunk által ismert és elfogadott tény, hogy a marxizmus—leninizmus világszemlélete azért tudott tudományossá válni, tudott és tud tudomány maradni, mivel *állandóan követi az élet változásait*, a változásokból levonja a megfelelő, tudományosan megalapozott következtetéseket, s ezekre támaszkodva utat mutat a munkásmozgalom további harcaihoz. *Marx* a munkásosztály tudományos világnézetének ezen alapvető feladatát egy mondatban fogalmazza meg *A Feuerbach tézisek* utolsó pontjában: „*A filozófusok a világot csak különbözőképpen magyarázták, de a feladat az, hogy megváltoztassuk*”. A megváltoztatás nagy munkáját az embereknek — ma nekünk, holnap az általunk nevelt ifjú generációnak — kell elvégezniük. E feladat eredményes elvégzéséhez el kellett és el kell sajátítanunk, meg kell értenünk ezt a világnézetet, marxista szemléletűvé kell nevelnünk tanuló ifjúságunkat.

Mi pedagógusok, az elmúlt két évtized során elsajátítottuk e tudomány alapjait, szélesedett, mélyült marxista világnézetünk, nőtt ismeretanyagunk. Egyre megalapozottabb elméleti, politikai ismereteinkre támaszkodva, felhasz-

nálva egyre bővülő tényanyagunkat, tudtunk és tudunk újabb és újabb eredményeket elérni a világnézetű nevelésben. Napjainkban viharos gyorsasággal követik egymást e tartalmi változások. A társadalmi forradalmak — a történelem mozdonyai — új erőket, eddig szunnyadó, elnyomott népeket hoznak mozgásba. Ez az örvendetes és alapjában pozitív irányú, gyors társadalmi mozgás állandóan új elméleti, politikai problémákat hoz felszínre. Az új jelenségek új magyarázatokat követelnek, új törvényszerűségek LEVONÁSÁT TESZIK szükségessé. Több általunk helyesen megértett elméleti tétel — bár a benne foglalt megállapítások továbbra is érvényesek — új tartalmi jegyekkel bővül, ugyanakkor egyes jegyek túlhaladottakká válnak, vagy új értelmet nyernek. Ha a világnézetű nevelés nem tart lépést ezekkel a változásokkal, korszerűtlenné válhat még akkor is, ha továbbra is egyértelműen az elmúlt két évtizedben megismert elméleti törvényszerűségekre támaszkodik, mivel az adott időszakban helyesen megismert, az adott időszakot helyesen tükröző tételek oktatásában dogmákká merevedtek meg. Így nem adnak és nem is adhatnak helyes választ jelenünk és közeljövünk új problémáira. Az egyes tételek így ellentétbe kerülhetnek a kor gyakorlatával, s ha az új jelenségeket csupán az előző kort helyesen tükröző tételekkel kívánjuk megmagyarázni, erőszakot kell alkalmazni a gyakorlaton. Ha az életet akarjuk belegyömöszölni egyes dogmává merevített tételekbe, szükségképp helytelen vagy megalapozatlan következtetésekhez jutunk. Az ilyen oktatási mód könnyen eredményez szólamszerű tudást, idealizált vagy pesszimista társadalom-szemléletet.

Kétségtelen tény, hogy napjaink kérdéseire nehezebb egyértelmű választ adni, mint a történelmi távlatból szemlélhető, s tudományok által részletekbe menően tisztázott kérdésekre. Hallgatóinkat — s valljuk be, bennünket is — azonban a múlt eredményeinél jobban érdeklik jelenünk, jövőnk problémái. Ezekre a problémákra nem adható válasz a múltból leszűrt tapasztalatok, útmutatások nélkül. De a múlt minden tapasztalata, tanulsága sem elegendő ahhoz, hogy ezekkel megmagyarázzuk jelenünket, jövőnket. A megértéshez döntően a *jelen alapos elemzése* vezet el.

— Annak bizonyítására, hogy a marxizmus—leninizmus haladó tudomány, szívesen használjuk az alábbi példát:

Marx és *Engels*, akik a szabadversenyos kapitalizmust vizsgálták, az adott időszak fejlődéstörvényeinek ismerete alapján — helyesen — arra következtetésre jutottak, hogy a szocialista forradalom világméretben egyszerre fog győzni, s kizárták az egy országban való győzelem lehetőségét. *Lenin* az imperializmus fejlődéstörvényeinek vizsgálata alapján — helyesen — arra a következtetésre jutott, hogy a szocializmus győzhet egy vagy egy-két országban, sőt szinte kizártnak tartotta, hogy a győzelem egyszerre világméretű legyen. Tudományosan megalapozott érvelés ez, és alkalmas is az adott tétel bizonyítására. Bizonyításunknál sok esetben meg is elégszünk ezzel a helyes példával. Elégséges ez vajon 1967-ben? Úgy vélem, nem! Bárhogy is nézzük a dolgot, az elmondott példa, alapvetően azt bizonyítja, hogy a marxizmus—leninizmus a századfordulón, a századforduló utáni évtizedekben haladó tudomány volt. Tételünk viszont így hangzik: A marxizmus—leninizmus *állandóan* fejlődő tudomány. Ennek bizonyítására fel lehet és fel kell használni az említett példát, de meg kell mutatni, *miben realizálódik a haladó jelleg ma*. Ehhez bőséges anyagot szolgáltatnak számunkra a Kommunista és Munkáspártok 1957. és 1960. évi Moszkvai Nyilatkozatai. Csak pár példa az új vagy az új módon megfogalmazott tételekből: korunk tartalmának, fő jellegzetességének megfogalmazása,

háború, béke, békés egymás mellett élés tételeinek új módon való felvetése. A szocialista forradalom győzelme, békés útjának részletes elemzése és kidolgozása. Ha ezeket a tételeket is felhasználjuk, a marxizmus—leninizmus haladó jellegének bizonyításához, érvelésünk teljesebb, korszerűbb lesz.

A mával kell megértetnünk az egyes háborúk közötti különbségek, a *háborúk igazságos, illetve igazságtalan jellegét* is. Napjainkban e kérdés politikai jelentősége is megnőtt. Kétszeresen jogosult tehát az az igény, hogy hallgatóinkat alaposan készítsük fel, nyújtsunk számukra maximális segítséget, hogy korunk háborúit helyesen tudják megítélni. A háborúk igazságos, illetve igazságtalan jellegének vizsgálatánál általában a két világháborúra támaszkodunk, ezeket a háborúkat elemezzük. Ezen háborúk jellegének megértése nem jár sok nehézséggel. A könnyű megértetés alapvető oka az, hogy ezeket a háborúkat már történelmi távlatból szemléljük. Az idő, a történelemtudomány már kiszűrte a hozzájuk tapadt esetlegességeket. Nem élnek és nem hatnak (különösen a fiataloknál) azok a nézetek, eszmék, amelyek e háborúk időszakában megnehezítették a helyes következtetések levonását. Mi tudjuk, hogy az első világháború helyes megítélését az adott időszakban mennyi minden akadályozta. Tudjuk, hogy az első világháború megítélésében elfoglalt álláspontok, „eredményeként” a II. Internacionálé egymással szembenálló pártokra szakadt szét. A szociál-sovinizta, szociál-pacifista elv, illetve magatartás egyik oka lett a munkásmozgalom szervezeti kettészakadásának.

Nekünk ezekkel a helyes felismerést gátló tényezőkkel ma már nem kell teljes részletességgel foglalkoznunk. Hogy mégis emlékeztettem a felsorolt zavaró tényezőkre, ezt azért tettem, hogy érzékeltessem: egy háború jellegének megítélése a háború zajlásának időszakában mindig bonyolultabb, mintha az már történelmi távlatba kerül. A mi fiataljainknak azonban nemcsak az elmúlt háború jellegét kell megítélniük, hanem a jelenlegiekét is. Bár tudjuk, hogy a szocializmus és a béke erői állandóan nőnek, ma még nem állíthatjuk nyugodtan, hogy az elkövetkező években vagy évtizedben még meg tudunk akadályozni minden háborút. Egy esetleges új háborút viszont — a vietnami háborúhoz hasonlóan — kitörése, illetve lefolyása időszakában kell megítélniük, akkor kell kialakítaniok magukban a helyes álláspontot. A vietnami háború helyes megítélést ma sok esetlegesség, tudatos félrevezetési törekvés nehezíti. E nehézségek, az esetleges tévedéstől való félelem azonban nem riaszthat vissza bennünket attól, hogy tanulóinkkal az igazságos és igazságtalan háború fogalmát a múlt tapasztalataira támaszkodva alapvetően a ma háborúja vizsgálatán keresztül alakítsuk ki. Hozzá kell segítenünk hallgatóinkat, hogy e kérdésben is az esemény folyásának időszakában tudják szétválasztani a lényegeset és a lényegtelent, az esetlegest és a meghatározót, hogy fel tudják ismerni a félrevezetést célzó akciókat, s a tudományosnál talán jóval szerényebb mélységben, esetleg bizonyos hibaszálalékkal is, de megalapozott és helyes álláspontot tudjanak magukban kialakítani. Ez elméleti bátorságot, megfelelő tényt és anyagismeretet kíván a pedagógustól. Az elméleti bátorságot az elvi szilárdság, a sokoldalú, alapos elméleti felkészültség adja. Követni kell tehát az elmélet fejlődését s vele együtt figyelemmel kell kísérni a konkrét változásokat is.

Különböző párt- és állami dokumentumok sokat foglalkoznak a *szocialista hazafisággal*, a hazafias nevelés problémáival. Nem véletlenül, hisz fiatalságunk szocialista hazafiakká nevelése egyik kulcsfeladatunk. Ha ehhez hozzávesszük, hogy az imeperialista fellazítási taktika előterébe került a szocialista hazafiság

diszkreditálása, nacionalizmussal való helyettesítése, joggal hangsúlyozzuk: feladataink a hazafias nevelés területén állandóan nőnek. A szocialista hazafiság egyik alapvető ismertető jege az internacionalizmus. Internacionalizmusunk alapja: a nemzetközileg szervezett burzsoáziával szemben csak a nemzetközileg szervezett proletariátus harcolhat eredményesen. Ez az összefogás, s közös harc, minden ország munkásosztályának, népének harcát segíti, tehát mélységesen nemzeti is, a nemzeti függetlenség megszerzésének, illetve fejlesztésének irányába hat. Tanulóink internacionalista szellemének kialakításában nem kevés eredményt értünk el. A nemzeti függetlenség tartalma ugyanakkor oktatásunkban többször összefonódik a nemzeti különállás hangoztatásával. Történelmi múltunk felületes vizsgálatából ténylegesen le lehet vonni azt a következtetést, hogy egy adott időszakban nemzeti függetlenségünk azért veszett el, azért szenvedett csorbát, mivel feladtuk nemzeti (gazdasági és politikai) különállásunkat. (Pl. német orientáció.) Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy legtöbb esetben nem a különállás feladása volt az alapvető ok, hanem az, hogy uralkodó osztályaink osztályérdekeik megvalósítása érdekében a haladást gátolni igyekvő reakciós erőkkel kerestek kapcsolatot. Az alapvető ok tehát a helytelen orientáció volt. Az egyes burzsoá ideológusok napjainkban éppen a nemzeti különállás, az egyes szocialista országok között meglévő különbségek további fenntartása szükségességének hangoztatásával indítanak támadást az internacionalizmus ellen. Propagandájukban most nem azt vonják kétségbe, hogy egy adott ország proletariátusának joga van segíteni más ország proletariátusán, hanem csak (!) azt igyekeznek bizonyítani, hogy a szocialista országok gazdasági, politikai, függetlenségének alapvető biztosítója a gazdasági, politikai különállás, hogy a szocialista országok gazdasági s az ezen épülő politikai integrációja a nemzeti függetlenség, a nemzeti érdekek feladásához vezet.

Ezen állítás célzatosságát, félrevezető, zavartkeltő szándékát a burzsoá sajtóban megjelenő cikkekkel sőt burzsoá politikai tényezők hivatalos nyilatkozataival is bizonyítani lehet. Számos nyugati tőkés ország sajtója, hivatalos politikai vezetése, hivatkozva a második világháború után kibontakozó műszaki-technikai forradalom teremtette új körülményekre, támadja és helyteleníti a francia nagytőkének az amerikai nagytőkétől való különállási törekvéseit. Úgy hiszem, nem kell részletesen bizonyítanom, hogy a francia nagytőke törekvései jogosak. Jogosak, hisz a tőke világában a profit szabja meg a cselekvést, az erősebb a fejletlenebb elnyomására, függő helyzetbe szorítására törekszik, mit sem törődve annak nemzeti érdekeivel. Meg kell jegyezni, hogy miközben a francia nagytőke — saját érdekeinek védelmében — védekezik az amerikai nagytőke támadásai ellen, a nála gyengébb országokat ugyanúgy a saját befolyása alá akarja kényszeríteni, mint ahogyan ezt az amerikai nagytőke teszi. Ezekben, a napjainkban elsősorban a francia nagytőke ellen irányuló bírálatokban azonban van egy racionális mag, nevezetesen az, hogy a korunk technikai szintje kínálta gazdasági lehetőségeket egy ország külön nem tudja kihasználni. Objektíve szükségessé vált az eddiginél szorosabb, tartalmában és formájában egyaránt újszerű gazdasági együttműködés. Ez az együttműködés tőkés viszonyok között szükségképp eltorzul. Amikor oktató-nevelő munkánk során arról beszélünk, hogy milyen veszélyekkel jár egy-egy nemrég függetlenné vált ország számára az imperialista államok által felkínált együttműködés, hangsúlyoznunk kell, hogy a veszély oka az, hogy az együttműködés imperialista talajon a kizsákmányolást erősíti. Az egyenjogúságon alapuló gazdasági, politi-

kai együttműködés ugyanakkor meggyorsítja az adott ország fejlődését. Az ilyen jellegű együttműködésre a fejlődő országoknak egyenesen szükségük van.

Nézzük ezek után: összeegyeztethető-e a szocialista országok gazdasági-politikai integrációja, a nemzeti függetlenség, a nemzeti érdekek védelmével, fejlesztésével? Nekünk a korunkban bekövetkezett gazdasági, társadalmi változások által támasztott igények bemutatására támaszkodva, harcban az imperialista ideológiai mesterkedésekkel, azt kell bebizonyítanunk, hogy korunkban a nemzeti függetlenség, amelynek alapvető tartalma országunk gazdasági, politikai fejlődésének biztosítása, csak a többi szocialista országgal való intenzív gazdasági, politikai együttműködés eredménye lehet. A nemzeti függetlenség és a szocialista világrendszer gazdasági, politikai integrációja egyre inkább azonos fogalmakká vált. Gyorsabb gazdasági fejlődésünket már ma is akadályozza, hogy nem tudunk kellő gyorsasággal előre lépni a gazdasági integráció terén. Megállapításom igazolására álljanak itt az alábbi részletek F. Beljejev: *A szocialista országok gazdasági kapcsolatainak kérdései* című cikkéből (Mezsdunardnaja Zsizny, 1966. 8. sz.).

A cikk központi gondolata, mottója a következő: „... az államközi szakosodás még nem játszik döntő szerepet a KGST tagállamok gazdasági fejlődésében, nem felel meg a két rendszer gazdasági versenyéből adódó lehetőségeknek és követelményeknek...”

A szerző tehát a szakosodás, az integrálódás meggyorsítását követeli. Lásuk mivel bizonyít!

„A termelési szakosodás és a kooperáció objektív szükségszerűség valamennyi KGST tagállam számára. Valamennyi tagállam érdeke a nemzetközi szakosodás elmélyítése. Ez az érdekeltség az alábbi két fő okra vezethető vissza.

a) Sok KGST állam nem elég nagy belső piaca folytán nincs abban a helyzetben, hogy a magas munkatermelékenység, a korszerű gép- és berendezésfajták, illetve gyártási eljárások széleskörű felhasználása alapján biztosítsa népgazdaságának megfelelő hatékonyságát.

b) Számos tagállam nem rendelkezik elég tudományos munkatárssal és tervezővel, s így saját erejéből nem képes megalkotni és világszínvonalon kibocsátani a gépek és vegyipari termékek olyan széles választékát, amely megfelel népgazdasága és lakossága sokrétű szükségleteinek.”

Vagy: „A szocialista országok a helyesen megszervezett termelési szakosodás és kooperáció segítségével latbavetik a gazdasági növekedés ütemének fenntartásához szükséges pótlólagos tartalékokat, s ezáltal megerősítik helyüket a kapitalizmussal folytatott gazdasági versenyben. Ezt általános formában úgy fogalmazhatjuk meg, hogy azonos és változatlan feltételek mellett egy ország gazdasági növekedésének üteme attól függ, milyen mértékben vesz részt a nemzetközi szakosodás és kooperáció rendszerében...”

Meg kell értetnünk hallgatóinkkal, hogy egy adott ország gazdasági függetlenségének legfőbb jellemzője, hogy az adott időszak technikai és társadalmi viszonyai által nyújtott lehetőségeket maximálisan ki tudja használni, vagyis, hogy termelését a körülmények adta lehetőségek között maximálisan tudja fejleszteni. Az idézett tények és érvek alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy e lehetőségek kihasználásához egyre intenzívebb szakosodás, kooperáció szükséges. Megfordítva a kérdést: Nemzeti érdekeinknek ártanánk, ha szembefordulnánk az integrációval.

Azt talán felesleges is bővebben bizonyítani, hogy politikai függetlenségünk — aminek alapja a gazdasági függetlenség — legfőbb biztosítóka a szo-

cialista vilárendszerhez való tartozásunk. Arról viszont beszélnünk kell, — hisz ez a közeljövő problémája —, hogy a gazdasági integráció előrehaladásával együtt, azt követve tartalmában mélyül és formáiban is változik a politikai együttműködés is. Új közös politikai irányító szervek jönnek létre, éppen a zavartalan fejlődés biztosítása érdekében. Az élet minden területén fokozódik az államok közötti együttműködés, ledőlnek a gyors fejlődést akadályozó korlátok. Fel kell készítenünk ifjúságunkat, hogy az adott időszak ilyen jellegű változásait józanul és helyesen tudják érzékelni, s belássák, hogy a nemzeti függetlenség az egyre szorosabbá váló nemzetközi együttműködésben ölt testet.

Napjainkban a szocialista országok közötti új típusú együttműködés kibontakozásának és fejlődésének vagyunk tanúi. Tudjuk, ez a fejlődés nem elmentmondásmentes. De ez az egyetlen járható út. Ennek megértetése és elfogadtatása fontos követelménye a szocialista hazafiságra való nevelésnek.

A változó világ parancsoló követelménye, hogy világnézeti nevelésünk lépést tartson a változásokkal. Ha nem tartunk lépést a fejlődéssel, előfordulhat, hogy a legjobb szándékú, marxista tételeken alapuló nevelőmunka „eredménye” torz, vulgáris, vagy éppen antimarxista szemléletmód kialakulása lesz hallgatóinknál. Korszerűsítsük tehát állandóan elméleti és módszertani tudásunkat, hogy a világnézeti nevelés területén jelentkező új és új feladatokat sikeresen tudjuk megoldani.

DR. SZÁNTÓ KÁROLY

GONDOLATOK A HAZAFIAS NEVELÉS MEGVALÓSÍTÁSÁRÓL AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN

Újabban megint a közérdeklődés középpontjába került a hazafiságra nevelés, hiszen ebben a tanévben, novemberben tartották országsszerte a tantestületi értekezleteket ebben a tárgyban. Azóta is a tantestületi szobákban állandó viták tárgya ez a téma. A pedagógusok jól tudják, hogy a hazafiságra nevelés nem időszaki, hanem állandó nevelési feladat. A nevelőket elsősorban az érdekli, hogyan valósítsák meg a szocialista hazafiságra nevelés feladatait, akár mint osztályfőnökök, akár mint az egyes tantárgyak szaktanárai.

Nem óhajtok „elméletieskedni” ebben a rövidre szabott cikkben, hanem inkább a hazafiságra nevelés megvalósításának, gyakorlati valóra váltásának néhány problémáját óhajtom fölvetni, amin érdemes elgondolkozni.

Tudjuk, hogy a szocialista hazafiságra nevelés az erkölcsi nevelés egyik részfeladatát alkotja, s mint ilyen nem lehet kampányfeladat, hanem olyan nevelési folyamatban zajlik le, amely hosszabb időre szól, konkrétan megfogalmazva az általános iskola 1. osztályától egészen addig, amíg a gyermek a 8. osztályból ki nem lép máshová, ahol ez a folyamat természetesen tovább kell, hogy folytatódjon.

A nevelési folyamat nem könnyen elemezhető mechanizmus, hiszen benne több összetevő található meg. Mivelhogy a hazafiság az erkölcs egyik lényeges fogalmi jegye, azért a hazafiságra nevelésre is mindazon törvényszerűségek érvényesek, mint az erkölcsi nevelésre. Az erkölcsi fejlődésben és nevelésben az alábbi pszichológiai mozzanatok emelhetők ki:

- erkölcsi tudat
- erkölcsi meggyőződés
- erkölcsi érzelmek
- akarat
- szokások
- jellem.

Ugyanezek érvényesek a hazafiságra nevelésre is. Az első lépés a szükséges *tudat kialakítása*. Ez azt jelenti, hogy akár az osztályfőnöki órákon, akár a szakórákon a helyzettől és az anyagtól függően igyekszünk kialakítani a szükséges erkölcsi képzeteket, fogalmakat, szabályokat, törvényeket. Ez végeredményben értelmi síkon történik, de igen fontos mozzanat, mert ezek nélkül a fogalmak és képzetek nélkül nevelés tovább nem folyhat, mert ezek alkotják alapját a

hazafiságra nevelésnek. Ilyen fogalmak pl. a következők: mi a haza? mi az igazi hazaszeretet? mi az internacionalizmus? mit tesz az, aki igazán szereti hazáját? mikor mondják rád, hogy hazaszerető vagy? kire mondják, hogy nem szereti hazáját? mi a nép, nemzet, nemzetség, ország?

Érdemes összegyűjteni a gyermekek válaszait ezekre a kérdésekre vonatkozólag, s akkor látni fogjuk, hogy az egyes fogalmakban, kérdésekben hol mutatnak hiányosságokat, hol van magyarázni való.

Különösen Baranya megyében — ahol *nemzetiségek* is laknak — fontos, hogy a fenti fogalmakat tisztázzuk a gyermekekkel, hiszen ez olyan különleges megye, ahol a *többszínűség jelensége* fennáll. Sokkal egysíkúbb, és könnyebb a „haza” fogalmát megértetni a színmagyar vidékeken, ahol csak magyar nyelvet beszélnek, mint ott, ahol német, vagy délszláv települések is vannak. A nemzetiségi származású gyermekben problémát okoz az a helyzet, hogy az anyanyelvét beszélheti, sőt ezen a nyelven tanítják is az iskolában, s ugyanakkor azt hallja nevelőjétől, hogy „mi ennek a magyar hazának a fiai vagyunk”, vagy „légy hű a magyar hazához!” Itt valóban a pedagógusnak látnia kell, hogy a kétnyelvűség a nemzeti kultúrák egybefonódásának tényezője, olyan internacionális kulturális termék, amely nem tagadja a nemzeti kultúrákat, hanem eszébe köze azok kiteljesedésének, gazdagodásának. A nemzetiségi iskolák tanulóit meg kell tanítani arra, hogy az anyanyelvük nem választja el őket attól a hazától, amelybe beleszülettek, s ahol élnek.

A tudat formálása során alakul ki a *meggyőződés*, amely már az elvek összességéből alakul ki a nevelési folyamatban. Ebben azonban már nemcsak értelmi elemek találhatók, hanem *érzelmi mozzanatok* is. Tulajdonképpen a tudat (az értelmi állapot), — amely az ismeretekben nyer kifejezést — és az érzelmek között szoros összefüggés fedezhető fel. *Piaget* világhírű svájci pszichológus mutat rá a tudat érzelmi oldalára. Az érzelem erőforrást, hajtóerőt jelent az értelem működésében. Ezek szerint „*az érzelem olyan, mint az autó működése, amely a benzintől függ, mely hajtja a motort, de nem módosítja a gép szerkezetét.*” Ez más szóval azt jelenti, hogy azok az ismeretek az értékeesebbek, amelyeket a gyermek erős érzelmi kapcsolatokkal szerez magának, s azok a kevésbé értékesek, amelyeket pusztá józan, hűvös belátással tesz magáévá. Az „*átértés*” után, illetve egyidejűleg az „*átérzés*” segíti valóra váltani a hazafiságra nevelés céljait, feladatait. *Nagy László* híres magyar pedagógus ezzel kapcsolatban a „*totalitás törvényét*” hangsúlyozta. Ez annyit jelent, hogy a tanítás által nyújtott fogalmak, ismeretek a gyermek egész egyéniségét, személyiségét hassák át. Ez az igazi nevelés!

Az elmúlt évtizedekben hazai pedagógiai gyakorlatunkban eléggé túltengett az intellektualizmus, (az értelemre támaszkodó nevelési irányzat), ugyanakkor elhanyagolták pedagógusaink az érzelmi nevelést. Persze ennek nem kizárólag nevelőink voltak az okai.

Tudnunk kell, hogy *érzelmi nevelés* nélkül nincs hazafiságra nevelés. Az a pedagógus, aki állandóan „a fogalmakat tisztázza”, folyton csak magyaráz, de érzelmi hatásokat nem tud fölkelteni, az nem képes hazafias nevelést végezni. Itt természetesen nem valami álpátoszról van szó, hangrezgetetésről, vagy szentimentális érzések fölkelteséről, mert ezek hamisan csengenek. Sokszor nem is a hangerő, vagy a széles gesztus árulja el az igazi érzést, hanem a ki nem mondott szó, az elgondolkodásra alkalmas szünet tartása, vagy a tanár tekintete. Szükséges, hogy a tanár higgyen abban, amit tanít, s a gyermek érezze benne a lángoló lelkesedést, s akkor az érzelmek fölkelődnek szinte „maguktól is”. Az

érzelmeik pszichológiájából tudjuk, hogy érzelmet, csak érzelemmel lehet fölkelteni, fejleszteni. Itt tehát gyökeres fordulatra van szükség a hazafiságra nevelésünkben, mert ez a szempont az utóbbi években eléggé a feledés homályába merült az értelmi nevelés előnyére.

Egy másik probléma a *nemzeti büszkeségre való nevelés* kérdése. Az elmúlt két évtized során a nacionalizmus elleni harcot megvívtuk, ugyanakkor azonban nevelésünkben kissé háttérbe szorult a nemzeti büszkeségre való nevelés szempontja. Pedagógusaink jórésze úgy vélte, hogy azzal már kimeríti a nacionalizmus fogalmát, ha a magyar haza vívmányaira, a szocializmus alkotásaira való büszkeségre neveli tanulóit. Ma már ezen túl vagyunk, s tudomásul kell vennünk, hogy a szocialista hazafiság fogalmában a nemzeti büszkeség is benne van. Természetesen a gyermekek számára a legkézenfekvőbb, ha *a jelen alkotásaira* való büszkeségre neveljük őket, ha megmutatjuk nekik azt, hogy honnan indultunk el, és hová jutottunk. Ugyanakkor a hazai múlt megismertetésével, a hagyományok összegyűjtésével is nemzeti büszkeségre nevelhetünk. Az egyik iskola honismereti szakköre népművészeti köcsögöket, festett tányérokat és vázákat gyűjtött össze, s a leányok népművészeti terítőket hímezték. Az egyik leány a tanár lelkes magyarázata után ezt mondta: „Hát ne legyen az ember büszke arra, hogy magyar?” A gyermekeket igen erős kötelékek és szálak fűzik ahhoz a tájhoz, ahol bölcsőjük ringott, s ahol gyermekeiket töltik. Ez a „szülőföld”, amely felejtethetlen marad számukra öregkorukban is. A hazafiságra nevelés egyik bevált gyakorlati módszere a *helyi hagyományok, helytörténeti emlékek* felkutatása a gyermekekkel. Ez egyúttal a gyermekek romantikus hajlamait is kielégíti, másrészt pedig ugyanakkor fölkelte érdeklődésüket a szülőföld iránt, s ezen keresztül fejleszti a hazaszeretetet. Igen hasznos, ha a tanulók a szülőföld közelmúltjával behatóbban foglalkoznak, paraszt- és munkásmozgalmának kiemelkedő eseményeivel. Még abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy közöttünk élnek a „nagy idők nagy tanúi”, a veteránok, akik a közelmúlt, az utóbbi emberöltő történelmének mozaikjait átnyújthatják gyermekeinknek, s ezt az alkalmat nem mulaszthatjuk el. A Tanárképző Főiskola Gyakorlóiskolájában pl. rendszeresen élnek ezzel az alkalommal, s a tapasztalatok arról tanúskodnak, hogy a gyermekek hazafias érzését igen erősítik a Tanácsköztársaság és a szocialista forradalom öregjeivel való közvetlen találkozások és beszélgetések. Olyan élményekben részesülnek a tanulók, amelyeket semmilyen tankönyvből, vagy tanári magyarázataból nem meríthetnek.

A gyermekek *internacionalista érzelmei* is leginkább a szubjektív élmények alapján bontakoznak és fejlődnek ki. Ilyen lehetőségeket teremtenek külföldi hasonlókorú pajtásokkal való levelezések, vagy személyes találkozások, esetleg csereüdülések. Különösen ügyelni kell arra, hogy a gyermekek bele ne essenek az egyes felnőttek által képviselt ún. „Nyugat-imádat” hangulatába. Ez azt jelenti, hogy minden értéktelen, vagy akár egyenértékű dolog is szebb, értékesebb, ha nyugati, mint ha magyar. Érdekes tapasztalatunk van egy iskolából erre vonatkozólag. Egy tanuló sok bélyeget hozott az iskolába, mert cserélni akart. Erre egyik társa ezt mondta: „A magyar bélyeg is ér annyit, mint a nyugati bélyeg.” (Ugyanis a fiú egy külföldi bélyeget két magyar bélyegért akart cserélni.) — „Kitől hallottad ezt?” — „A tanár bácsitól.” — Persze itt a bélyegek értékéről is szó van, mert az egyik értékesebb lehet, mint a másik. Azonban a nevelő elérte, hogy egyes tanulóit a hazait ne tartsák csak azért alábbvalónak, mert magyar. Ha ezek a tanulók felnőnek, bizonyára azon lesz-

nek, hogy hazájuk termékei egyenértékűek és versenyképesek legyenek a külföldével.

Az internacionalizmus érzésének egyik fogalmi jegye a *Szovjetunió megbecsülése* és ragaszkodás hozzá. A tanulók elismerő érdeklődése — a tapasztalatok szerint — főként a technikai, úrkutatási eredmények megismerése alapján, valamint a Szovjetuniónak a béke fenntartása érdekében tett erőfeszítéseiről szerzett információk alapján növekszik egyre jobban. Ezért az a nevelő erősíti az internacionalizmus érzését a gyermekekben helyesen, aki a Szovjetunió életét, eredményeit alkalomszerűen megismerteti velük. A humán tárgyak óráin sokszor művészi megoldásokra is szükség van. Az érzelmi ráhatás egyikét szóval sokszor többet beszél, mint egy agyonmagyarázott tény. Pl. T. I. nevelő egyik osztályfőnöki óráján egy verset felolvasott Zójáról, akinek utolsó szava ez volt: „Hazám!” Utána pár pillanatnyi csend után csak ennyit fűzött hozzá: „Ez a hazaszeretet, mert a legdrágábbat, az életét adta érte.” A gyermekekben láthatóan mély benyomást keltett a nevelő átélése.

Igen hasznosnak bizonyul a *történelmi filmek* megtekintése a tanulókkal. Ma már szép számmal forgatják az ilyen tárgyú hazai és szovjet filmeket. A Rákóczi hadnagya, a Feltámadott a tenger, a Tenkes kapitánya, a Kőszívű ember fiai, a Kárpáthy Zoltán mind olyan magyar filmek, amelyek a hazafiságra nevelés szolgálatában állnak, és művészi eszközökkel fölkeltek a gyermekek részvétét az elnyomottak mellett, s olyan állásfoglalásra készítik őket, hogy az igaz ügy mellé álljanak, s csodálják, megbecsülik azokat, akik az igazságos ügyet képviselik és harcolnak érte. A filmek megtekintése után hasznosaknak bizonyulnak a háziilag megrendezett, a gyermekek életkori sajátosságaihoz igazított *filmmankétok*, amelyeken a gyermekek szabadon és spontán módon megnyilatkozhatnak élményeikről. A megbeszélés alkalmával a nevelő úgy irányíthatja a tanulókat, hogy még további rejtett kincsek a felszínre kerülhetnek emlékezetükben, és ezek további megerősítéseket nyerhetnek. Az a pedagógus, aki úgy érzi, hogy egyénisége nem alkalmas az érzelmi mozzanatok fölkelésére, a filmek ügyes megbeszélésével pótolhatja azt a hiányosságot, aminek betöltésére egyébként képtelen lenne. A gyermekek vonzódnak a romantikához, s a hősközhöz, akik nagy tetteket visznek véghez. Az ebben rejlő lehetőséget áttranszponálhatjuk a hétköznapi élet területére, a gyermekek akaratának fejlesztésére, tetteiknek motiválására.

Néhány szót szabad legyen szólnom az *iskolai ünnepélyek* megrendezéséről, tartalmáról, lefolyásáról. Sok iskolai ünnepélyen vettem részt több mint két és fél évtizedes pedagógusi pályámon, de kevés olyat láttam, amely megfelelt volna a tanulók életkori sajátosságainak. A legtöbb iskolai ünnepély a felnőttek számára is megrendezhető lenne. A szónok igen sokszor olyan segédanyagokat vesz igénybe, amelynek tartalma nem áll a gyermekhez közel. Sokszor hallottam olyan fogalmakat, amelyeket a tanulók nem értenek, (pl. „revizionista szakszervezeti vezetők,” vagy „szolidaritás”, vagy „a demokratikus forradalomból a szocialista forradalomba való átmenet” stb.) Az idegen ideológiai szakkifejezések előtt a gyermekek értetlenül állnak, nem tudják hová helyezni azokat, nem mondanak számukra semmit. Véleményem szerint sokkal helyesebb, ha a történelmi események rövid elemzése mellett a szónok által elmondott ünnepi beszéd inkább az érzelmekre hat, mintsem az értelemre. Egy hazafias ünnep, egy forradalmi évforduló eseményeiről való megemlékezés arra kell, hogy szolgáljon, hogy a gyermekekre *mély érzelmi hatásokat* gyakoroljon, s a beszéd ennek megfelelően inkább lírai, mint intellektuális jellegű legyen.

Olyan izzó lelkesedést, hazafias hangulatot keltsen, amely még a közömbös hallgatót is a végén megragadja. Ehhez az ünnepség tökéletes megrendezése is szükséges, az, hogy lefolyása ne legyen hosszú, fárasztó, hanem az egyes műsorszámok frissen peregjenek és lelkesítő hatásuk legyen.

Úgy vélem, hogy a hazafiságra való nevelés megvalósításának összes eddigi módszereit végig kell vizsgálnunk, s keresnünk kell azokat a célravezető eljárásokat, amelyek az általános iskolás gyermek lelkivilágához, gondolkodásához, életkori sajátosságaihoz legjobban illeszkednek és megfelelnek. Világosan kell látnunk, hogy a hazafias nevelésnek nincsenek külön speciális módszerei, hanem azokat alkalmazhatjuk sikeresen, amelyek az erkölcsi nevelés módszereiként ismeretesek. Meg kell valósítanunk a tények és a lelkesítő általánosítások helyes egyensúlyát, meg kell találnunk s éreznünk kell az értelmi és érzelmi ráhatásoknak azt a helyes arányát, amely a nevelés folyamatában a gyermekek tudatát formálja, ugyanakkor azonban a meggyőződésüket alakítja, és érzelmi állásfoglalásra is készíti egyidejűleg őket.

DR. BERNÁTH JÓZSEFNÉ

ÉLMÉNYT NYÚJTÓ ISKOLAI ÜNNEPÉLYEKET!

Szokványos mondatok, egy-két szavalat, a Himnusz — lemezről, esetleg egy énekkari szám: ez jellemzi iskolai ünnepeink zömét! Szükséges rossznak tartják a rendezőtanárok, a tanítási órák elmaradását látják benne a diákok. Az évet nyitó és záró rendezvények pedig sokszor a rögtönzések, a bizonytalan szövegtudás stb. kínos perceit jelentik előadónak s hallgatóságnak egyaránt.

Pedig nem kétséges, hogy az ünnepélyek nevelőereje óriási; fontos helye és szerepe van az új szocialista embertípus megformálásában. Nem árt ezt ismételtelen emlékezetünkbe idézni most, amikor 1967 *jelentős évfordulói magas szintű, tartalomban és formában a gondolatot legtisztábban sugárzó ünnepélyeket igényelnek.* Szervezzünk olyan ünnepeket, amelyek a világnézeti nevelést éppúgy szolgálják, mint az iskola közösségének alakítását, formálását! Megfontolandók *Makarenkó* észrevételei: „*Nem tudok elképzelni olyan közösséget, amelyben a gyermek szívesen élne, amelyre büszke tudna lenni, ha az nem volna szép külső megjelenési formában! Nem szabad elhanyagolnunk az életészétikai oldalát!*”

Nem kétséges, hogy az alapos, gondos *előkészület* a tantestületi nyitóértekezleten kezdődik. Itt megtörténik az iskolai ünnepek felelős tanárainak felkérése, valamint a rendezvények beillesztése az egyes munkaközösségek és szakkörök évi munkatervébe. (Irodalom, történelem, idegen nyelvi, rajz és sportszakkörök jönnek elsősorban számításba.) Így a műsorösszeállítástól az értékelésig az irányító tanár mellett kezdettől fogva kollégák és diákcsoportok állnak; nem egy tanár követel immár, hanem a köz!

Az ünnepélyek előtt 2 hónappal elérkezik a *közvetlen felkészülés* ideje. Megtörténik a szereplők kiválogatása, megtervezik a dekorációt, kijelölik a rendgárdista csoportból az ügyeleteseket, s megállapodnak az ünnepség konkrét helyében.

Vigyázni kell arra, hogy a próbák hosszú sora ne teher és nyűg legyen a diák számára! Az énekkar közben-közben hallgassa meg a versmondókat, a szavalók látogassák a kóruspróbát. Ha már az egyéni számok többé-kevésbé kidolgozottak, akkor sor kerülhet az első összpórára, ahol a szereplők véleményét, javaslatát is meghallgatva közösen kialakítják a kórus, a versmondók, a narrátor stb. helyét, megállapodnak a mozgásformák, fényeffektusok mértékében is. A közös problémákkal párhuzamosan foglalkozni kell a gyengébbek-

kel és a próbák során esetleg elszürkült produkciókkal. Az ünnepélyt megelőző hetekben egy-két alkalommal vasárnap délelőtt is be kell hívni a szereplőket, amikor egyenruhában, a díszletelemek feltüntetésével, jelzésével folyik a próba, s ilyen érzelmi — hangulati ráhatással megfelelően fokozódik a készülődés izgalma.

Közvetlenül az ünnepség előtt, a már elkészített forgatókönyv segítségével — egy hatodik óra rovására is — az egész iskola számára ajánlatos a tervezett ünnepség főpróbáját megrendezni. Nem a szereplők miatt — ők ekkor csak a mozgáselemeket ismétlik — hanem a rendgárdista diákok, az osztályok be- és kivonulása, a zászlótartó diákok helye stb. szempontjából fontos ez!

Az *ünnepély* még nem lesz élményt nyújtó, embert formáló, ha a műsor mondanivalóját, szép kivitelét nem egészítik ki azok a tartalmas formaságok, az iskola sajátos hagyományrendszerébe illő mozzanatok, amelyek teljessé teszik az ünnepség adta világnézeti, esztétikai nevelési lehetőségeket.

Legyenek ott a meghívott vendégek között a társadalmi élet, a patronáló üzem, vállalat képviselői, testvériskolák s amennyiben lehetséges, a névadó megbízottjai s a szülők! (Lassanként a szülők kiszorulnak az egyes iskolai rendezvényekről!)

Az osztályok fegyelmezett bevonulása — egységes ruházata erőt, szépséget, harmóniát sugároz. Megköveteli ezt az iskolától a honvédelmi nevelés is, hisz hogy fogadja a néphadsereg szigorú fegyelmi rendjét az a fiatal, aki 18 éves koráig jóformán semmi formai kötöttséget nem kényszerült elviselni!

Tervszerűen ki kell alakítani, s hagyományossá tenni az iskola és az ifjúsági szervezetek zászló-kultuszát! A műsor elején az előre eltervezett — és elpróbált! — módon a legjobb tanulók vonják fel vagy vigyék be az ünnepség színhelyére a zászlókat. A legjobbak és az iskola legidősebb diákjai, mert csak így van fedezete a ballagási ünnepségek zászlóátadási momentumainak!

A gördülőkeny műsorban helyet kap az ünnepi beszéd, amely az életkori sajátosságokat, az ünnepi alkalmat figyelembe véve 15—20 peronél hosszabb — az évszázad és évszázad ünnepélyek kivételét képezhetnek — ne legyen!

Kapcsolódjon a műsorhoz az alkalomnak megfelelően a legjobb tanulók, társadalmi munkások megjutalmazása, az elsősök köszöntése, a KISZ-tagok eskütétele stb. (Sokszor szemet szúr a kitüntetett diákok suta mozgása. Vajon az osztályfőnöki órákon esett-e elég szó illetlani és magatartásbeli kérdésekről?)

Nem tudnak a diákok lelkesen, lendületesen, de fegyelmezetten tetszést nyilvánítani! Nem a vastapsok visszasírásáról van szó, hanem a műsor felépítésének megfelelő reagálásáról!

Az elvonulást sem szabad a véletlenre bízni! A zászlóvivők után történjen ez meg a kialakított sorrendnek megfelelően.

Nem lenne teljes az ünnepségek nevelési értéke, ha elmaradna a *teljesítmények értékelése!* Természetesen ezt elsődlegesen a tantestület tegye meg, ahol az elismerő szavak mellett a hiányosságok megbeszélésére is kerüljön sor. Az osztályfőnökök pedig osztályuk munkáját értékeljék, a legjobbakat különböző szintű dicséretekkel — igazgatói, osztályfőnöki stb. — jutalmazzák. Kapcsolódjon ehhez a záró mozzanathoz az ifjúsági szervezet is, s a dicsérő oklevelektől a hangos híradóig minden lehetőséget felhasználva éljen a buzdítás nevelési lehetőségeivel.

A fotószakkör tablójának elkészülte s az iskolaalbum kiegészítése pedig méltón zárja majd az iskola oktató-nevelő munkájának látványos, de érzelmi szempontból éppen ezért nagyon fontos szakaszát.

BÓRA FERENC

A TANULÓK ÉRZELMEINEK TÜKRÖZŐDÉSE AZ ORSZÁGJÁRÁS RÓL KÉSZÍTETT NAPLÓKBAN

„Minden általános, semmitmondó, szenvedély nélküli hazafias »nevelés« csak kárt okoz, nem készítet pozitív cselekvésre.”

Minden kirándulási élmény visszatükröződik a gyerekek gondolkodásában, állásfoglalásában. Ez azt jelenti, hogy a tanuló tudatában a tapasztalatok az érzelmekhez tapadva motiválói lesznek gondolkodásuknak, cselekedetüknek. „Az érzelem lényege az emocionális viszony, mely az ember s egy meghatározott tárgy vagy jelenségek meghatározott köre között létrejött” — írja Jakobszon *Az érzelmek pszichológiája* c. művében. Nem elég a véletlenre bízni az érzelmeket kiváltó hatásokat. A kirándulás megkezdése előtt a nevelőnek tudatosan meg kell tervezni, hogy milyen érzelmet, mikor és hogyan fog majd biztosítani.

Az országjáró kirándulás egyik céljaként a következőt jelöltük meg: „Az út élményei, tapasztalatai, érzelmet alakító hatásai járuljanak hozzá a tanulók hazaszeretetének kibontakozásához.” Előkészületeink során meghatároztuk, hol folytatunk beszélgetést a táj szépségeiről, mikor hasonlítjuk össze a múltat a jellel, melyik történelmi hőssel kapcsolatban eseményt elevenítjük fel. A hazafias érzelmek kiváltása terén elengedhetetlen követelményünk volt, hogy a nevelők is éljék át azokat az érzelmeket, amelyeket biztosítani akarnak a tanulók számára, mert a pedagógus magatartása, személye is motiválja a tanulók érzelmét, lelkesedése vagy közönye felnagyítva, eltorzítva jelentkezik érzelmekben.

Az országjárás után elkészített naplók összegezik a tanulók érzelmét, so-raikból kicsendül, milyen intenzitású hatásokat tudtunk számukra biztosítani. A naplókészítés során a tanuló átgondolja, megfogalmazza, rendszerezi tapasztalatait, érzelmét. Tehát a naplóban kész ítéletek és érzelmek tükröződnek. A tanuló tulajdonképpen számot ad önmagának, nevelőjének és tanuló társainak a kirándulás élményeiről. Megszilárdítja az országjárás alatt szerzett ismereteket, társainak közvetíti gondolatait, érzelmét, a pedagógus pedig lemérheti a nevelői hatásfokot.

A tanulók a naplóban fényképekkel, képeslapokkal illusztrálták véleményüket, érzelmüket a tájról, az emberekről. Az egyik kislány „Ezt láttam szép hazámban” címmel írta meg útinaplóját. Munkájukat díszítő rajzokkal tették szebbé, ezzel is jelezték, hogy kedves számukra a napló tartalma.

A legjellemzőbb érzelmekre utaló vonatkozásokat kigyűjtöttem a naplóból. A hazaszeretetre való nevelés oldaláról vizsgáljuk meg ezeket a tanulói megvilágításokat.

a) SZEKSZÁRD: „Szekszárd előtt megálltunk Béri Balogh Ádám fája mellett. A Tenkes kapitánya című tv-filmben hallottam először erről a kuruc hősről. Meghatódottan álltuk körül a fát, és én akkor elhatároztam, hogy olyan bátor és hős leszek, mint a kuruc vitézek.”

b) DUNAÚJVÁROS: „Autóbuszunk ablakából már messziről megláttuk a füstöl-gő gyárkéményeket. Hamarosan a város főutcáján nézelődtünk. Elismeréssel adóztunk a város tervezőinek és építőinek, akik a pusztaság helyén országunk egyik legnagyobb ipari központját teremtették meg. Mennyi munkába került felépítése! Az út két oldalán szép, parkosított teret láttunk. Egy néni meg is dorgálta egyik társunkat, mert rálépett a pázsitra. Igaza is volt! Nem elég valamit felépíteni, meg is kell azt óvni!”

„Már a régi falu, Dunapentele is más, mint a múltban volt, hiszen sokat fejlődött az utóbbi esztendőben. Mégis összehasonlítottuk az új várossal. Egyik társunk az autóbusz mikrofonjába elmondta, hogyan képzelte el a múltban ez a tájat és mit lát jelenleg. Az autóbusz ablakából kitekintve én is magam elé képzeltem a régi Dunapentelet. Ekkor éreztem igazán, hogy hazánk munkásai milyen nagy tettek végrehajtására képesek, hogyan formálják a táj arculatát országunk gazdagodása érdekében.”

c) ORSZÁGHÁZ: „Három órakerkeztünk az Országház elé. Számomra ez volt a legnagyobb élmény. Mennyi szépség! Örültem annak is, hogy ma már egyszerű dolgozó emberek hozzák itt a törvényeket. A bolyi Szabó bácsi megyénket, járásunkat képviseli itt az országgyűlés időszaka alatt. Tényleg a dolgozóké minden ebben az országban!”

„Az idegenvezető részletesen ismertette az Országház múltját. A népnek kevés köze volt az akkori képviselőkhöz. Ma a dolgozók maguk választják küldötteiket az országgyűlésre. Mi az ülésterem első sorában, a miniszteri bársonyszékekben ültünk. Én a miniszterelnök székében foglaltam helyet. Ki tudja, talán még belőlünk is lehet miniszter!”

„Amit az Országházban láttam sohasem felejttem el. Méltó ez a gyönyörű palota, hogy a falai között az országépítés nagy tervei és törvényei szülessenek meg.”

„Azt hiszem ilyen gyönyörűt közülünk még senki sem látott. Ahogy a széles süppedő szőnyegeken jártunk, körülnéztünk a csodálatos márványoszlopok, hatalmas csillárok, szobrok, képek között, büszkeséget éreztem. Mindezt népünk alkotó munkájának köszönhetjük!”

Értékelés a Dunakanyarban

„Külföldiekkel együtt mentünk be az Országházba. Láttam, hogyan ámuldoznak a sok szépség láttán. Volt is mit nézniök! Úgy éreztem, mintha én lennék a házigazda, elismerésük, csodálatuk nagyon jól esett.”

d) HALÁSZBÁSTYA: „A Halászbástyáról pompás kilátás nyílt a városra. Gyönyörködve néztem a sokszínű várost és hangosan kimondtam:

— Kicsi a mi országunk, de nagyon szép!

e) MARGITSZIGET: „A Margitsziget nemcsak Arany János kedvenc pihenőhelye volt, hanem a pestiek is élvezesen töltik itt szabadidejüket. Nem így volt ez a múltban! Csak a gazdagok élvezhették a természet szépségeit. A proletárok kirekedtek a Margitszigetről. De jó, hogy az a világ megszűnt már!”

f) VISEGRÁD: „Fölmentünk a visegrádi hegyre. Ámulva néztük a gyönyörű Dunakanyart. Büszke voltam, hogy ez a sok szépség a mi hazánkban van.”

„Innen a magasból tényleg nagyon szép volt a Dunakanyar! Lenn a fenségesen hőmplygó Duna, túldalolon Nagymaros pirinyó házai lapultak meg a domboldalon. Ennek a festőien szép panorámának a Dunazúg hegység adta meg a háttérrel, kerekezve a Börzsöny sötétlő, erdőborította hegyeivel. Mindenki elragadtatva nézte a tájat. Én „irigykedtem” a visegrádiakra, akik minden nap láthatják ezt a földi paradicsomot, mi pedig lehet, hogy többé már nem is kerülünk erre a vidékre. Ekkor született meg bennem az elhatározás: Hogyha egyszer már dolgozó nő leszek, addig verem a garast a fogamhoz, még egy kis villát össze nem hozok, aztán minden szabadidőmet itt fogom tölteni.” (Erre a tanulóra a táj olyan nagy hatást gyakorolt, hogy azonnal tervezgetni kezdett. Munkával szeretné a visegrádi letelepedéshez az alapot megteremteni. Érdekes, hogy naplójában minden tájat Visegráddal hasonlít össze. Egerről így írt: „Tetszettek az ódon szűk kis utcácskák, de azért Visegrádot nem adnám oda Egerért.”)

g) EGER: „Néhányszáz lépés az enyhén emelkedő Vöröshadsereg útján és már ott is vagyunk az ódon, szürke falak alatt. A kapu melletti dombormű Eger várának védelmét ábrázolja. Elnéztem ezt az alkotást. Furcsa, meghatódott hangulat fogott el. Megláthattam azt a helyet, ahol Dobó, Bornemissza Gergely, Cecei Éva és a többi hős megmutatta, hogyan kell harcolni a hazáért.”

„Ott álltunk az Egri csillagokból jól ismert falaknál, melyek ilyen közelről még többet mondtak számunkra, hiszen minden kövének külön történelme van, minden talpalatnyi földjéhez vér tapad.”

„Egerben felkerestük Gárdonyi Géza sírját, hogy tiszteletünket fejezzük ki az egri hősöknek és a hősök bemutatójának. A kriptá felirata szerényen hirdeti: „Csak a teste!” Egy perces néma tiszteletadással adóztunk a nagy író szellemének.”

„Ha Eger nevét kimondjuk a vár, Dobó és az egri hősök jutnak eszünkbe. Én is ezen gondolkodtam, amikor a várkapu melletti domborművet megpillantottam. Láttam magam előtt a füstfelhőkbe borult várat, családjukat, hazájukat. A mi hazánkban a török időkben még az asszonyok is hőökké váltak a csatákban. Nekünk lányoknak is van kitől példát vennünk!”

„A várba felérve egyik feladatunk volt, hogy ismertessük Dobó beszédét. Vissza kellett gondolnunk az alsó tagozatban tanultakra. Én vállalkoztam a beszéd egy kis részének elmondására. Akkor... ott, én tényleg éreztem, hogy Dobó vagyok.” (Ez a fiú az élmény hatására úgy fellelkesült, hogy az új tanév kezdetén javasolta örsének, hogy a Dobó István nevet vegyék fel. Azóta közösen tanulmányozták Dobó életét, megegyeszer elolvasták az Egri csillagokat.)

h) LILLAFÜRED: „Lillafüredre vezetett az utunk, kiszálltunk, megsodálni ezt a helyet. A Palota-szállót Magyarországi régi urai építették a maguk számára. Pazar gazdagsággal berendezett szobáit, termeit elzárták a nép elől. Ezt láttuk az épületen is, mely úgy nézett ki, mint egy szép erdő. Nem gyönyörködtünk sokat a vidékben, mert tovább kellett indulnunk. Miközben autóbuszunk Miskolc felé haladt azon gondolkodtam, hogy van igazság a földön, mert végre azoké lett ez a szép üdülőhely, akik felépítették. Eszembe jutott, hogy milyen helytelenül cselekszenek azok, akiknek mindenük a külföld. Nem nézik meg országunkat, fogalmuk sincs milyen szép tájai vannak hazánkban is.” (A gyerek megállapítása igazán helytálló. Az utóbbi időben a „külföldimádat” olyan nagymérvű, hogy jól esik a gyerek szájából ennek elítélését hallani. Nagyobb propagandát kellene az IBUSZ-nak, kultúrotthonoknak, intézményeknek kifejteni az országjárással kapcsolatban a felnőttek között is. Legalább olyan szintűt, mely a külföldi utazás megszervezésére jellemző.)

i) AGGTELEK: „Mintha a mesében jártunk volna! Színes cseppkövek lógtak mindenütt. A barlang szebb volt, mint amilyennek elképzeltem.”

j) C EGLÉD: „Cegléd történelmileg híres város. Kossuth 1848 végén itt tartotta gyűjtőhangú toborzóbeszédét. Izzó szavai után sokan beálltak honvédnek. Emlékét a helybeli múzeum is őrzi. Kossuthal kapcsolatban sok személyes tárgyat, ruhát őriznek. Halotti maszkjában néhány szál szakállja is megmaradt. Hogyan lehet, hogy valakit ennyire emlékezetben tart a nép? Csak úgy, ha tisztelet és csodálat veszi körül. Én is megbecsüléssel gondolok Kossuthra.”

k) ALFÖLD: „A verőfényes napfényben sokan gyönyörködtek az alföldi tájban. Én őszintén elmondom, hogy nekem szokatlan volt és nem tetszett. Hiába! Én már csak a jó öreg baranyai dombok közt érzem jól magamat. (Őszinte vallomás ez a látott tájról. Az alföldiek nem sértődhetnek meg, hogy a kis baranyai gyerek jobban szereti szülőföldjét, mint a nagy költő, Petőfi által oly szépnek bemutatott alföldi tájat.)

A bemutatott idézetek a kirándulás alatt nyújtott nevelői határfokot tükrözik, de egyúttal a tanulók egyéniségét is feltárják. A nevelők az érzelmek intenzitásának vizsgálata alkalmával megismerhetik a tanulókat. A tanulók írásos megnyilatkozásából megtalálhatja azokat a „mozgató rugókat”, amelyek irányítják, befolyásolják a tanulók gondolkodását, érzelmét, cselekedetét.

Minden naplót néhány napig hozzáférhetővé tettük az országjárásról távolmaradók számára is. Ezzel kettős célt értünk el:

- a) A kirándulás élmény- és érzelemanyagát közkinccsé tettük.
- b) Kedvet, vágyat ébresztettünk a jövő évi országjáráshoz.

A nevelő testület elhatározta, hogy eztán *minden évben* megszervezzük a kirándulást az ország valamelyik tájegységére. Így az iskolából kikerülő tanulók *négy év alatt hazánk jelentős részét megismerhetik*. Az élményeket minden évben díszes albumban gyűjtjük össze, melynek első felében egy nevelő összegezi a kirándulás pedagógiai tapasztalatait, de helyet kap benne a tanulók naplórészlete, vallomása az útról, fényképek, útiélmények. Az iskolából kikerült tanulóinkat az úttörőszervezet 25. évfordulóján összehívjuk, kezükbe adjuk az országjárások emlékét őrző írásos anyagot, hogy barátaikkal elevenítsék fel az országjárások szépségeit. Így kívánjuk az érzelmek utórezgésévé tenni a kirándulások élményeit.

Az „Örvénykövek” meghódítói

A HAZAFIAS NEVELÉS HELYZETE BARANYA MEGYÉBEN

A nevelés egységes rendszerén belül az idej tanévben kiemelt szerepet kapott a hazafias és honvédelmi nevelés.

E témának elméleti vonatkozásait és gyakorlati módszereit megvitaták az igazgatói munkaközösségek és az iskolák nevelőtestületei.

Az általánosan kibontakozó lendületet szeretnénk tartóssá tenni, s a lehetőség szerint tovább fokozni a közelgő *nagy történelmi évfordulók* előkészületeinek jegyében is.

Ebből a célból adjuk közre az általános tanulmányi felügyelők tapasztalatait. A hazafias és honvédelmi nevelés helyzetét szeretnénk felvillantani apró képekben. Sikeres eljárásokat, gyakorlatban jól bevált módszereket, pedagógiaiilag megalapozott gondolatokat, terveket mutatunk be távirati rövideggséggel és egyszerűséggel. Az esetek indokolását, elemzését szándékosan mellőztük. Egyrészt abban bízunk, hogy az említett iskolák, nevelők eredményei önmagukért beszélnek, másrészt bízunk a nevelési értekezletek gondolatébresztő és eszméket tisztázó hatásában.

Ez van megyénkben, sőt nyugodtan mondhatjuk, hogy ennél sokkal több. Reméljük, hogy alább következő tapasztalatcserénk még több helyen hinti el a magot, s még színesebbé, sokoldalúbbá teszi hazafias és honvédelmi irányú nevelőmunkánkat.

Pécsi járás

A hazafiságra nevelés gyakorlatában a legtöbb ötletet, a legnagyobb változatosságot jelenünk és a közelmúlt megismertetése terén találtuk.

Bükkösdön nyolc évre szóló kirándulási tervet készítettek, amely feltűnteti az évenként sorra kerülő tájegységek látnivalóit az egyes tantárgyak ismeretanyagával való kapcsolatában.

A *szalántai* iskola igazgatója a 8. osztály tanulóival együtt vett részt a termelőszövetkezet zárszámadó közgyűlésén. Évek óta megjelennek a fontosabb kérdéseket tárgyaló tanácsuléseken, rendszeresen látogatják az egyes üzemegységeket.

Baksán a gyakorlati foglalkozásokat a termelőszövetkezet munkahelyein, műhelyeiben végzik a tanulók.

Sok iskolában használják fel eredményesen az oktatásban a *Baranya 20 éve* c. kiadvány adatait (*Mecseknádasd, Hidas*) már az alsó tagozaton is.

A községek vezetői — tanácselnökök, párttitkárok, termelő szövetkezeti ve-

zetők — egyre több helyen keresik fel az iskolákat, a rajgyűléseken, őrsi foglalkozásokon ismertetik a gyerekekkel a terveket, az elért eredményeket, beszélnek közös gondjaikról, vagy — mint például Hirden a kisdobosoknak — küzdelmes gyerekkorokról.

A munkásmozgalom veteránjaival rendezett találkozók olyan élményekről hallhatnak a gyerekek, amelyek érzelmileg kötik össze a közelmúlt eseményeihez. Egyre több iskolánkban élnek ezzel a lehetőséggel (*Kövágószőlős, Szentlőrinc, Mecseknádasd, Hidas*), sőt fokozni is tudják az ilyen alkalmak élményt nyújtó hatását.

Hosszúhetényben például azon a helyen tartották az ünnepélyes csapatgyűlést, ahol annak idején a község sztrájkoló bányászai megbeszéléseiket tartották.

A gyerekek politikai tájékoztatása céljából néhány iskolánk 7—8. osztályában rendszeresen tartanak az osztályfőnöki órákon *kül- és belpolitikai szemléket*. Az anyagot a gyerekek gyűjtik össze, rendezik és mondják el. *Bogádon és Bicsérdén* azt tapasztalták, hogy érdemes ezt a szülők figyelmének felkeltése, irányítása szándékával is csinálni.

A társadalom és az iskola kapcsolatának elmélyítését szolgáló, ugyanakkor a világnézetű nevelés céljait is segítő tevékenységi formák egész sorát láttuk iskoláinkban. Ezek közül néhányat:

A *családi ünnepek (esküvők, névadó ünnepek) rendezésébe* műsorral, védnökség-vállalással kapcsolódnak be úttörőink. *Hidason* több éves hagyománya van már ennek.

Egerágon a honvédség, más községekben a munkásőrség tagjai, tisztjei tartanak kapcsolatot az úttörőcsapatokkal.

Részt vesznek úttörőink a *falvak utcáinak fásításában, parkosításában*. *Bükkösdön* például az első félévben 828 munkaórát dolgoztak a gyerekek társadalmi munkában.

Baksán a gyerekek „védnökséget” *vállaltak* az autóbusz-váró felett, gondoskodnak rendjéről, tisztaságáról.

Helytörténeti, néprajzi gyűjtéssel egyre több iskolában foglalkoznak a gyerekek. *Bogádon, Átán, Olaszon, Pécsváradon* néprajzi, *Baksán, Szentlőrincen, Mecseknádasdon, Bükkösdön* helytörténeti gyűjteményt rendeztek be a gyerekek által gyűjtött anyagból, másutt (*Újpetrén, Hirden, Pécsváradon*) a falu fejlődését bemutató képeket, magyar feltalálók képeit gyűjtik.

A nevelők tettekben megnyilvánuló *példamutatásával*, születő hagyományokkal találkozunk: *Pellérden* például a nevelők is vállaltak avató-szülői szerepet úttörőavatáskor.

Bicsérdén S. L. kartárs az őszi mezőgazdasági munkák során együtt dolgozott a gyerekekkel.

Hidason a kezdő nevelők a végzős nyolcadikosokkal együtt emlékfát ültettek az iskola udvarán.

Kisbalázs György

Mohácsi járás

A témával kapcsolatos nevelési értekezleteken tisztázódott, hogy a nevelők mit végeztek eddig a hazafias és honvédelmi nevelés területén, milyen konkrét munkák elvégzése szükséges e területek nevelési munkájának eredményesebbé tételéhez a következő időben a tanítási órákon és az órákon kívül.

Borjád: A hazafiság és hazaszeretet elmélyítése érdekében a 7. és 8. osztályokban pályázatot hirdettek: Mit teszek, vagy mit tennék a hazáért? címmel. A pályázatot úttörő keretben értékelték, s a legjobbakat jutalmazták, pályázatuk a faliújságon is megjelent.

A fotószakkörben elkészítik „Borjád 20 éves terve” c. kiállítási anyagot.

Bóly: Egész év folyamán előtérbe helyezték az *ünnepélyek szervezését*. Nagy előkészítés előzi meg egy-egy ünnepély megrendezését. Pl. KMP megalkulása. Osztályfőnöki órán megemlékezés. Az anyagot a tanulók gyűjtötték össze, ők rendezték az egész műsort. A november 7-i ünnepségre az egész iskolát szervező munka előzte meg. A tanulók és a nevelők közösen készítették elő a műsort. Vélemények: Ilyen jól megrendezett, szervezett műsor rég nem volt az iskolában. A katonás fegyelem, rend, tisztelgés, stb. mind a honvédelmi nevelést szolgálta.

Püspöklak: Az úttörők legnagyobb része bekapcsolódott a „Vörös Zászló Hőseinek Útján” mozgalomba. Örösként vállalásokat tettek: község szépítés, egymás segítése, stb.

Lánycsók A „Vörös Zászló Hőseinek Útján” mozgalom keretében kirándulással egybekötött *harci túrát* szerveztek. Az állomásokon feladott kérdések cselekedtetésekkel szolgálták a hazaszeretetre nevelést. A járási pártküldötteket az úttörők köszöntötték, zászlót nyújtottak át nekik. Kiszélesítették levelezésüket a szovjet pajtásokkal. A hazafias nevelésről *szülői értekezleten* a szülőket is tájékoztatták. *Vetélkedőt szerveznek az úttörő névadók, példaképek és úttörő jelképek ismeretével kapcsolatban.*

Máriakéménd: Az *országjárás* jelentőségét, szerepét emelték ki a hazafiaságra nevelés szemponjából. Az útirány megbeszélése után az egyes városokban lévő látnivalók (új létesítmények, múzeumok, műemlékek) összegyűjtését, megfelelő irányított gyűjtőmunkával a tanulók végzik. A szolidaritás szép példáját mutatták a máriakémendi tanulók, 300 Ft-ot gyűjtöttek a *vietnami gyerekeknek*. A honvédelmi nevelést a patronáló szerv, a mohácsi Kiegészítő Parancsnokság segíti. Időnként részt vesznek csapatgyűléseken, elbeszélgetnek, előadásokat tartanak a tanulóknak.

Kölked: Állandó kapcsolatot tartanak a *Határőrséggel*. Közös *harci túrákat* rendeznek, amely felejthetetlen élményt nyújt az úttörőknek. Időnként a *lak-tanyába* is elmennek az úttörők, ahol megismertetik őket a katonák életével. Úttörő avatáson a fogadalomtételt mindig egy katonatiszt vezeti le.

Lánycsókon, **Máriakéménden**, **Véménden**, stb. a *IX. Pártkongresszus* anyaga a kongresszus lefolyásával párhuzamosan a faliújságon szerepelt, s ezzel kapcsolatban képek jelentősebb szocialista vívmányainkról...

A felsoroltak csak egy részét képezik a járásban folyó hazaszeretetre és honvédelemre nevelésnek. Ez a folyamat a nevelési értekezletek hatására most van kiforróban.

Seres Vilmos

Siklósi járás

A hazafias és a honvédelmi neveléssel való még aktívabb és tudatosabb foglalkozás annak nyomán kezdődött meg, hogy az őszi nevelési értekezletek témáját képezte a hazafias és honvédelmi nevelés. A nevelési értekezletek arra mozgósították, hogy a nevelő munkában helyezzenek fokozott súlyt az érzelmi hatásokra.

A hazafias és honvédelmi nevelés tervezettsége az általam látott tervekben jórészt megvalósult. Pl. a *villányi iskola* munkatervében kiemelt szerepe van a kötelességteljesítésre nevelésnek, a haladó iskolai hagyományok ápolásának, a baráti népek életének megismerésével kapcsolatosan a levelezéseknek, utazásoknak, stb.

A *vajszlói* munkatervék, tanmenetek áttanulmányozása is azt bizonyítja, hogy tudatos a tervezés.

Jó alkalmakat nyújtanak a hazafias és honvédelmi nevelésre az *ünnepélyekre* való felkészülések. Általában elmondhatjuk, hogy az iskolai szintű ünnepek: úttörőavatás, csapatzászló ünnep, stb. jók. Pl. *Drávaszabolcson* a különböző ünnepek előtt titkos vállalásokat tesznek a gyerekek. November 7-re színvonalas műsort adtak a tanulók, amelyre sok vidéki szülő is bejött. Nagy gondot fordítottak itt a külsőségekre. Itt mutatkozott be az *50 tagú úttörő énekkar* is.

Ugyanebben az iskolában a felszabadulás 20. évfordulójára *kiállítást* rendeztek. Erre a fotószakkör céltudatos anyaggyűjtéssel készült: feldolgozták az iskola, az úttörőcsapat, a helyi lengyár fejlődését. Elég általános már az, hogy az úttörő rajgyűlésekre *meghívják veteránokat, kommunistákat*, velük elbeszélgetnek: megtörtént ez már többször pl. *Vajszlón, Villányban*.

Egyes igazgatók felméréseket végeztek a hazafias és honvédelmi nevelés vonatkozásában: pl. Vajszlón: *Miért szereted faludat? Miért szereted hazádat? Vannak-e ma hősök? Hogyan mutatod meg hazaszeretetedet?* A felmérések tapasztalatai alapján a gyengébb tanulók adták az érzelmeken alapuló válaszokat: pl. ők szeretik falujukat azért, mert itt laknak szüleik, ők választották példaképül szüleiket, stb. A hősök választása tekintetében az a helyzet, hogy legtöbbször a régi történelemből veszik a hősöket: pl. Petőfi, Kossuth, Rákóczi, stb. Kevesebb azoknak a száma, akik a ma hőseit látják, hősöknek tartják. *Villányban* például azt is felmérték, hogy mely rendezvények nyújtottak maradandó

Lovagolni tanul a határőr szakasz Kölkeden

emléket, élményt a tanulóknak. A tanulók zöme *iskolai rendezvényekre* hivatkozott, osztályrendezvényekre nem. Pozitívum, hogy sokan *leveleznek* külföldi pajtásokkal. Sok tervszerű *kirándulás* folyik a járás, a megye, az ország megismerése érdekében.

A honvédelmi nevelésnek legtipikusabb példája az, hogy sok iskolánk tart fenn kapcsolatot a határőrökkel: pl. *Magyarbóly, Villány, Vajszló, Egyházasharaszti, Drávaszabolcs*, stb. *Villányban* pl. egy osztály az illocskai határőrség patronálása alatt áll, rendszeres kapcsolatot tartanak, s a Néphadsereg Napját együtt szokták megünnepelni. Az *egyházasharaszti* iskolában két *határőr raj* működik, akik az oldi határőrséggel tartanak kapcsolatot. Ezek egyébként *honvédelmi szakkörként* is működnek az iskolában. *Drávaszabolcs*on is két határőr raj működik. Szeptember 29-én felköszöntötték a határőröket, akik vendégül látták a pajtásokat. Egyébként a határőrök itt is rendszeresen foglalkoznak a pajtásokkal: bevonják őket járőrszolgálatba, közösen kirándulnak velük a Drávára, stb. *Vajszlón* 4 órsből álló határőr-szakasz működik, s a majláthpusztai őrssel tartják a kapcsolatot. Pl. a következő feladatokat végezték el: útjelek gyakorlása kerékpártúra keretében, terepen való tájékozódás, határőrséget segítő módszerek megbeszélése, riadólánc kiépítése, ügyességi versenyek, nyomolvasó verseny, stb.

Debreczeni Lajos

Mohács város

Az 1966/67. iskolai év első feléve a cselekvésre az eddigieknél is nagyobb lehetőségekkel szolgált. Így pl. hasznos *társadalmi munkák* végzése a helyi tsz-ben kiugró eredményeket hozott valamennyi iskolánál. Első ízben bízta a tsz vezetősége az exportra küldendő termények betakarítását általános iskolásokra. A nevelési lehetőségeket jól kihasználták a tanárok. A dotálás nélküli társadalmi munkák különösképpen előtérbe nyomultak. Így pl. a *Szabadság úti és Széchenyi téri* iskolák fiataljai *maguk készítették el salakpályájukat*, s ezáltal lehetővé tették a testnevelési órák szabadba helyezését. A *Park úti* iskola fizikai munkára képes valamennyi tanulója egy napi munkát ajánlott fel.

Demonstratív volt a Fegyveres Erők Napja, a November 7-e megünnepelése mindenütt, a párt megalakulásának évfordulója alkalmából Mohácson sosem tapasztalt mozgalommal keresték fel a diákok a veteránokat, és hívták meg iskoláikba.

Park úti iskola:

— A *vadvédelemmel* kapcsolatos kezdeményezésük és *országos versenyfelhívásuk* a legszebb tettek igazolására szolgál. Eredményeik: 9 q kukorica, 3 q gesztenye, 1 q ocsú és 70 kg napraforgómag begyűjtése az Erdészetnek. Igen nagy a nevelőértéke ennek a mozgalomnak.

— Nagyszerű ünnepi *rajgyűléseket* láttam November 7-e ünnepelésénél.

— November 7. tiszteletére minden raj *ünnepi faliújságot* szerkesztett a hatalmas összegyűjtött anyagból. Sok önálló tevékenység, érzelmi vonatkozás jellemezte ezeket.

— A párt születése évfordulójára 167 db izléses *terítőt és könyvjelzőt* készítettek a tanulók s ezekkel köszöntötték a városi vezető kommunistákat, a patronáló tsz párttagjait.

- A 30 főből álló *határőrszakaszuk* jól működik.
- A forgalomirányítás segítésére szervezett *segéd-rendőri szakaszuk* elnyerte a Rendőrkapitányság elismerését.
- Megrendelték a *Lobogó* és a *Néphadsereg* című folyóiratokat.
- Számos fiatal dolgozik a *honismereti szakkörben*, melynek Park úti pedagógus a vezetője; munkáját kiválóan végzi.
- Megrázó erejű *fotómontázs plakátokat* készítettek a nyolcadikosok a rajztanár vezetésével, a Vietnam melletti szolidaritás jegyében.
- Mohács népi hagyományát „A busójárás gyermekszemmel” című kiállítás keretében *Kolbe Mihály* festőművész, rajztanár mutatta be II. 5-én 50 jól sikerült gyermekrajz segítségével.
- „Dunai halász” címmel *gyermekopera* bemutatására készül az iskola. Érdekessége, hogy az iskola volt direktora gyűjtéséből vették a témát.

Szabadság úti iskola:

12,480 munkaóra teljesítése a tsz-ben a pusztulásra ítélt vöröshagyma ültetvény *termésének betakarítása* során. Valamennyi 7. és 8. osztály jól dolgozott. Ez idő alatt az 5. és 6. osztályok a *salakpályát* készítették, mely nem kevésbé fontos az iskola számára, mely rendelkezik tornateremmel.

— A 8/b osztályosok *fotómontázsos tiltakozó vietnami-plakátot* készítettek és elhelyezték a város igen forgalmas autóbussmegállójához.

— A 6/c. úttörői a nagy hóesés után az iskolához közeleső utcakereszteződést és a patronáló Selyemgyár környékét állandóan *tisztogatták*. Ugyanők Horváth Péter nyugdíjas pedagógust keresik fel naponta és segítenek neki.

— Külön kiemelem egy 6/c-s tanuló tettét, aki a zajló Dunából mentett ki egy kisgyermeket korcsolyázás alatt.

— A 7/b. örsei feldolgozták a város *mezőgazdasági eredményeit*, a tsz feladatait, érdeklődtek Mohács mezőgazdasági perspektívája iránt a tsz-ben és a Tanács Mezőgazdasági Osztályán, megtekintették a tsz állattenyészetét.

— Kitűnő faliújságokat szerkesztettek November 7-re.

— A városi iskolák közül itt működik legcélrányosabban az ügyeletes nevelőt támogató *inspekciós órs.*

— A *repülőmodellező szakkör* tagjai megyei versenyeket nyertek.

— Nagyon hatásos volt a csapatzászló-avató ünnepség.

— Az Iskolatanács felszínen tartja a hazafias nevelés ügyét. Működése jól

Széchenyi téri iskola:

— Méltó fogadtatásban részesítette az úttörőcsapat azt a *szovjet gárdatisztelet*, aki a Mohácsot felszabadító szovjetcsapat élén először érkezett a városba.

— Őszi társadalmi munkájuk forintösszege: 36 080 Ft.

— A Világtakarékossági Napra az osztályok 60—70%-ának volt betétje.

— A hulladékgyűjtési akció keretében szerzett 8 q papír és 5 q rongy értékét felajánlotta az úttörőcsapat a vietnami gyermekeknek!

— Külön kiemelhető a nyolcadikosok November 7-i rajgyűlési műsora. A városban a legnívósabb és legcélrányosabb rajgyűlést adták.

— A városi pártértekezlet érdekes és kedves színfoltja volt úttörőik meglepetése. Énekkaruk nagyszerű nyitánya volt az értekezletnek, majd az úttörők valamennyi résztvevőt égő piros szegfűcsokorral ajándékozták meg. Ezenfelül a városi vezető elvtársaknak és a pedagógus küldötteknek könyveket adtak át, melyeket sajátkészítésű, izléses borítóval láttak el.

— A párt születése évfordulóján úttörőik felkeresték a Városi Pártbizottság tagjait, köszöntötték őket és ajándékokkal kedveskedtek. Ugyanők felkeresték a pedagógus pártalapszervezet titkárát is, hasonló meglepetést okozva.

— Eredményesen működik a határőrszakaszuk is.

Kispál Károly

ÁR ZSUZSA

A TANULÓI AKTIVITÁS A MAI MAGYAR IRODALMAT FELDOLGOZÓ ÓRÁKON

Az irodalomtanítás célja nem csupán az irodalomtörténet megismertetése, hanem olvasni szerető és tudó ifjúság felnevelése, irodalmi ízlés kialakítása, közvetlen kapcsolat létesítése is a mával. Ezért jelentkezett tantervi igényként a mai magyar irodalom beiktatása az irodalomtörténet oktatásának folyamatába.

A tanulmányi munka továbbfejlesztésének fontos tényezője a tanuló saját tevékenysége. Ez pedig szorosan összefügg a tanulásban tanúsított *tanulói aktivitással*. Általánosan ismert, hogy az önállóan megszerzett tudás könnyebben megtartható, mint az egyszerűen átvett.

Az aktivitásra nevelés elsősorban a tanulók *gondolkodásának* aktivitását jelenti: a tények megfigyelése után vonja le a tanulságokat, sőt később — magasabb fejlettségi szinten — önállóan szerezzen ismereteket, művelje magát minél olvasottabb, szélesebb látókörű emberré.

A tanórákon a tananyag tárgyalása közben egy-egy író, költő műveinek csoportos ill. egyéni feldolgozása lehetőséget nyújt arra, hogy a passzivitásból kimozdított tanulók öntevékenységét minőségileg fejlesszük a modern magyar, ill. világirodalom tanítása során: túlmenően azon, hogy önállóan dolgozza fel a tanuló a tárgyalt költő v. író munkásságát, tanulmányokat olvas hozzá, önmagából is ad a bemutatás során, hozzáfűzi gondolatait, vagy problémát vet fel.

A mai magyar- és világirodalom tárgyalásakor az *indirekt irányítással folyó egyéni munkára* igyekeztem helyezni a súlyt, nem csupán azért, mert az egyéni élmény koncentráltabb, mélyebb, nagyobb az egyéni felelősség, hanem mert figyelembe tudom venni az érdeklődést, a pályaválasztást is. A második osztályban már felmértem, hogy ki akar magyar szakra menni, a harmadikban is készítettem felmérést, kik érdeklődnek az irodalom iránt fokozottabban, s elsősorban ezeknek a tanulóknak a segítségére támaszkodom a mai irodalom megismerése során.

A tanév elején megtanítottam mindkét osztályban a *bibliográfia, monográfia fogalmát*, valamint a *lexikonok* lényegét, funkcióját és használatát, abból az elvből kiindulva, hogy az irodalommal foglalkozó ember számára elengedhetetlen fontosságú a *tájékozódás módjának ismerete*. A tananyagban szereplő irodalomtörténet tanítása során is új költő, vagy író tárgyalását a bibliográfia előzi meg. Ezután következik egy-egy monográfia kiválasztása és egyéni feldolgoztatása. Így már könnyebb a helyzetem a modern irodalom tárgyalásakor,

mert a tanulók jártasak a forrásmunkák, kútfők használatában. Nehézséget csupán az jelent, hogy nem mindig tudnak hozzájutni az ajánlott művekhez.

Álalkmazom a tananyaggal kapcsolatos nem kötelező olvasmányok tárgyalásakor is az egyéni bemutatást, így a mai irodalom tárgyalásánánál ez sem jelent új feladatot.

Mivel ez a munka alapos felkészülést, sok olvasást, időt igényel, nem a mennyiség a döntő, tehát hogy minél több író és mű kerüljön napirendre, hanem a minőség, azaz a problémának minél sokoldalúbb megvilágítása és megvitatása.

Így eddig a következő témák nyertek feldolgozást: magyar irodalom: *Berkesi András, Garai Gábor, Hajnal Anna, Váci Mihály*; szovjet irodalom: *Brjucov, Gorkij, Jevtusenko, Majakovszkij, Nyikolajeva, Rozsgyesztvenszkij, Vinokurov, Vozsnyeszenszkij, Szelvinszkij, Tyihonov*.

A téma kiválasztásához vagy az Élet és Irodalom . . . költő új verse c. rovat, vagy a tanulók spontán érdeklődése adta az alapot. Jó módszerek bizonyult a *tanulói vélemény meghallgatása*, az *önállóság* már a *választáskor*, mert az általános érdeklődés a sikeres óra elengedhetetlen követelménye. Egy tanuló vállalta az óra megszervezését. Az *Irodalmi Lexikon* segítségével elkészítette az ajánlott irodalom jegyzékét: verses kötetek és verscímek, illetve novellacímek vagy regények szerepeltek itt. Ezután került sor — az elolvasandók terjedelmének megfelelően — a tárgyalás időpontjának rögzítésére. Az osztály minden tanulójának feladata a témafeldolgozást szervező tanuló által megjelölt mű elolvasása.

Az adott problémát a vállalkozó egyén oldotta meg, de megbízta néhány társát — önként vállalkozót — versek interpretálására, regényrészletek felolvasására, illetve dramatizálására. A szervező egyéni felelősségére épült az óra színvonala, s ez a mód hatékonynak bizonyult, mert a verseket kidolgozva hallottuk szavalni, a dramatizált regényrészlet szövegét is megtanulták könyv nélkül.

Nagy szerepet kapott a *problémafelvető előkészítés*, melyet vagy a tanuló önállóan vagy a tanár segítségével fogalmazott meg. Pl.: *Berkesi* tárgyalása a következő kérdésre épült: *Miben rejlik népszerűsége?* Ezzel a kérdéssel konkrétá tette a tanuló a problémát, jó lényeglátásról tanúskodott a kiindulás. Példákat sorakoztatott fel a népszerűség indoklására (Tv; *Vizontlátásra Harangvirág, Villa Bécs mellett; a Húszévesek* olvasóközönségsikere, színpadravitele stb.) Néhány életrajzi adat ismertetése következett, felkerültek a táblára is. A kiválasztott regények cselekményének ismertetése következett, a dramatizált részletekkel, s végül így összegezték a tanulók az elhangzottak és az olvasottak alapján véleményüket: *Változatos, fordulatokban gazdag Berkési regényeinek cselekménye, új helyzeteket, új emberi kapcsolatokat teremt és a ma emberét ábrázolja műveiben.*

Ugyanígy a *mű jellege határozza meg az elemzés szempontjait* a mai líra bemutatása során is. Az *Élet és Irodalom* címlapján jelent meg *Garai Gábor: Napkelet felől* c. verse, tetszést aratott a tanulók között formaművészetével, s ez adta az indítékot *Garai* munkásságának tanulmányozására. A *Nyárvég* c. kötet verseit elolvasták, a *Mint kisgyerek* c. verset mindenki megtanulta könyv nélkül, s költészetének vizsgálatához az adott szempont ez volt: *Bravúros formaművészete az új tartalom, a szocialista ember életesményének kifejezésére.*

Természetesen nagy súlyt helyezek az önállóan végzett munka értékelésére. Sokszor az osztály egy-egy tanulója fogalmazza meg a pozitívumokat és negatív-

vumokat, ha azonban a tanulók értékelése hiányosnak bizonyul, magam egészítem ki. A feladat megoldásának *pozitívumait hangsúlyozom*, hogy ezzel további munkára, feladatok vállalására és megoldására ösztönöznek. A szóbeli értékelést érdemjegy is követi minden esetben.

Az eddigi tapasztalatok alapján is megállapítható, hogy jó lehetőséget nyújt a mai magyar irodalom tárgyalása a tanulói önállóság kibontakoztatására, s kiválóan alkalmazható a fokozatosság elve. A mai irodalom iránti érdeklődés nagy a tanulóifjúságban, szívesen olvassák az irodalmi folyóiratokat — különösen, ha néha egy-egy cikket megvitatunk velük, egy-egy versre, novellára felhívjuk figyelmüket. Tehát a lehetőség adott; az irodalomtanár feladata annak a ténynek a felismerése, hogy *a mai irodalom megismertetése és megszerettetése* nem lehet elszigetelten néhány, a tantervben kötelezően előírt tanítási óra feladata, hanem *folyamatos tevékenység*, melyre néha egy utalással, máskor filmankéton való részvétellel kínálkozik alkalom.

Végezetül milyen eredmények várhatók, és milyen feladatok rajzolódnak ki az egyéves munka után?

— A tanulók szabad megnyilatkozásának, vélemény alkotásának és elmondásának nyújt lehetőséget a modern irodalom, felszabadulnak az alól a gátlás alól, melyet a tankönyv jelent: *megtanulnak önállóan értékelni*.

— Felkelti ill. elmélyíti a tanulók *olvasásigényét*, tehát hozzájárul az irodalomszerető ifjúság kialakításához.

— Ily módon történő tárgyalása megláttatja a tanulókkal azt aényt, hogy *korunk irodalma* nem elszigetelten új, hanem *szerves része nemzetünk irodalmának*.

— Segíti az esztétikai nevelést, az *irodalmi szép felismerését* és a benne való gyönyörködést.

Feladat az ízlésformálás során eljuttatni tanulóinkat az igazi irodalmi érték kereséséhez és felismeréséhez, ahhoz a készséghez, hogy olvasmányaikban szelektálni tudjanak, képesek legyenek különbséget tenni a szórakoztató olvasmány és a művészi értékű irodalom között. Ennek megvalósulása nem lehet egy vagy két évi munka eredménye, s nem számíthatunk arra sem, hogy minden tanulónk e kívánt szintet elérje. Az alapok megteremtésében, a helyes szemléletmód kialakításában azonban sokat tehetünk a rendelkezésünkre álló négy év oktató-nevelő munkája során.

ERHARDT IMRE

KÍSÉRLET A FELSŐTAGOZATI TANULÓK ÖNÁLLÓ MUNKAFORMÁINAK KIALAKÍTÁSÁRA A SZÁMTAN OKTATÁSBAN

Reformtörekvések a számtan oktatásban

Szocialista társadalmunknak az iskolai oktatással szemben támasztott követelménye, hogy ifjúságunkat sokoldalúan képzett, szocialista emberré, önállóságra és alkotó tevékenységre nevelje. A sokoldalú emberré válásban az iskolai oktató-nevelő munka átszervezésével máris mutatkoznak eredményeink. A műszaki és mezőgazdasági ismeretek tanításának bevezetésével, az oktatási reform szellemében készült tantervek életbelépésével, az oktatási módszerek megváltoztatására irányuló kísérletező tevékenység beindításával és elterjedésével máris sikereket értünk el.

A sok pozitív vonás mellett oktató munkánkban több hiányosság is tapasztalható. Például: élnek még dogmatikus oktatási módszerek. Több esetben úgy szervezzük az oktatási folyamatot, hogy csak a tantervi anyagot sajátítják el tanulóink. Nem, vagy nagyon kismértékben alkalmazzuk a könyvekkel vagy egyéb irodalmi forrásokkal végzett önálló munkát. Egyes tanárok a tanulóktól csak azt követelik, hogy felidézzék az elmondottakat, vagyis csak a reprodukáló aktivitást fejlesztik. Ilyen oktatás következménye az ismeretek bizonytalansága, járatlanság az ismeret gyakorlati alkalmazásában, a kezdeményező készség hiánya stb. A gyermekek tanulásában gyakran nem tapasztalható megfelelő érdeklődés és erő kifejtés, ezért a tanítási órákon nem sajátítják el az új elemeket, s így nem készülnek fel az önálló munkavégzésre.

Az iskolai oktatás elé tűzött cél, s az élet is megköveteli az önálló gondolkodás fejlesztését, az ismeretek megszerzésére való törekvést, a kezdeményezést ifjúságunktól.

A fenti követelmény megvalósításában a matematika oktatásnak is jelentős szerepet kell vállalnia. Ezért az utóbbi években megnövekedett az érdeklődés az iskolai matematika oktatás iránt.

A matematika oktatás korszerűsítésére *nemzetközi bizottság* létesült. A bizottság tagjai évente nyári szemináriumokon vitatják meg a korszerűsítés különböző kérdéseit, és a viták eredményeit folyóiratokban közlik. A szocialista országok közül a *Szovjetunióban, Donilov, Beolusz, Enyikev, Kunze, Mencsinszkaja* és mások vezetésével az algebra elemeinek az 1. osztályban történő taní-

tásával, a mértananyag szélesebbkörű feldolgozásával, az önálló munkára nevelés különböző formáival kísérletezések folynak. *Lengyelországban* szép sikerek születtek az általános iskolai mértantanítás területén. *Csehszlovákiában* a kísérletek eredményeiről vitacikkék jelennek meg, melyek útmutatást tartalmaznak a tanárok előkészítésére és továbbképzésére. *Angliában* a „National Foundation For Educational Research” Intézet kísérletet végez. A kísérletek jelenlegi útja azoknak a módszereknek a kidolgozása, amelyekkel a jelen helyzet megismerhető. Pl. statisztikai módszerek alkalmazása a befolyás mértékének kimutatására. Néhány egyetem önálló kísérleteket is végez, pl. az alsó tagozat tanulóival az első osztálytól kezdve megismertetik a különböző alapú számrendszereket. Az algebrára tanítását az alsó tagozat 1—4. osztályában kezdik, s vizsgálják a tanulók ismételt általánosításra való alkalmasságát.

Z. P. Dienes, magyar származású matematikus könyvet írt „*A matematika felépítése*” címmel. Könyvének előszavában a következőket írja: „*Könyvemben szeretnék megmutatni bizonyos utakat — módokat, hogy lehet elérni, hogy a gyerekek otthonosan érezzék magukat a matematika műhelyében, s kedvüket leljék abban, hogy maguk is készítenek itt egyet-mást. Akkor pedig már a saját tapasztalataikból fogják kiszűrni a matematika lényegét, nem pedig a mienkből. Kis Prometheusoknak érezhetik majd magukat, akik ellopják a tüzet a matematika isteneitől.*”

Arról van itt szó, hogy áttesszük a hangsúlyt a matematika tanításáról a matematika tanulásra, s a mi tapasztalatainkról a gyerekek tapasztalataira, s a mi világunkról az ő világukra.”

A fentiekben vázolt cél és a hazai kezdeményezések (pl. Dienes munkájának az OPI által történő kísérleti felhasználása, a Debreceni Kossuth Lajos Tudomány Egyetem Gyakorló Iskolája matematikai munkaközösségének kísérletezései) adták az ösztönzést, hogy Gyakorló Iskolánkban is kísérleteket kezdjünk a tanulók önálló munkaformáinak kialakítása területén.

Kísérleti eljárásaink a gyakorlati alkalmazásban

A gyakorló órákon alkalmaztuk a versenymunka és a mennyiségi és minőségi alapon differenciált csoportmunka különböző formáit:

A versenymunka.

A fejbeli számolási készség kialakítására egyszeregy versenyt rendeztünk az 5—6. osztályban sűrűbben, a 7—8. osztályban esetenként. A verseny lebonyolítása történhet 2 tanuló, egy órás, vagy az egész osztály benevezésével. Két tanuló esetén: a két tanuló a legutolsó padhoz áll, s a tanár vagy a tanulók feltett kérdéseire gyorsabban válaszoló tanuló egyet előre lép. Aki először ér az első padhoz, az a győztes. Az órs vagy osztály „legjobb egyszeregy tudója” címmel folyó verseny esetén feláll az órs vagy osztály, s aki válaszol a tanár kérdéseire az leül, s így kialakul a 1., 2., 3. stb. helyezett. Az 5. győzelem után nyerte el a tanuló „legjobb egyszeregy tudó” címet.

Iskolánkban az *írásbeli versenyfeladatok* többféle formája és többféle értékelési módja honosodott meg.

A tanulók a feladatot írásban kapták. A feladat megoldása után, amikor bárki elkészült, kihozta a füzetét a tanárnak. A tanár a feladatokat menetközben javította, amíg az osztály dolgozott. Az első helyesen megoldott feladatra

5 pontot, a második és harmadikra 4 pontot, a negyedik-, ötödik-, hatodikra 3 pontot, a hetedik-, nyolcadik-, kilencedik-, tizedikre 2 pontot és a többi helyesen megoldott feladatra 1 pontot kaptak a tanulók. A pontszámokat egy tanuló vezette, és az a három tanuló, aki leghamarabb 20 pontot ért el, 5-ös osztályzatot kapott.

A verseny előnye a helyes és gyors számolás kialakításában mutatkozott meg. Előnye még, hogy általában havonként, amikor a 3 tanuló a 20 pontot elérte, újra kezdődik a verseny, bárki lehet első a következő szakaszban. Ha valaki tévedett, hibáját kijavítja a közös megoldás alkalmával, ennek semmilyen hatása nincs az osztályzatára. Hátránya, hogy a lassú, de jól számoló tanulók kedvét veheti, s a gyenge tanulók hozzá sem kezdenek a munkához. Ezt kijavíthatja a tanár megfelelő színű példák adásával, és más típusú verseny munkával.

A verseny értékelésének másik formája, hogy minden tanuló munkáját értékeltük, aki a versenyben részt vett. A részvétel itt is önkéntes. Külön nyilván tartottuk azokat, akik a versenyben részt vettek, és helyesen oldották meg a feladatukat, s azokat is, akik részt vettek, de hibásan oldották meg a feladatot. Aki 10 verseny közül 8-ban részt vett, és jól oldotta meg feladatát, jeles osztályzatot kapott. Aki részt vett, de több esetben hibásan oldotta meg feladatát azt írásban megdicsérik, az osztály fegyelmi naplójában.

Szerveztünk csoportok közötti versenyt is. Azonos szintű példákat adtunk az egyes csoportoknak. Az a csoport lett a győztes, amelyből a kitűzött időre legtöbben oldották meg helyesen a feladatot. Ezzel az őrsi közösség kialakítását is segítettük, ha a csoportok azonosak voltak az őrsekkel. Az egymás segítségét, az egymás iránti felelősségérzet kialakítását nagymértékben segíti ez a forma is.

A verseny munka történhet gyakorló jelleggel őrsi közösségek között is. Minden őrsből kijelöltünk, vagy a tanulókkal választattunk egy őrsi felelőt. Feladata a gondjaira bízott őrsi tagok (6—8) munkájának megfigyelése, szükség esetén segítése volt. Az önálló munkára szánt feladatot a könyvből jelöltük ki, vagy előre felírtuk a táblára és letakartuk. Minden tanuló azonos szintű feladatot oldott meg, de az egymás mellett ülők más-más őrsből kerültek ki. Pl. Rigó őr—Katicabogár őr; Katicabogár őr—Sirály őr; Sirály őr—Rigó őr. Ebben az esetben 2 őrsi felelős a padok között sétált, csak egy felelősnek kellett a két szélén külön-külön ellenőrizni. Az értékelés történhet a füzetek cseréjével, vagy a tanulók becsületességében bízva egyéni ellenőrzéssel. A típus hibákat az órán a táblára írva javítják. A verseny ezen formájának folyamatos alkalmazása esetén a jutalmazás különböző formái alakulhatnak ki. Minden tanuló lehet őrsi felelős, de a jobbak gyakrabban lesznek. Ez a forma a közösségben az alá- és fölérendeltégi viszony gyakorlására is alkalmas biztosít. A tanulók főleg az 5—6. osztályban nagyon kedvelik. Állandó jellegű versenyt is szerveztünk „*Matematika Osztálybajnokság*” címén. Az osztálybajnokság (OB) 1. csoportja 10—12 tanulóból állt, akiknek a legjobb az átlageredményük matematikából, pl. 5,00-tól 4,25-ig. Az osztálybajnokság 2. csoportja szintén 10—12 tanulóból állt az átlagok alapján pl. 4,25-től 3,22-ig. Az OB 3. csoportja a leggyengébb tanulókból került ki. Minden csoporton belül egyéni rangsort is megállapítottunk. Minden hónapban minden csoportból 2—2 tanuló az előző — magasabb — csoportba került, s onnan a két leggyengébb az alacsonyabb csoportba. A csoportok névsorát a faliújságon a rangsor feltüntetésével elhelyeztük. A szülők jelvényét készítették, s azt hordták a tanulók: pl. OB

II/6. Minden csoportból a rangsorban első tanuló volt a csoport vezetője. A szaktanár a csoportvezetőkkel közösen készítette el az első havi rangsort.

E módszer előnye a helyes versenyszellem kialakulása és nagyon sok szorgalmi feladat megoldása volt, pl. egy osztályból 15-en, fél év alatt, a házi feladatokon kívül 120, vagy annál több matematika-feladatot oldottak meg. Nagy előnyét láttam abban, hogy a tanulók látták a verseny értelmét, mert azonos tudásszintű volt a versenypartner.

A versenyfeladatok megoldásánál kezdetben célszerű egészen rövid feladatot adni. Ez a tanár számára lehetővé teszi, hogy egyrészt átgondoltabban készítse elő az egész osztály számára kijelölt feladatot, másrészt, hogy jobban megismerje az egyes tanulókat. A versenyfeladatokra fordított időt fokozatosan hosszabbíthatjuk, és az osztályt differenciálhatjuk. A versenyfeladatokat ne kövesse egy eset utáni, érdemjegy szerinti osztályozás. Ez egyrészt könnyű jegyszerzési lehetőséget biztosítana a jó tanulók számára, másrészt elkeseredettséget váltana ki az elégtelen osztályzat a gyenge tanulókból, ha azért a munkáért, amit lelkesedéssel végeznek, elégtelen osztályzatot kapnak.

Minőségi differenciálás alapján esetenként 2—3 csoportra bonthatjuk az osztályt. A két csoportra bontás esetén mindkét csoport más-más, a tantervi követelményeknek megfelelő példát kapott. A magasabb tudásszintű tanulók hosszabb időre, több példából álló feladatsort kaptak. Ezalatt az alacsonyabb tudásszintű tanulókkal félig önálló munkát végeztünk, azt értékeltük, felújítottuk a hozzá szükséges fogalmakat és összefüggéseket, majd a munka eredményeinek felmérésére versenyfeladatot oldottak meg. Addig az első csoport munkáját minőségileg értékeltük. Ezen eljárás eredményét abban láttam, hogy a tanulók energiája maximálisabb kihasználást nyert, mint a csoportbontás nélküli órán. A gyakorló óra klasszikus formájában a legjobb tanulók sok esetben unatkoznak, amíg a gyengébb tanulók szintjének megfelelő feladatot oldunk meg. A kísérlet során volt olyan óra, ahol egy-egy jó tanuló 8—10 szöveges egyenletet megoldott, míg a közvetlen foglalkozás eredményeképpen csak 4 alacsonyabb szintű feladatot oldottunk meg a gyengébb tanulókkal.

Három csoportra bontás esetén a jelesek önállóan dolgoztak. A jók és legjobb közepesek útmutatás alapján. A gyenge közepesek és az elégségesek közvetlen foglalkozás keretében. Ezen eljárás lényegét, szervezési módját a számonkérésnél fejtem ki bővebben.

Újszerű eljárásaink a számonkérésben

Kísérleteztünk a számonkérő órákon alkalmazott eljárások változatosságával.

a) A számonkérő órát egy közös feladat írásbeli megoldásával kezdjük (vagy az egész osztály, vagy az osztályt két csoportra osztjuk). A feladatot előre felírjuk egy mozgatható táblára, vagy könyvből jelöljük ki. A feladat ellenőrzésénél négy-öt tanuló megoldását a tanár ellenőrzi, egy tanulóval pedig elolvastatja, vagy vázoltatja a feladat megoldásának menetét, annak tartalmától függően. Ez idő alatt az osztály tanulói javítják az esetleges megoldásokat. Ezután történik a házi feladat ellenőrzése, majd az egész osztályt foglalkoztatva, a felelésre kijelölt tanulóknak is két-három kérdést adunk. Így három részből tevődik össze a tanulók végleges érdemjegye. A döntő a példamegoldásnál felmutatott tudás, de beleszámít a szóbeli kérdésekre adott vála-

szok minősége, a házi feladat megoldásának módja és az eredmények helyesége is. Ezek alapján 20—30 perc alatt 5—6 tanuló többirányú munkájának értékéről győződhetünk meg.

Az óra hátralévő részében, hasonlóan az előzőkhöz, egy feladat megoldása következik. Itt 4—5 tanuló munkáját ellenőrizzük, majd kérdéseket teszünk fel, most már csak a felelésre kijelölt tanulóknak, és egyszerű, szóban megoldható feladatokat is adunk nekik. Nagyon tetszik a tanulóknak, fokozza aktivitásukat, csökkenti az óra végén természetesen bekövetkezett fáradtságukat, ha alkalmanként a kérdéseket ők tehetik fel társaiknak. Ez azonban csak akkor alkalmazható, ha az osztály jól ismeri az anyagrészhöz tartozó fogalomrendszert. Ezen eljárás alapján 5—10 tanuló értékelése és az egész osztály foglalkoztatása, a tananyag gyakorlása is megtörténik egy órán. Így a számonkérést felhasználjuk ismétlésre és az alapvető készségek kialakítására, pl. a tartalmilag és formailag helyes gondolkodás és beszédkészség kialakítására. Vannak, akik a beszédkészségre hivatkozva fetiszizálják az összefüggő feleltetést. Aki az anyag belső összefüggéseit nem érti, mégis folyamatosan kell beszámolnia, egyet tehet, bemagolja a leckét; ez üres fecsegésre nevel. Comenius már kifogásolta, hogy az iskolák a tények előtt tanítják meg a beszédet, s követelte, hogy az értelmet a nyelv előtt műveljék.

b) Számonkérő órákon kísérleteztünk *a minőség szerint differenciált csoportok foglalkoztatása* keretében végzett számonkéréssel is. Mi a csoportfoglalkozást a következőképpen végezzük:

Az osztályt a matematikában felmutatott eredmények alapján 3 csoportra osztjuk. A csoport tudásszintjének megfelelően adunk fel egy írásbeli feladatot. A legjobbak munkájának megbeszélése alatt a másik két csoport még dolgozik. A második csoport munkájának értékelése alatt az első csoport tagjai a leggyengébbek feladatmegoldását ellenőrzik. A második csoport ellenőrzésénél egy tanuló a táblánál dolgozza ki a feladatot abból a célból, hogy a csoport tanulói munkájukat javítani tudják, és a leggyengébbek is követni tudják a példamegoldás menetét, amit már az egész osztály figyel és követ. Minden csoportból két füzetet ellenőriz a tanár, és egy tanuló olvassa az általa kidolgozott feladatot. Így 9 tanulót értékelhet a tanár, de az értékelésbe beleszámítja a legjobb csoportnál az ellenőrzés minőségét, a második és harmadik csoport 3—3 tanulójánál pedig a házi feladat megoldásának módját és eredményét számítjuk részjegyként. Utána a 9 tanuló feláll, és a tanár vagy az osztály szóbeli kérdéseket és szóban megoldható feladatokat ad fel a felelőnek. Ha a tanulók kérdeznek, akkor a tanár jelöli ki, hogy ki válaszol a feltett kérdésekre. Ezzel sok negatívumot megszüntethet a tanár. A három részjegy alapján döntjük el a tanuló érdemjegyét, döntő a példamegoldásnál felmutatott tudás. Ez az eljárás leginkább a felső tagozatban alkalmazható, de alkalmazásának az alsó tagozatban is megvannak a reális lehetőségei.

Ezen eljárás negatívumaként lehet felhozni a tanulók „beskatulyázásának” veszélyét. A csoportbeosztás azonban nem állandó. Változhat, amikor a tanár szükségesnek látja. Felvetődhet, hogy a gyengébb tanulók az egyszerű feladatok megoldására jobb érdemjegyet kaphatnak, s ez az évvégi értékelés liberalizmusához vezethet. De az ilyen eljárásokkal vezetett órák száma viszonylag kevés, tematikus egység elvégzése után alkalmazható, s ha a tanuló esetleg jobb érdemjegyet kap ilyen esetben, mint az előző feleleteire, az pozitív hatást is eredményezhet, sikerérzést keltve befolyásolhatja az adott tárgy iránti vonzódást. Nem beszélve arról, hogy a leggyengébb csoport példái is a tantervi

követelményeknek megfelelnek. Negatívumként vehető még fel, hogy az előző csoport értékelése zavarja a dolgozó csoportokat. A tanulók ezt a formát megszokták, és a zavaró körülmények mindinkább csökkennek, majd eltűnnek. Az eljárás előnye, hogy a számonkérést változatossá, a tanulók előtt vonzóvá és érdekessé teszi. Több tanuló tudását tudjuk ellenőrizni, még azokat is, akiket nem osztályoztunk. Az egész órán biztosítjuk az egész osztály önálló munkáját, aktivitását, s ha ezt megtesszük, akkor az iskolareform egyik fontos követelményét teljesítettük.

c) *A feladatlapokon történő számonkérés* a tanulók által kedvelt számonkérési eljárás. A tanulók az óra egy részében — általában az első részében — a tanár által készített feladatot kapnak képességeik és előző havi tanulmányi eredményeik figyelembevételével. A feladat megoldása alatt a tanár az egész osztály munkáját irányítja. (Alapvető fogalmakat ismételnék, soralkotást, fejben számolást végeznek.) A megadott idő letelte után a felelésre kijelölt tanulók közül egy a táblánál ismerteti a megoldást, melyet az egész osztály figyel és kritizál. Majd az osztály vagy a tanár kérdéseket tesz fel a tanulóknak, s ezután történik az értékelés. Különböző eljárások alakultak és alakulnak ki, amelyekkel a tudományok munkásai és a gyakorlati szakemberek a matematika oktatás hatékonyságát kívánják növelni. Ezeket 3 fő csoportra oszthatjuk:

a) Az iskolai matematika tananyagának és jellegének korszerűsítése.

b) A tanítási módszerek korszerűsítése, nevezetesen a tananyag programozása és az oktatógépek alkalmazása.

c) Minőségileg jobbra kell tenni a hagyományos tanítási módszereket. Kísérletünkkel az utóbbi feladat megoldásához kívántunk hozzájárulni azzal a megfontolással, hogy a pedagógiai valóságból merített, a didaktika alapjaira épített módszertant igényel az iskolareform, s ehhez minden pedagógusnak kötelessége hozzájárulni.

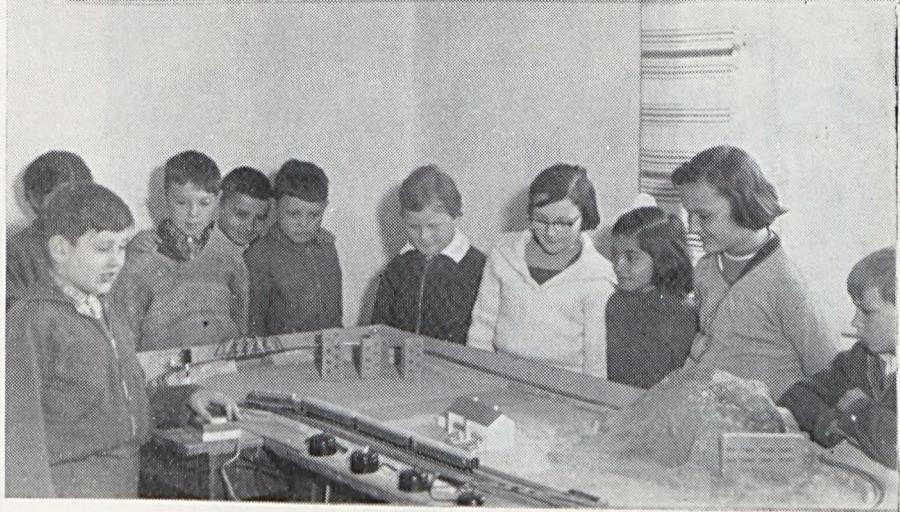
MÁLIK LÁSZLÓNÉ

CIGÁNYGYERMEKEK A NAPKÖZIKBEN

A kezdeti időszakban, megalakulásuk első éveiben inkább csak „gyermekmegőrző” szerepet vállaltak a fiatal iskolai napközi otthonok. Máiig azonban mind a tárgyi ellátottság, mind a belső tartalmi munkát tekintve sokat fejlődtek, s nemcsak a dolgozó szülők gondjait enyhítik, hanem a rájuk bízott tanulóifjúság nevelését, tanulmányi felkészítését is mind nagyobb hozzáértéssel segítik.

Ilyen eredményes munkával találkoztam megyénk nyolc községében is, ahol a napközi otthonokban a tanulók teljes számban, vagy zömmel cigányok. Hogy valóban nagy segítség a napközi munkája a cigánytanulók nevelésében, arról akkor győződtem meg, amikor egy-két jól működő ilyen napközibe látogattam.

DENCSHÁZÁN derűs, kedves otthon fogadott. Nemcsak a neve otthon az intézménynek, valóban az. A népi díszítésű termek, a szép új berendezés, a sok játék külsőleg biztosítja az otthonosságot, a nevelő kedves modora, gyermekszeretete, fáradhatatlansága és ötletessége az otthon-atmoszférát teremti meg. A gyerekek szeretnek itt lenni, azt látom ragyogó szemükön, egész magatartásukon. A napközi tanulóinak kb. kétharmada cigány, de alig lehet őket megkülönböztetni a többiektől. Egymással nagyon jól megférnek, feltűnően tiszták, rendesek. Az igazgatónő és a napközis nevelő egybehangzó véleménye szerint a napközi otthon nevelő hatása felbecsülhetetlen. A legrászorultabb, a leghátrányosabb helyzetű tanulók kerültek ide, akiknek otthoni körülményei indokolták tették felvételüket. A községben sok cigány család él még putriban; nem ritka a nyolc-kilenc gyermek egy családban, úgy, hogy egy négyzetméternyi terület sem jut egy-egy főre. Sok még a kocsmákedvelő apa is. Az otthoni tanulás lehetősége ilyen körülmények között nincs biztosítva. Az iskola régi, kicsi épület, amin a foltozgatás sem segíthet sokat. A kulturált életmódot, az osztályon kívüli tanulási lehetőséget elsősorban a napközi otthon biztosítja. Nem csoda, hogy a napközi otthon büszkesége lett az iskolavezetésnek. Sokat jelent *Dencsházán* a napközi tanulmányi szempontból is, ugyanis a tanulás, a felkészülés illetve felkészítés a legfontosabb része az otthon napi munkájának. Én is bekopogtam az 1—3. osztály ajtaján tanítás alatt. Az elsősök éppen írtak, a harmadikosok olvastak. Szép, tiszta füzetek feküdtek a padokon. Meglepődtem a gondos munkákat látva. *Csonka Ilona* cigánytanuló füzete mintaszerű, igaz, ő ötös tanuló. A számtan kivételével mindenben kitűnő. Nem kell külön

A dencsházi napközi otthonban

megkérdezni, mi a vélemény a napköziről, a tények beszélnek. Nézzük az egyik legfőbb bizonyító érvet: a bukások számát! Az 1964—65-ös tanévben a napközibe járó cigánytanulók közül csak 3 bukott meg, a következő tanévben pedig 2 tanuló. Igazolatlan mulasztások miatt osztályzatlan cigánytanuló nincs. A napközisek élete színes, vidám. Nevelőjük Hidassy Imre sokirányú foglalkoztatással igyekszik derűssé tenni az otthon légkörét. Kéthetenként filmet vetít nekik, sok játékot vásárolt számukra. De minden játék között legkedvesebb a tanulók által készített villanyvasút. Ezzel játszanak legszívesebben, és mondhatjuk, hogy jogos büszkeséggel. Nem is volt olyan könnyű munka! Még alagutat is készítettek. Amilyen örömmel készítették, olyan örömmel játszanak most vele. A közös munka, a közös izgalom, a közös játék, a napközis élet minden egyes mozzanata segítette a csoport élő közösséggé formálódását. Amikor *Füredi Ilonka* megbetegedett és kórházba került, az egész csoport aggódva várta felgyógyulását. Levelek mentek a kis beteg pajtásnak, ajándékot is küldtek neki. Mikor elhagyhatta végre a kórházat „küldöttség” fogadta a buszmegállónál, a hazaérkező kislányt. A szeretet, egymás megbecsülésének élő példája ez.

SÁSDRÓL csinos, szép lakóházak között visz a cementlapokkal kirakott út a „hörnyéki” napközizhez. Rendezett külsőt mutat a gálykuti cigánytelep, innen azonban csak földes gyalogút vezet Hörnyékre. A napközi otthon szép kívülről, bent még inkább.

Érkezésemkor a tanulók éppen ebédhez készülődtek, kézmosáshoz sorakoznak. A nevetőszemű, fekete gyermekek egy csoportja körül vesz engem. A legcserfesebb kislány barátkozó hangon nevem után érdeklődik. De ennek közlésével nincs befejezve az interjú, tovább kérdez, hol lakom, mivel utaztam. Kedvesek, közvetlenek ezek a kis gyerekek. A mosakodás után úgy látom, némelyiknek a haja gyanúsán csillog. Megtapintom az egyiket. Sejtésem bebizonyosodott. Ezek a fiúk még fejet is mostak! A fejek most már tiszták, hanem a csizmák...! Ebéd után a nagyobbak eltávoznak az iskolába. Maradnak a kicsik, az elsősök. Számukra most kezdődik az igazi munka, amit nagyon komo-

A sásd II. napköziben

lyan is vesznek. Az osztálytermükbe mennek, mert ott a falon minden betűről külön készített olvasóablák sorakoznak. Ezeket a szemléltető eszközöket a múlt tanévben az első osztályt tanító nevelő készítette. Rengeteg ismétlés, gyakorlás és türelem eredménye az, hogy a gyerekek szépen tudnak olvasni.

Az írás gyakorlása következik: Először padra, és újságpapírra, majd a napközi, végül az iskolai füzetbe írnak. De hiszen ez semmiben sem különbözik az osztályban folyó tanítástól — döbbenek meg az első pillanatban. A napközi otthon vezetője azonban felvilágosít, hogy erre feltétlen szükség van, az eredmény ennek köszönhető. Amint elnézem a tiszta füzeteket, a szabályosan gömbölyödő betűket, igazat adok kartársamnak. Amikor a tanulás befejezése után a gyerekek felszabadult, boldog játékát élvezem, megállapítom, hogy ez mégis más, kötetlenebb, mint az iskolai élet, ez napközi otthon.

VERSEND nevét hallva, azt hiszem, mindenkinek a cigánykérdés jut eszébe. Cikkek jelentek meg a cigánylakosság körében végzett felvilágosító munkáról, de alig került szóba az iskolai napközi otthon. Látogatója is ritkán érkezik, pedig érdemes ide bekukkantani. A napközi szép, modern épületében barátságos, ízlésesen díszített otthon fogadja a látogatót. Nekem különösen az ebédli nyeri meg a tetszésemet, szépen megterített négy személyes asztalaival. Elragadtatóm nő, amikor meglátom a fehérkötényes, fehérkendős tálaló lányokat, amint lelkesen tevékenykednek az asztalok körül. Közben csendben megérkeznek a többiek, illedelmesen foglalják el helyüket az asztalnál. Jóízű az étel, bőséges és tápláló. A napköziszek kulturáltan étkeznek. A napközi otthon vezetője: *Dékány Imréné* nagy gonddal állítja össze a heti étrendet. Még a pecsenyészír sem marad felhasználatlanul, ízletességével emeli a zsíros kenyér uzsonna értékét. Ilyen apróságokra csak annak terjed ki a figyelme, aki nagyon szereti a gyerekeket.

Ebéd után a felsős és az alsós csoport különválik, a nagyok az iskola egyik osztálytermébe vonulnak, a kicsik itt maradnak. Rövid pihenés, játék következik az udvaron. A terembevonulás után elkezdődik a munka. Az elsősök írásbeli munkához látnak, a másodikosok nyelvtant tanulnak, a harmadikosok fogalmazznak, a negyedikesek a környezetismeret tanulmányozásában mélyednek el. A nevelő járja a sorokat, figyelmeztet, segít, ellenőriz. Minduntalan akad segítségére szoruló. Később az olvasás gyakorlásakor a csendes tanulást felváltja a tanulószobák jellegzetes moraja. Elérkezik az uzsonnaszünet ideje. Mint az elszabadult kicsikók, úgy rontanak ki a teremből és futkároznak az udvaron. Szünet után kicsit nehezebb lecsillapítani őket, érezni, hogy most már fáradtak, ami nem is csoda, hisz reggel óta komoly munkát végeznek.

Az ellenőrzés során megnézem a füzeteket. Meglep azok tisztasága, szépsége, még mintaszerű is akad köztük szép számmal. Amint később megtudom a nevelőtől, hosszú utat kellett megtenniük, míg ideig eljutottak.

A versendi napközi otthon 1962-ben alakult egy csoporttal. Már a következő évben szükségessé vált még egy csoport beindítása. Kezdetben a szülők helytelen szemléletével kellett megküzdeniök a nevelőknek. Tavasszal ugyanis sok szülő kivette a gyermekét a napköziből, étkezési és melegedési lehetőséget láttak csupán benne, az igazi rendeltetését nem fogták fel. Kitartó munkára volt szükség ahhoz, hogy a tanulók rendszeres megjelenését a napköziben elérjék. Hiszen az iskolából, is „rendszeresen” hiányoztak a cigánytanulók. Tíz évvel ezelőtt pl. az első osztályban a mulasztási átlag 24 nap volt. A rendszeretlen iskolabajjárásnak, a sok igazolatlan hiánzásnak egyenes következménye lett a gyenge tanulmányi eredmény. Az első osztályban évről évre 16—18 ta-

nuló bukott meg. Ennek oka a hiányzáson kívül az otthoni körülményekben, a tanulók hiányos felszereltségében rejlett. A cigánytanulók zöme a második, harmadik, negyedik osztályban lemaradt. Előfordult, hogy egy osztályba nyolc évig járt egy tanuló.

Ennek megszüntetésére bevezették az oktatásban az összevont osztályú tanulócsoportok módszerét és ezért hozták létre a napközi otthont is. A napközi beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Hozzájárult a tanulók magatartásának, tanulmányi eredményeinek megjavításához. Rése van abban is, hogy az iskolai mulasztás a minimálisra csökkent. Igazolatlan mulasztás ma már nincs, s ami ebből következik, osztályozatlan tanulója sincs az iskolának. Ez pedig igen nagy eredmény!

A cigánynapközök jó úton haladnak, de még több figyelmet és segítséget érdemelnek.

LEMLE GÉZA

A NÉPMŰVELÉS SAJÁTOS ESZKÖZEIVEL

Sokszor fogalmazzák meg úgy a népműveléssel és a népművelővel szemben támasztott követelményeket, hogy „*sajátos eszközeivel*” nyújtson segítséget egyes feladatok, feladatkörök megoldásához. Ez az igény két alapvető körülményre hívja fel figyelmünket, amelyekkel munkánk során számolnunk kell. Egyrészt arra, hogy az említett feladatok, illetve feladatkörök általában *széleskörűek, társadalmi jellegűek*, több szerv, intézmény, s nem egy esetben az egész társadalom aktív közreműködését kívánják meg. Ezek között szerepel *egy tényezőként* a népművelés, intézményhálózatával, személyi és tárgyi feltételeivel. A feladat *minősége* szabja meg a népművelés szükséges közreműködésének *tartalmát és mértékét*. Másrészt: a sokoldalú közreműködésben (jó összehangolt-ság esetén: együttműködésben) résztvevő, a kollektív megoldás érdekében munkálkodó szervek, intézmények, mozgalmak sok összetevőből adódó *eltérő jellege* határozza meg a reájuk háruló közvetlen *feladatokat*, azok megvalósításának *módszerét* és sok esetben tevékenységük *hatókörét* is. Ebből az *eltérő jellegből* adódik az a különbség is, amit „*sajátos eszközökként*” szoktunk emlegetni. Egyes feladatok megoldásának a népművelés „*sajátos eszközeivel*” történő, tehát nem feladatonként, feladatkörönként „*sajátos*”, hanem a velünk közreműködő más szervek, intézmények, mozgalmak stb. tevékenységéhez viszonyítva az. Akár a nevelés különböző területein előttünk álló feladatokra, akár a termelőmunka segítésére, a kisebb vagy nagyobb horderejű akciók támogatására, vagy más feladatokra gondolunk — tulajdonképpen más-más „*kiemelt*” *tartalom céltudatos, tervszerű szolgálatáról* van szó, lényegében *azonos eszközökkel, módszerekkel*, amelyek azonban többé-kevésbé különböznek „*együttműködő partnereiktől*”.

Így van ez most is, amikor egész népünk számára a Magyar Szocialista Munkáspárt meghatározta adott helyzetünk alapján a fejlődés távlatait és a tennivalókat. A IX. Kongresszus anyaga élénken foglalkoztatta az egész társadalmat már az előkészítés időszakában is, majd azt követően a nagy jelentőségű tanácskozás napjaiban, s foglalkoztatata ma is. A neveléssel foglalkozó szervezeteknek, intézményeknek stb. — s köztük a népművelésnek és a népművelőknek — ezt a körülményt gondosan mérlegelniük kell több szempontból:

Először azért, mert a IX. Kongresszus anyagának ismertetése, magyarázata, a helyi körülményekhez való alkalmazása érdekében *széleskörű és folyamatos kulturális nevelőmunka* folyik, s ez magában rejtja a felesleges ismételtetések

veszélyét az aktív, politizáló légkör kialakítása, újabb és újabb tartalommal való gazdagítása helyett.

Másodsor azért, mert ebben az egész társadalmat átható *megélenkült politikai életben munkánk jellegének megfelelően* úgy kell megtalálnunk helyünket, hogy „ne együk el mások kenyerét”, de ugyanakkor a magunk módján, lehetőségeink teljes latbavetésével nyújtsunk segítséget minden olyan feladat megoldásához, amelyhez csak lehetséges.

Munkánk tartalmának kialakításánál, módszereinek megválogatásánál gondolnunk kell arra, hogy a kongresszus anyagának legfontosabb részleteit a kulturális gondozásunkra bízott emberek *jó része különböző forrásokból ismeri*. (Persze akadnak olyanok is, akik nem, vagy csak felszínesen ismerik, s az ő esetükben a kongresszus leglényegesebb mondanivalójának ismertetése sem mellőzhető). Éppen ezért legfőbb feladatunknak nem annyira a kongresszusi anyag ismertetését kell tekintenünk, hanem *megértését, elfogadását, és a helyi körülményekre történő alkalmazását* kell előmozdítanunk; természetesen — a magunk módján. Azt a célt kell sokoldalúan szolgálunk, hogy *e kongresszus szelleme, a meggyőződéssel vallott szocialista eszmeiség legyen az irányítója és mércéje a társadalmi cselekvésnek az egyes emberek állásfoglalásán és tettein keresztül. S ez nem kis feladat!*

Hogyan, mivel munkálkodhatunk e feladat megoldása érdekében?

Mindenekelőtt azzal, hogy munkaterületünkön *aktív, politizáló légkört teremtsünk*, amelyben a nemzetközi kérdések, a gazdasági problémák, a társadalmi élet jelenségei, az erkölcsi és esztétikai állásfoglalások stb. sűrűn szóba kerülnek. Talán nem is az a feladatunk, hogy ilyen légkört teremtsünk, mert tölünk függetlenül is kialakul az, hiszen az emberek minduntalan beszélnek ilyen kérdésekről, elmondják véleményüket, vitatkoznak, állást foglalnak — hanem inkább az, hogy a művelődési otthonban, klubban stb. *helyet adjunk* a politizálásnak, megfelelő eszközökkel *ösztönözzük* az ilyen hasznos eszmecserék kibontakozását, s olyan *feltételeket teremtsünk*, amelyek lehetővé teszik a helyes nézetek kialakulását, a meggyőződés kedvező irányú formálását, s a hasznos cselekedetekre történő mozgósítást.

Világosan kell látnunk azt is, hogy a kongresszus társadalmi hatását nemcsak azzal, s nem elsősorban azzal mélyíthetjük el, hogy egy-két előadást beiktatunk a programunkba a kongresszus anyagából, hanem azzal, ha *egész tevékenységünket* a kongresszus szelleme hatja át. A mezőgazdasági előadásoktól a tánciskoláig, a filmvetítéstől a könyvtári kölcsönzésig, az ünnepi műsorok megrendezésétől a vidám szellemi vetélkedőig, a kirándulásoktól a kötetlen klubestekig, a gyermekfoglalkozástól a nyugdíjasok klubjáig — *egyszóval munkánk minden területén a kongresszus szellemének kell érvényesülnie*.

Talán azt jelenti e megállapítás, hogy *mást* kell tennünk, mint amit eddig csináltunk? Aligha. Legfeljebb azt mondhatnánk, ha lehet *többet*, de mindenképpen *céltudatosabban és igényesen* cselekedjünk, annak tudatában, hogy minden sikeres rendezvény, hasznos közös művelődési alkalom, egy film megtekintése, egy jó könyv elolvasása, egy érzelmekekre ható ünnepség, helyes következtetésekkel záruló vita stb. — a kongresszus határozatainak megvalósításához egy-egy eredményes lépést jelent. *Minden tevékenységünk politizálás*, amely előbbre visz, vagy hátráltat, mozgósít vagy passzivitásra készítet, optimista vagy pesszimista hangulatot sugall, kellemes vagy kellemetlen életérzést vált ki, valami mellé vagy valamivel szembe állít. Politizálás a jól fűtött, tiszta,

ízlésesen berendezett klub, a jól szemléltetett előadás, a hangulatos kirándulás, a kulturált táncdelután stb., s ezek ellenkezője is.

Az elmondottak persze korántsem jelentik azt, hogy a kongresszust követő időszakban nem adódnak a tanácskozáshoz és határozatainak végrehajtásához *közvelenebbül, szorosabban kapcsolódó feladataink*. E feladatokra azonban áll a bevezetőben említett következtetés, nevezetesen az, hogy ténylegesen „*sajátos eszközeinkkel*” kell e feladatokat megoldanunk, olyan eszközökkel, módszerekkel, amelyek főleg a mi munkánk jellemzői.

Elsősorban arra kell törekednünk, hogy a *legátfogóbb gazdasági és társadalmi mozgástörvények tudományos igényű ismeretét adjuk a lakosságnak*, a politikai, gazdasági és társadalmi fogalmak helyes meghatározását, a leglényegesebb összefüggések feltárását. Ezt olyan történelmi, filozófiai, politikai, közgazdasági, jogi stb. ismeretek, ismeretkörök, általánosított következtetések tolmácsolásával érhetjük el, amelyek nélkülözhetetlenek a kongresszusi anyag megértéséhez. Ilyenek pl. az osztálytagozódás történelmi változásai, az egyes országok sajátos történelmi körülményei, a szocializmus, a lét és tudat viszonya, a demokratizmus, választójogi kérdések, földkérdés rendezése, árképzés, termelékenység, szocialista erkölcs stb. E tevékenységünk lényege az, hogy *kulcsot adjunk* az emberek kezébe, amelynek segítségével az adott helyzet *lényegének* megértéséig hatolhatnak; hogy ne vesszenek el a felszíni jelenségek útvesztőiben.

Nem kevésbé jelentős feladatok hárulnak ránk *az adott helyzet objektív tényeinek* ismertetésében. A nemzetközi helyzet helyes értékelése, belpolitikai intézkedéseink jelentőségeinek megértése, társadalmi és morális törekvéseink elfogadtatása stb. azt kívánják, hogy az emberek minél szélesebb körű ismeretanyaggal rendelkezzenek. A nemzetközi helyzet elemzéséhez, értékeléséhez megfelelő földrajzi, gazdasági, néprajzi, történelmi ismeretekre van szükség többek között. A legfontosabb demográfiai adatok ismerete nélkül aligha érthető meg pl. családvédelmi intézkedéseink jelentősége, vagy kultúrtörténeti ismeretek nélkül művelődéspolitikai céljaink. Szociográfiai és szociológiai ismeretek nélkülözhetetlenek társadalmi átalakulásunk felméréséhez, értékeléséhez. A „mi lesz?” és a „mit tegyünk?” felismeréséhez elengedhetetlen követelmény az adott helyzet alapos ismerete.

Végül ismertetnünk kell a *társadalmi mozgalmak, törekvések irányát, célját*, a megvalósítások érdekében közreműködő erőket és gátló tényezőket.

Jól politizálni csak az elmondottak birtokában lehet. *S legfőbb feladatunk a helyes következtetésekig, állásfoglalásig elvezető politizálás szellemi feltételeinek megteremtése.*

Az említett feladatok megoldásához bőven rendelkezünk eszközökkel, *technikákkal, módszerekkel*. Mint már említettem, *minden eszközünk, formánk és módszerünk* hatékonyan felhasználható a kongresszus határozataiból adódó munkánk eredményessége érdekében. Csak egy példát erre: A vietnami kérdés helyes értékelése céljából szinte egész „*fegyvertárunkat felvonultathatjuk*”. Tarthatunk Vietnammal földrajzi, történelmi, nemzetközi jogi előadásokat, ankétokat, vitákat, ismeretterjesztő filmekkel, fotókiállítással, vietnami vagy Vietnammal szóló irodalmi anyagból összeállított műsorral, megfelelő zenei aláfestéssel, a tárgyba vágó ismeretterjesztő és szépirodalom propagálásával is hasznosan hozzájárulhatunk a bonyolult nemzetközi helyzet megértéséhez; rendezhetünk baráti találkozókat, élménybeszámolót, szellemi vetélkedőt, s ki tudná felsorolni az összes lehetőséget?

Talán inkább összefoglalóan annyit: a sokat hangoztatott *komplexitás elvének* érvényesítésével, a népművelés valamennyi ágazatát felhasználhatjuk nevelési céljaink érdekében. Gondoljunk csak egy olyan területre, mint pl. a szocialista hazafiság erősítése, elmélyítése, vagy kommunista erkölcs és magatartás továbbfejlesztése.

„Sajátos eszközeink” elsősorban számunkra teszik lehetővé, hogy *értelmi és érzelmi hatásokat együttesen érzünk el*, hiszen az utóbbi érdekében a művészet valamennyi területét latba vehetjük. Az érzelmi hatások rendkívül fontosak az akarati befolyásolás szempontjából, ami végül is helyes állásfoglaláshoz, szilárd meggyőződéshez és hasznos cselekvésre vezet. A politizálás nagyon sok esetben az általános következtetésekén túl a *helyi apróbb-nagyobb konkrét problémákra* irányul. Azt hiszem, ilyen vonatkozásban nemcsak az a feladatunk, hogy ilyen esetben *közreműködjünk* a helyes álláspont kialakítása érdekében, hanem az is, hogy *a helyi problémákra irányítsuk a figyelmet*, s különös gonddal segítsük azok megoldását.

Talán még csak annyit, hogy a IX. Kongresszus jegyzőkönyvében rögzített anyag, amelynek tanulmányozását állandó jellegű feladatunknak kell tekintenünk — rendkívül tömör megfogalmazású, országos érvényű, ezért sokszor túl általános megállapításokat tartalmaz. Az egyes területeken dolgozó szakembereknek, vagy azoknak, akiket egyik-másik megállapítás közvetlen érint, az anyag, a határozat, annak jelentősége teljesen világos és érthető. Nem hiszem, hogy gyermekket váró édesanyjának különösebben kellene magyarázgatni a határozatba foglalt családvédelmi intézkedéseket, vagy egy mérnöknek az üzemi korszerűsítés jelentőségét a saját munkaterületén. De vajon mindenkire ennyire közel áll minden kérdés, s feltételezhetjük annak mély megértését, jelentőségének felismerését? Azt hiszem, ezt nem feltételezhetjük. Ha pedig ez így van, minden lehetőséget fel kell használnunk arra, hogy *közelebb vigyük az emberekhez az egyes kérdéseket, élőbbé, szemléletesebbé tegyük számukra azokat*.

Hogyan érhetjük el ezt a célt?

Mindenekelőtt azzal, hogy *minden „sajátos eszközünkkel”* igyekszünk részletesebben érthetővé, szemléletesebbé tenni a megállapításokat. E munkában kiemelkedő jelentőségű a *különböző szakemberek véleményének* meghallgatása, a velük való konzultációs lehetőség biztosítása, amelynek során valóban élővé válhat minden általánosan megfogalmazott nagy társadalmi igazság. Beszéljünk csak egy jól dolgozó termelőszövetkezet elnökével a vezetése alatt álló gazdaság előtt megnyíló távlatokról, konkrét terveikről, vagy egy tudóssal az intézetében végzett kutatásokról, egy mérnökkel saját üzeme fejlődéséről, távlatairól, egy művésszel nemzetközi megbecsülésünkről! Szervezzünk kirándulást pl. Pécsre az újmecsekaljai építkezéshez, nézzük meg egy korszerű üzemünk vezérlő termét, műszaki berendezéseit; pergezzünk filmeket, amelyek a kongresszusi anyag egyik vagy másik megállapításához kapcsolódnak — s akkor érezni és látni fogjuk, hogy mit jelent az: *közelebb vinni a kongresszus határozatait az emberekhez a népművelés „sajátos eszközeivel”*.

GONDOLATOK EGY JUBILEUM UTÁN

A pécsi *Doktor Sándor Művelődési Ház* jubileumi programja, mely összefoglalta 15 év munkáját, gazdagon illusztrálta és meggyőzően bizonyította új, szocialista kulturális intézményeink életképességét, s azt is, hogy a széles tömegekhez szóló kulturális tevékenység a legmagasabb színvonalú lehet, és kell is, hogy legyen.

E jubileum alkalmából megnéztük, hol tartunk feladataink megvalósításában, hogyan szolgáltuk a kulturális forradalom nagyszerű célkitűzéseit, milyen eredmények és fogyatékoságok vannak és milyen új feladatokat ró ránk a jövő.

A művelődési ház sok évi következetes, tervszerű és tudatos munkával alakította ki vezetési elveit és módszereit, s ezeknek eredményeivel értük el többek között, hogy 15 év alatt a művelődési házban megfordult *több mint kétmillió látogató*. Ez idő alatt közel ezer ismeretterjesztő előadást rendeztünk. *A szak-körökben, művészeti csoportokban és klubokban 3000 ember művelődik*, fejlesztí képeiségeit és találja meg a napi munkatevékenységet harmonikusan kiegészítő önkifejezés lehetőségeit. Olyan művészeti csoportok működnek a művelődési házban, melyeknek ma már országos hírnevük van, így pl. a *Liszt Ferenc kórus*, a *Mecsek Táncegyüttes*, a *Bóbita Bábegyüttes*. Am a fiatalabb együttesek előadásai is eseményt jelentenek minden alkalommal a város kulturális életében. A művelődési ház egész tevékenységével azt is dokumentálta, hogy a művelődési otthonok azért is új típusú intézmények, mert *megvalósítják a kultúra alkotásának, terjesztésének és befogadásának szerves egységét*.

15 év alatt nagyon sok feladat megvalósításával, sok-sok probléma megoldásával, módszeres kutató munkával szereztük azokat az értékes tapasztalatokat, útmutatásokat, melyekkel folytatjuk munkánkat és ajánlunk más művelődési otthonoknak is feladataik eredményes megvalósítására.

1951-ben létesült a művelődési ház. Létrehoztak egy biológiai szakkört, egy színjátászó és egy néptáncsoportot. Egyéb tevékenysége nem volt, legfeljebb a szombat-vasárnapi ösztáncok.

1953 óta beszélhetünk a művelődési ház tervszerű kulturális munkájáról, amikor új vezető és új társadalmi vezetőség vette kezébe a művelődési ház irányítását. Az irányító és szervező munka jelentőségét ékesen bizonyítják az örségváltás előtti és utáni kulturális és gazdasági adatok.

1953. augusztus 1-én három szakkörrel és 10 000 forint adóssággal vettük át a művelődési házat. Öt hónap múlva 21 000 forint többlet bevétellel zártuk

az évet. Ezenkívül jól sikerült tanulmányi kirándulásokkal, városnéző sétákkal, üzemlátogatásokkal, nagyszerű ismeretterjesztő előadásokkal, 15 jól működő szakkörrel és művészeti csoporttal került a művelődési ház az országos érdeklődés középpontjába.

Az irányító munkával kapcsolatban egyik legfontosabb tanulság az, hogy a munka eredményeit, a kollektíva sikereit mindenekelőtt a *vezetés színvonala* határozza meg. A művelődési ház vezetésének, irányításának legfőbb jellemzője a tervszerűség és az előrelátás. *A vezetés demokratizmusa, a kollektív gondolkodás, valamint a szakemberekkel való együttműködés biztosította a művelődési ház töretlen fejlődését, alakítja jövőjét.*

A társadalmi összefogás, a kollektív vezetés mellett a művelődési ház vezetésének jellemzője, hogy állandóan keressük a korszerűbb, jobb, hatásosabb, közvetlenebb és elemzőbb módszereket. Pl. a társadalmi szervezetekkel való jó és eredményes együttműködést több éves munkával alakítottuk ki. A kezdeményező szerv mindig a művelődési ház volt, sokszor a végrehajtó is, de megérte a fáradozást, mert a terület kulturális munkájának koordinálásával kizártuk a rendezvények ütközéseit, s az együttműködés magával hozta a kulturális célokra rendelkezésre álló anyagi erők összehangolását, tervszerű felhasználását is.

Az együttműködés eredményességét híven tükrözi néhány fontosabb statisztikai adat:

A művelődési ház látogatóinak száma

	1962/63-ban		1964/65-ben	
	125 431 fő		206 116 fő	
Ismeretterjesztő előadások:				
társadalomtudományi	39	6136 fővel	70	8577 fővel
természettudományi	12	386 fővel	39	4242 fővel

Az együttműködés jelentős eredménye, hogy sikerült a korszerű és sokoldalú műveltség anyagát arányosan megtervezni, a népművelés ismeretadó tevékenységét minden területen (technikai, tudományos, művészeti) hatásosan érvényesíteni. Így jelentősen emeltük a természettudományi előadások számát és látogatottságát.

A vezetésnek másik jellemzője az *önállóságra való támaszkodás*. Nem gyakorolunk gyámkodó felügyeletet, hagyjuk az egészséges, önálló törekvéseket és kezdeményezéseket kibontakozni, megvalósítani. Ez a lehetőség jobb munkára serkenti a dolgozókat, így mindenki felelősnek érzi magát a sikerért. Pl. egy technikai érdeklődésű népművelő javasolta a technikai klub szervezését és működtetését. Egyetértettünk jó gondolataival, javaslataival, és megbíztuk azok megvalósításával. Így született meg a technikai klub, mely két év után magába foglalja a művelődési ház technikai jellegű köreit, csoportjait: a rádióamatőrök és tv-amatőrök csoportját, valamint az amatőr csillagászokat. A klub patronálja a megyében működő technikai köröket és segíti az elektrotechnikát tanító polittechnikai tanárok szakmai továbbképzését. Az MHS megyei elnökségével együttműködve szolgálja a honvédelmi nevelést és segíti a sorkötelesek katonai előképzését.

A vezetésnek jellemző vonása még a *tervszerű munkabeosztás*. Minden dolgozónak megvan az elhatárolt feladata. Ezzel a módszerrel fokoztuk a felelősségérzetet, valamint a munkateljesítményt. A társadalmi aktívák is már ilyen módszerekkel dolgoznak. Pl. a Hazafias Népfront aktívája felelős a közös elő-

adások, ankétok szervezéséért. Ezzel a módszerrel javult a közönszervező munka, emelkedett a rendezvények látogatottsága.

Az irányító és szervező munka javulását, fejlődését még csak egy meggyőző példával kívánom bizonyítani:

a második 5 éves terv időszakában a művelődési ház látogatottsága, létszám- és személyváltozás nélkül 100 ezerről 200 ezer före emelkedett évi átlagban. A minőségi munkát tükrözi az a változás is, hogy a táncrendezvények száma 89-ről 9-re csökkent, az ismeretterjesztő és művészeti tanfolyamok száma 27-ről 89-re emelkedett. Ezzel párhuzamosan a bevételek a következőképpen módosultak:

a táncrendezvények bevétele 257 ezerről 45 ezerre csökkent, a tanfolyamok bevétele 31 ezerről 273 ezerre emelkedett. Ez a változás egyben híven igazolja a nevelés és tudatformálás tervszerűségét és hatékonyságát.

A művelődési otthonokban sem valósítható meg a korszerű és eredményes vezetés közös munka, kollektív bölcsesség nélkül. Ennek gazdag forrása a *társadalmi vezetés*, a hozzáértéssel, helyes elvekkkel és jó módszerekkel dolgozó társadalmi vezetőség. A művelődési ház dolgozói igénylik a társadalmi vezetőség elvi irányítását, ellenőrzését, konkrét segítségét egy-egy közművelődési feladat, folyamat végrehajtásában, hatásának felmérésében, elemzésében. A társadalmi vezetőség igen értékes érdemi munkát végez. Reális, konkrét munkaterve van. Minden aktíva konkrét vállalásával realizáljuk a tervet. Az 1964/65. évi munkatervet tárgyaló vezetőségi ülésen hangzott el az a vélemény, hogy: *„Az utóbbi időben a társadalmi vezetőség elsőrendűen a területi munkával foglalkozott, s mintha aktivitása a házon belüli munkában visszaesett volna. Szükséges, hogy a vezetőség tagjai a művelődési ház egyes tevékenységi körein belül konkrét feladatokat kapjanak.”* Az 1965/66. évi munkaterv már ilyen konkrét vállalásokkal készült, s egy-egy aktíva a vizsgált kérdéssel kapcsolatban, mint korreferátor mondta el véleményét, javaslatát. Az évad folyamán az alábbi kérdéseket vizsgálta, tárgyalta meg és elemezte a társadalmi vezetőség:

1. A művelődési ház irányító, szervező és ellenőrző munkája. Korreferátor: dr. Török Géza, a vezetőség tagja.

2. A közönszervezés formái, módszerei, eredményei és problémái. Korreferátor: Kovács Vince, a vezetőség tagja.

3. A társadalmi vezetőség, valamint a klubok és művészeti csoportok vezetőségének munkája. Korreferátor: dr. Kolta Ferenc, a vezetőség elnöke.

4. Világnézeti, közösségi és esztétikai nevelés a művelődési körökben. Korreferátorok: Zukovits Imre, dr. Komlói Sándor, dr. Péczely László, a Tanárképző Főiskola tanárai.

5. Pedagógiai elvek és módszerek érvényesülése a művelődési körökben. Korreferátorok: Vastagh Zoltán és Várnagy Elemér, a Tanárképző Főiskola tanárai.

A vezetőség tagjai segítenek az okok kutatásában, a valódi problémák feltárásában. Az ötletek és javaslatok mellett pozitív hozzáállással segítik a feladatok megoldását. Pl. a közönszervező munka tárgyalása, szakszerű, elmélyült elemzése után a vezetőség tagjai személyes szervező munkájukkal új rétegeket, új látogatókat hoztak a művelődési házba. A társadalmi szervezetek képviselői eredményesen mozgósították szervezetük tagságát.

A társadalmi vezetőség ülései tartalmasak, érdekesek és vonzóak. A főhivatású és tiszteletdíjas munkatársak a társadalmi vezetőség határozatait, melyek helyesen szabják meg a tennivalókat, mindenkor eredményesen megva-

lósítják. Ezt igazolja egyik aktív véleménye is: „Azért járunk szívesen a vezetőségi ülésekre, mert amit itt mondunk, nem szócséplés csupán, a művelődési ház dolgozói mindenkor eredményesen végrehajtják a vezetőség határozatait.”

A művelődési ház a társadalmi vezetőséggel együtt a folyamatos, kiegyensúlyozott és tervszerű munka biztosítására rendszeresen értékeli az eredményeket és a hibákat. Ez a tudatos, áttekintő és összefoglaló munka állandóan erősíti azokat a vonásokat, melyek erős rugói és összetevői a kollektív vezetésnek. A növekvő feladatok megvalósításával állandóan tökéletesítjük a vezetés módszereit, javítjuk a koordinációs munkát, erősítjük a művelődési egységet. Így alakult ki az a vélemény, hogy egységes irányítással sokkal többet lehet tenni a város lakosságának művelődése érdekében, mintha a különböző szervezetek kevesebb lehetőséggel, de sokszorosan több energiával, külön-külön próbálkoznak tevékenykedni. Pl. egyik elemző vizsgálat feltárta és meggyőzően igazolta, hogy a koordinált programon kívül is rendeznek az együttműködő szervek előadásokat, s így történhetett meg, hogy egy napon három reprezentatív irodalmi előadás is volt, melyekre mind a három előadás közönsége elment volna, s akkor a félházas előadások helyett táblás ház és több bevétel is lett volna. A társadalmi vezetőség így „nevén nevezve a gyermekeket” vizsgálja az év közben előfordult hibákat, problémákat. Ilyen egymást építő és alakító kapcsolat eredményeképpen rendeztük az irodalmi színpadok működését, az irodalmi estek stb. szervezését, jobb koordinálását.

A művelődési ház kollektív vezetésének eddigi módszerei és eredményei meggyőzték a társadalmi aktívákat arról,

— hogy a művelődési ház irányító és szervező munkájában szükség van tapasztalatukra, véleményükre, személyes közreműködésükre, ezért nemcsak külső bírálóik, hanem cselekvő formálóik a művelődési ház sokoldalú munkájának;

— hogy a határozatok meghozatala előtt szükség van a helyzet, a probléma alapos, mélyreható megismerésére, elemzésére, ezért részt vesznek az előkészítő munkában, az okok kutatásában;

— hogy minden lánc olyan erős, mint a leggyengébb láncszeme, ezért minden aktív teljesíti vállalását, a közösen hozott határozatoknak a gyakorlatban való megvalósítását;

— hogy mindig a tényleges szükségletekből és a reális lehetőségekből kiindulva a soron lévő feladat egységes megvalósítása a legfontosabb, ezért a vezetőség az új feladatok egységes értelmezéseit széles körű véleménycserével biztosítja, ezzel is növeli a társadalmi aktivitást.

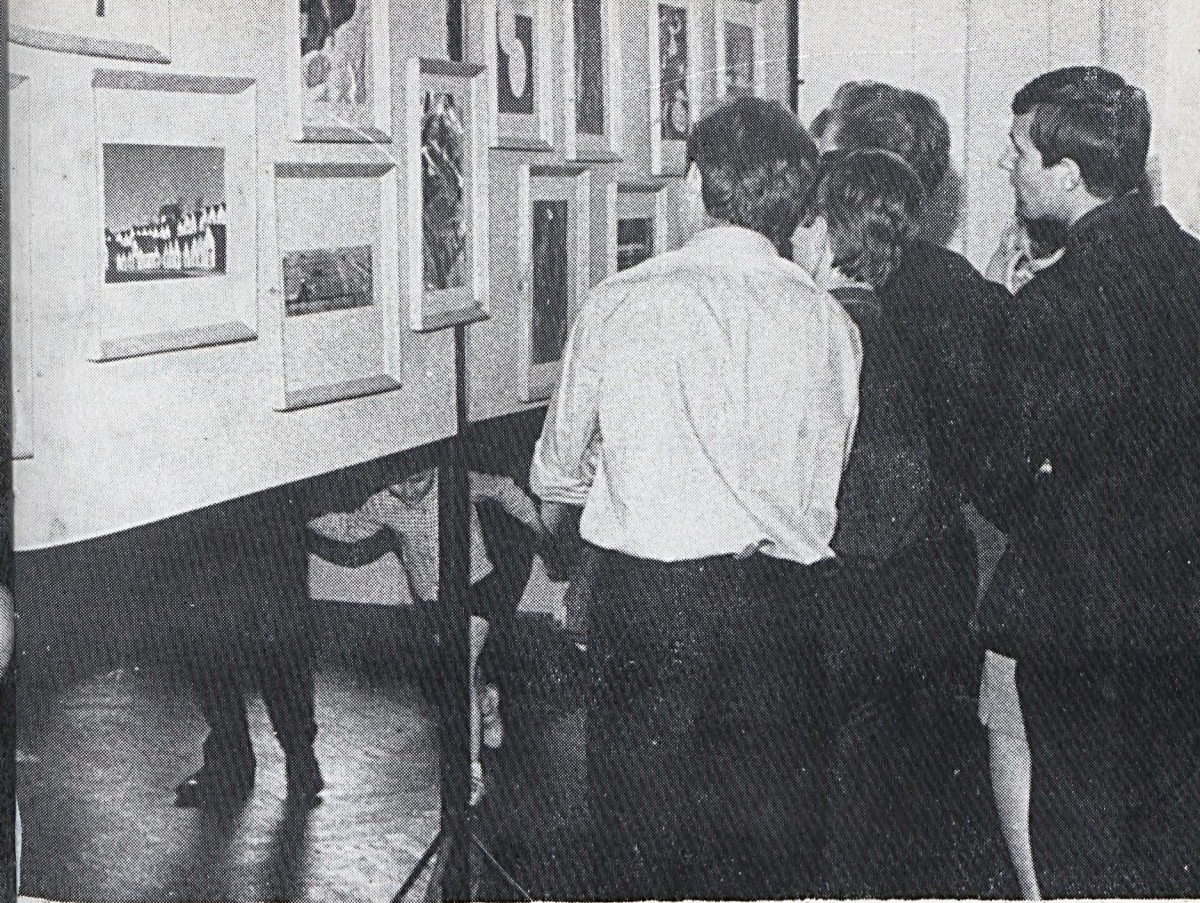
Ezeket a helyes vezetési elveket és módszereket ültetjük át a kisebb közösségekbe, a művelődési körökbe. A legtöbb művészeti csoportnak, klubnak, szakkörnek van választott társadalmi vezetősége. Pl. a Mecsek Énekkarban a vezetőség szervező és ellenőrző munkájának alapja a személyi példaadás, továbbá a személyesen folytatott tájékoztató és irányító jellegű beszélgetések, végül a szükséges — és a közösség által is helyesnek elfogadott — adminisztratív eszközök. A vezetőség egyik fő törekvése volt kezdettől fogva és az most is, hogy a kórust elsősorban személyes példaadással és tapintatos ráhatással, jó szellemű, fegyelmezett és munkájukért lelkesedni tudó, szilárd közösséggé kovácsolja össze. 1965-ben a karnagy lemondott. Az újjászervezéssel az énekkar tagjai 80%-ban kicserélődtek. Amikor a Népművelési Intézet meghirdette a II. Országos énekkari minősítést, az új karnagy megtárgyalta a benevezés kérdését a társadalmi vezetőséggel. Még a vezetőség sem vállalta a felelősséget,

hogy egy évi működés után kiálljanak versenyre az ország legjobb kórusaival, hanem titkos szavazással döntötték el, ki akarja a minősítést, ami komoly áldozatvállalással járna. Az énekkar 95⁰/₀-a döntött a benevezés mellett. Az önkéntes vállalás, a kitűnő szakmai vezetés és belső nevelő munka eredményeként az énekkar az országos minősítő versenyen arany fokozatot ért el.

E vezetési módszerek sajátos világot teremtettek a művelődési házban. Ennek forrása, hogy segítjük a távlatok és a célkitűzések szellemében a függetlenített és tiszteletdíjas dolgozók alkotó elképzeléseinek, javaslatainak valóságra változtatását. Ilyen irányítás mellett a művelődési körökben az emberi alkotó- és segítőkészség óriási tartalékai bukkannak elő. Pl. a művészeti csoportok szervezete, belső élete különböző öntörvényeikkel állandóan erősödik, gazdagodik és színesedik.

KLUBRÓL — KLUBRA

Hóditanak a rétegklubok...

A megyében sok helyütt figyeltek fel az igények differenciáltságából adódó feladatokra.

A szigetvári járási művelődési ház éppen a fenti tapasztalatból kifolyóan ügyesen csoportosította a különféle érdeklődési körű embereket más-más klubformában. Így a felnőttek, az ifjúság, az asszonyok, sőt még a nyugdíjasok is külön klubéletet élnek. Márciustól a műszaki érdeklődésű embereket is külön műszaki klubban kívánják összefogni.

Az ifjúsági klub esetében részben a megosztott érdeklődés, részben a nagy taglétszám miatt még tovább differenciálva kiscsoportos foglalkozási formákra tértek rá. Így a kb. 80 állandó klubtag szakosítva, az alábbi 5 csoportban folytatja klubmunkáját: filmklub, színház és irodalmi klub, természetbarát klub, társastánc-klub, jazz-klub. A csoportosításnak előnye, hogy ezáltal mindenki az érdeklődésének leginkább megfelelő témákkal elmélyülten tud foglalkozni. Ezt a klubhelyiség kötöttségei miatt úgy oldják meg, hogy kéthetente sorra kerülő közös klubnapokon kívül az egyes csoportok a hét más-más napjain tartják foglalkozásaikat. Ezek programja gazdag és változatos. A speciális témájú előadásoktól a filmvetítésig, a tréfás játékoktól és fejtörőktől a művészeti bemutatókon, vagy kiránduláson keresztül a kerekasztal-vitáig a művelődés és szórakozás majd minden területét érinti.

Ugyanitt kísérleteztek eredménnyel egy olyan fórum létrehozásával, mely a nyugdíjasok számára nyújtana a társas együttléten keresztül szórakozást, tartalmas programot és ami még ezeknél is fontosabb: biztosítaná aktivizálásukat a társadalmilag hasznos tevékenységben. Az eredmény a várakozást is meghaladta. Az öregeket, az őket valóban érdeklő egészségügyi, érdekvédelmi, jogi előadásokkal, élménybeszámolókkal, műsoros estekkel sikerült állandó közösségbe vonni. A közel 100 tag szorgalmas látogatója a klubnapoknak, s hasznos résztvevője a különféle társadalmi akcióknak. Így pl. a Zrínyi-ünnepség rendezőgárdájában is sokan résztvettek, társadalmi munkában segédkeztek a helyi termálfürdő építésénél. Szívesen fizetik a havi 2,— Ft tagdíjat, mert cserébe gazdag programot kapnak, s tagsági igazolványuknak társadalmi rangja van. Felmutatása többek között kedvezményes belépést biztosít a helyi termálfürdőbe is.

De nemcsak a nyugdíjasok közösségi életét lehet kialakítani és nagyobb társadalmi célok szolgálatába állítani, hanem a nagydobszaiak és mohácsiak példája alapján a cigánylakosságét is.

NAGYDOBSZÁN nem volt könnyű dolga *Böhm József* népművelőnek, míg a faluban lakó 24 cigányasszony nagy részét sikerült megnyernie a klubélet gondolatának. De ma már rendszeressé váltak társas összejöveteleik, melyeken mindig megjelenik valaki a falu értelmiségéből, aki foglalkozik velük. Hol a védőnő, hol a tanácselnök, máskor a pedagógusok közül tart valaki előadást számukra. Felolvasnak könyvekből, folyóiratokból, zenei szemelvényeket mutatnak be.

Lakáskultúrájuk kialakítása érdekében közös látogatás keretében mutatták be nekik a község egyik ízlésesen berendezett lakóházát, majd okulásul saját portájukat.

Már a tényleges tanulásra is kedvet kaptak, közülük 4 írni-olvasni nem tudó beiratkozott az iskola alapismereti tanfolyamára.

Főzőtanfolyamot is indítottak a klubba járó asszonyok részére, hogy hiányos táplálkozásukon segítsenek. Társadalmi összefogással a hozzávalót is előteremtették. A Nőtanács gondoskodott tanfolyamvezetőről, a tsz nyersanyag-ról, az ált. iskola napközi konyháját bocsátotta a tanfolyam rendelkezésére. Természetesen az eredmény sem maradt el.

MOHÁCSON is létrehozták a cigányasszonyok klubját, ahol beszélgetések, előadások és filmvetítések keretében egészségügyi, erkölcsi és közhasznú ismeretekkel foglalkoznak. A tagság nagy része az alapismereti tanfolyam résztvevőiből áll. Májusban főzőtanfolyam indítását tervezi a klub vezetője, hogy a zöldségfélék készítési módját az asszonyok elsajátíthassák, s változatosabbá tehesék rendkívül egyszerű étrendjüket.

Vizonylag legkönnyebb a nők aktivizálása. Rendszerint a jól működő női

A szigetvári klub tagjai tapasztalatcserén Kadarkúton

szakkörök az igények növekedésével már önmaguktól klubosodnak. Ehhez a folyamathoz *Mágocson* a községi tanács, a pártszervezet és tsz a legmesszebbmenő támogatást nyújtotta. Az alakuló foglalkozáson teljes számban résztvettek, tájékoztatták a tagokat várható segítségükről, s megjelenésükkel mindjárt társadalmi súlyt is adtak a klub további működéséhez.

MOZSGÓN a kézimunka-szakkörből nőtt ki az asszonyklub. A szakköri foglalkozásokon kívül rendszeresen klubnapokra jönnek össze. Programjuk minden második héten kötött, s előadásokra épül. Témái főként a kisgyermekes anyákat segíti csecsemőgondozási, egészségügyi és nevelési problémáik megoldásában. A lakáskultúra területén történt elmaradásuk érdekében esztétikai előadásokat, lakásterv-bemutatót rendeztek részükre. Klubnapjaikon még felolvasások, zenei estek, heti hírek és aktualitások megtárgyalása és divatbemutató is szerepel.

Klubszerűen él a *gödrekeresztúri kézimunka-kör* is. Sokrétű programban vesznek részt az asszonyok, többek közt levetítik és megvitatják a saját készítésű filmeket. Közös elhatározással főzőtanfolyamot szerveztek, s ennek első lépéseként 900 Ft árú villanytűzhelyet vásárolt a klub.

Az ugyancsak szakkörből kiszélesedett *szigetvári* vagy *sásdi* nők klubja olyan komoly rangot vívott ki magának, hogy a városban, illetve községben megtiszteltetés számba megy tagjának lenni. A klub, mint hangadó társadalmi fórum, szinte minden helyi megmozdulásból kezdeményezően kiveszi a részét.

A klub, mint nevelő és művelődési tényező — közeleti fórum

A KÖLKEDI ifjúsági klub, mióta azt tagjai társadalmi munkában széppé tették, a nevelés és művelődés komoly bázisává vált. A klubnak 6 hónapra előre kidolgozott, részletes programja van. Hetente 2 ízben tartanak kötött foglalkozást, de a kötetlen alkalmakat is felhasználják ismeretnyújtásra. Így a teadélutánokat pl. irodalmi, történelmi, művészeti és politikai vetélkedőkkel, tréfas ismeretnyújtó játékokkal színesítik. A fiatalok viselkedésének formálása érdekében „Illik, nem illik” címen előadásorozatot indítottak. Megszervezték a közös színházlátogatást is bérletes rendszerben.

A vonzó, tartalmas programnak köszönhető a klub nagy látogatottsága — 60 fő átlag — , s az, hogy még mohácsi fiatalok is kérték felvételüket a klubba.

A SÁSDI ifjúsági klub munkája — annak ellenére, hogy legaktívabb tagjaiból tizenheten katonai szolgálatra vonultak be — tartalmilag gazdag és sokrétű. A tagság érdeklődésének és javaslatainak figyelembevételével állították össze kötött programjukat, melynek keretében a tél folyamán 40 foglalkozást tartottak. A komoly érdeklődés igazolja, hogy arányában nagyobb, kötött program — amennyiben érdekes és vonzó — nem árt az érdeklődésnek. A klub területi munkát is végzett, négy módszertani jellegű bemutatót tartott vidéken. Komoly nevelési célokat valósít meg a *mágocsi* és *dunaszekesői klub*. Az utóbbi olyan fiatalokat is bevont a klubmunkába, kiknek nevelhetőségét kétségbevonták. Ezekkel a fiatalokkal külön foglalkoztak: egy-egy klubtag felügyeletére bízták őket, elbeszélgettek velük, bizalmi feladatokkal látták el őket, s a huligánoknak elkönyvelt fiatalok viselkedése rendkívül előnyös változáson ment át. Nemcsak jól illeszkednek a közösségbe, de a külön feladatok aktivitásuknak szárnyakat adtak.

MÁGOCSON próba elé állítják a klubba belépni szándékozó fiatalokat. Munkát kell vállalniuk valamely szakkörben, művészeti csoportban, vagy a könyvtárban. Mivel a klubnak nagy a vonzása, a fiatalok szívesen vállalnak külön munkát a klubtagság elnyeréséért.

Több klub tevékenyen segíti a felnőttek és fiatalok iskolai tanulását azzal, hogy konzultációkat tart. A *szigetváriak* külön konzultációt szerveztek a gimnázium rendszeres tanulóira részére nyelvoktatásból, a levelező hallgatóknak matematika, fizika, kémiából, valamint a technikumba pályázók részére fizikából és matematikából. A gimnáziumi korrepetálás a klubot fenntartó művelődési háznak 1966-ban 18 830 Ft bevételt juttatott.

A PÓCSAI klubban rendszeresen és eredménnyel használják fel a TV adásait, elsősorban mezőgazdasági szakismeretek nyújtására! Az 1965/66. évi mezőgazdasági szakfilmsorozat szervezett megtekintése során arra a tapasztalatra jutottak, hogy a nagy fáradtsággal és költséggel szervezett helyi tanfolyamot jól helyettesíthetik a TV mezőgazdasági szakfilmjei.

Ennek érdekében a klub vezetője gondoskodik az adás idejére megfelelő szakember jelenlétéről, aki a vitás kérdéseket megmagyarázhatja. Ugyanakkor gondoskodik a kiemelt adásokhoz kapcsolódó irodalom helyszíni kölcsönzéséről.

A *siklói járási művelődési osztály* igyekszik klubjait közeleti és vitafórumokká alakítani. A tsz-ek vezetői és dolgozói részére 8 községben tsz-klubesteket szervez. A klubesteken előre felkészített s az illető tsz problémáit ismerő előadó az alábbi témájú előadásokat tartja:

1. Termelőszövetkezetünk főbb termelési ágazatainak szerepe bevételeink alakulásában.
2. Tsz-ünk áruértékesítésének helyezte.
3. A tagok és alkalmazottak helyzete, viszonya tsz-ünkben.
4. Az egyes bizottságaink feladatai, munkái. Hogy állunk a demokratizmus-sal?
5. Hogy állunk az új termelési és tenyésztési eljárásokkal?
6. Termelési tervünk. Jövedelemelosztásunk, premizálásunk rendszere.

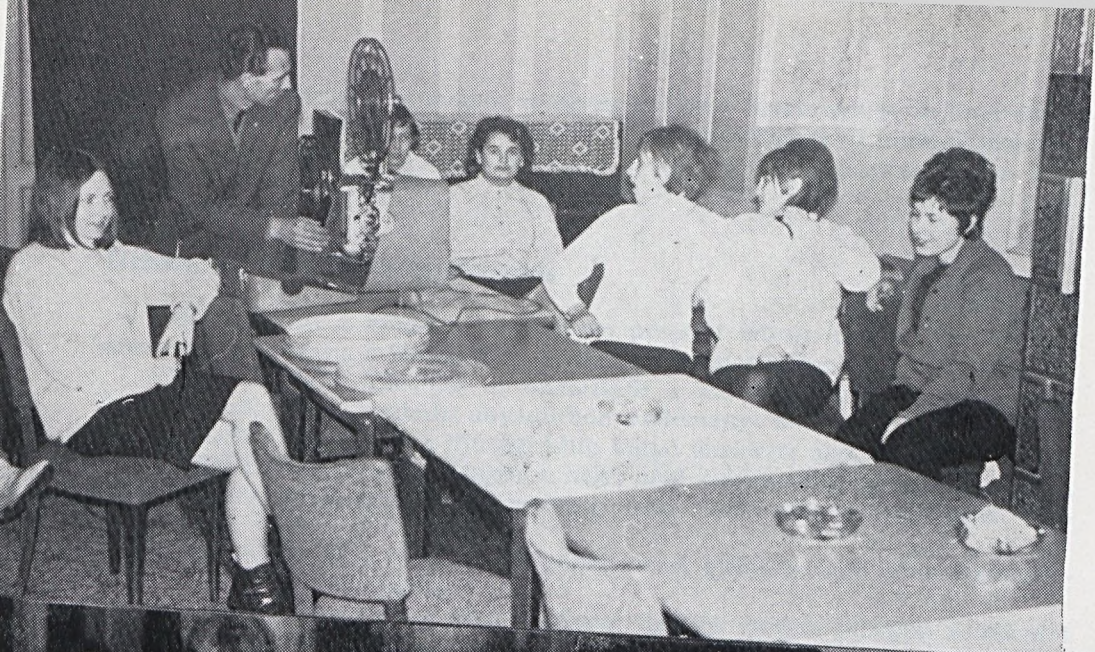
Az akció célja, hogy az előadásokkal tisztázzák a konkrét termelési, munkaszervezési és egyéb problémáikat, majd baráti légkörű vitákon a tagság szót értsen a vezetőséggel még a kényes kérdésekben is.

DUNASZEKCSÓN is igyekeznek a klubtagok számára megfelelő tájékozódást biztosítani az őket érintő helyi ügyekben, mende-mondákban. A fellepett műtrágyahiány idején — ami a háztáji gazdaságokat is érintette — meghívták a klubba a helyi FMSZ vezetőjét eszmecsereére. A beszélgetés eredményeként rövidesen biztosítottak műtrágyát.

A járás más községeiben a közeleti fórummá tétel érdekében a klubokban tartják a tanácsstagi beszámolókat és fogadóórákat.

A *mohácsi járási művelődésügyi osztály* példamutatóan gondoskodik a járás klubjainak folyóirat-ellátásáról. 1967. évre nem kevesebb mint 20 különféle folyóiratot és újságot rendelt meg központilag részükre. Köztük a Népművelést, Valóságot, Világosságot, Társadalmi Szemlét, Búvárt, Élet és Tudományt, Lobogót, Magyarországot stb. A megrendelt mezőgazdasági sajtótermékek között a községek profiljának megfelelően található a Mezőgazdasági Technika, Kertészet-szőlészet, Baromfitenyésztés, Halászat, Állattenyésztés, Növénytermelés stb. c. szaklap.

A *szigetvári járási művelődésügyi osztály* is központilag rendeli meg klubtagjainak az alábbi folyóiratokat: Élet és Tudomány, Búvár, Jelenkor, Asszo-

nyok, Szovjet Híradó. De maguk az egyes klubok is szereznek be sajtóterméket, Így *Dencsházán* a klubvezető jól reagált a megszapordott új autótulajdonosok igényeire, amikor pl. az Autó és Motor c. folyóiratot is megrendelte a klub számára.

Néhány életrevaló kezdeményezés

VERSENDEN a Földszöv. a klubban presszót létesít. Ugyanakkor könyv-árvánnyal gyarapítja a felszerelést és több folyóiratot is rendel a klub számára.

IVÁNDÁRDÁN, LIPPÓN és SZAJKON a klub részére a könyvtár megfelelő számú, főként lexikális anyagú könyvállományt biztosított.

SZEDERKÉNYBEN az ifjúsági klub tagjai énekkart alakítottak.

PÜSPÖKLAKON a klub tagjai a helyi népi kultúra még fellelhető anyagát gyűjtik össze, s dolgozzák fel. Jelenleg a helyi német táncok felgyűjtését végzik.

A KÖLKEDI klub a régi helyi népszokások gyűjtése után azok alkalmakénti megjelenítésére készül.

A SZÁSZVÁRI ifjúsági klub az üzemi fiatalok részére műszaki vetélkedőt rendezett. Jelentőségét látva a bányauzem 3 000 Ft jutalmat tűzött ki a legjobbak díjazására.

BIKALON a klubtagok nagy része népi faragással foglalkozik. További fejlődésük érdekében a klub vezetősége tapasztalatcsere-látogatást rendezett Tabra, ahol munka közben felkeresték az ott lakó faragó népművészt és hasznos tapasztalatokat szereztek tőle.

A DUNASZEKCSŐI klub példája igazolja, hogy a klubtagok szívesen vállalnak anyagi áldozatot is, ha cserébe tartalmas programot kapnak. Havi 10,— Ft tagdíjat szavaztak meg, melyből a klub könnyűszerrel tud igényeiknek megfelelő, gazdag műsort biztosítani.

A MOZSGÓI asszonyklub programjában a kisgyermekkel történő otthoni foglalkozás megkönnyítésére magnóról pergetik le az egyes óvodai foglalkozásokat. A hatásos élményen túl, melyet a gyermekek óvodai társalgása és megnyilatkozása jelent az anyáknak, a kezdeményezés pedagógiai haszna is jelentős.

FANCSOVITS GYÖRGY

A LEGÚJABBKORI TÖRTÉNETI EMLÉKEK TÁRGYGYŪJTÉSE ÉS MÓDSZERE

Kívánatos és jelentős dolog, hogy időről időre — akár szóban, akár írásban — találkoznak a „szakma” művelői: történészek, múzeológusok, helytörténészek és a honismereti mozgalom aktivistái, kölcsönösen érdeklődve egymás problémái iránt, cserélve a gondolatokat, vitatva a nézeteket, amelyek alapot nyújtanak a sikeres előrehaladáshoz.

Reméljük, nem túlzás kijelentenünk, hogy ma előttünk és általunk bontakozik ki a történelmi igazság keresésének, a konkrét valóság feltárásának szenvedélyes vágya, a megismerés, a tudás sokoldalú szándéka és törekvése. És ebben nem csupán a szakma művelőinek tudatossága, akarata, hanem érzelmi közössége is nyilván közreműködik. *Tudatossága: a legtörténelmibb világnézethez, a marxizmus-leninizmusnak alkotó, cselekvő megítélésében van! Érzelmi közössége: a hazai táj szeretetében, az igazi szocialista hazaszeretetben oldódik fel.*

E két aspektus adja meg a munka közös és elidegeníthetetlen vonását.

A KORRÓL

Munkánk, tevékenységünk alapja: a kor, amelyben élünk. Erre a napjainkat a közelmúltunkat meghatározó arculatra méltán elmondható E. H. Carr szavával, hogy ez „a legtörténelmibb beállítottságú kor”, amelyben valaha is élt ember. Igaz megállapítás ez, s már alkalmazható a XIX. századra is, de még inkább a mi XX. századunkra. Íme a példák: polgári és szocialista forradalmak, forradalmi háborúk, a világméretben kibontakozó nemzeti, felszabadító, anti-imperialista mozgalmak. Világháborúk. Személyi karrieres szédületes felemelkedései és bukásai. Hazánk történelmének tüneményes gyorsaságú változásai stb. tették és teszik korunkban a történelmet igazi tömegélménnyé!

A felvázolt történelmi fejlődés gyors egymásutánisága különös jelleget ad: ti. a tömegek szemében egyszerűen láthatóvá teszi magának a *változásnak történelmi mibenlétét*. Megeleveníti a hétköznapi történelmiséget.

Ebből fakad az a szubjektív tudat, hogy a történelem valóban létező valami, hogy a történelem a változások szakadatlan folyamata, valamint, hogy ez a történelem közvetlenül belenyúl minden egyes ember életébe. Nap mint nap így

áll elő annak lehetősége, hogy az emberek megérezzék saját létük történelmi feltételezettségét. Felismerjék azt, hogy a történelemhez közvetlen közük van, hiszen annak nemcsak részesei, hanem alkotói is.

Hogy az ember ura lehessen saját sorsának — az élet sikere reményében —, az anyagi világ alapos ismerete mellett feltétlenül szükséges a történelem mély, mondhatnók tudományos megismerése is.

Hol kell tehát tevékenykedni?

Mindenképpen közvetlen környezetünkben és korunkban. A helytörténésznek, honismereti kutatónak, mindkettőnek egészséges tevékenye közvetlen környezetünk, gyakorlótere a szűkebb haza, gyakorló iskolája a helyi társadalom. Ezekről eltekintve, elszakadva a munka pusztá formális. *Mozgalmunk számára helyes, ha a jelenből haladunk a múltba és nem megfordítva.* Ezért a honismereti szakköri tevékenység kora a legújabb kor és a jelen kor.

A HONISMERETI MOZGALOM KAPCSOLATAI

Ismeretes, hogy a honismereti munka nem más, mint: alapfokú tudományos tevékenység. S mint ilyen, nem elszigetelt, nem önmagába zárt formája a megismerésnek, hanem a történelmi megismerés egész körével kapcsolatos, azzal összefüggő.

Összefüggést találunk egyfelől:

a honismeret — és helytörténet,

másfelől:

a honismeret — és muzeológia,

valamint:

a honismeret — és az önművelés (népművelés, ismeretterjesztés stb.) között.

A magunk részéről nem kívánunk e kapcsolatok mindegyikével foglalkozni, bár azok önmagukban is kívánják az elemzőbb, mélyebb tisztázást. Csúpan a kérdéscsoport egyik-másik összetevőjére utalnánk.

Az egyik faktor: a honismeret és a helytörténet viszonyáé. A honismereti szakköri munka jellege a kutató, anyaggyűjtő tevékenységben található, míg a helytörténet elsődleges feladata a feldolgozásban és a népszerűsítésben van.

A honismereti aktivitás nem kizárólagosan tudományos célú, bár nemegyszer felnőhet ahhoz, belenőhet abba, hiszen a tudomány részére is értékes eredményeket produkálhat és produkál is. A helytörténettel szemben viszont követelmény, hogy színvonalas legyen, tehát magas szakmai követelmények elé állítják. A helytörténetnek nem csúpan az a célja, hogy a helyi érdeklődést kielégítse. Éppen ellenkezőleg: a helytörténet és az országos történet szerves egységet alkotnak. Nincsen köztük alárendeltség. A helytörténet, valamint az országos történet kölcsönösen kiegészítik egymást.

A honismereti aktivitásnak kezdettől fogva a kutatásban, a feltárásban, tárgygyűjtésben, rendszerezésben kell kielégülnie, tehát alárendeltségi viszonyban van a helytörténettel, méginkább az országos történettel szemben. A rangos helytörténeti munkákat, tanulmányokat a széles körű honismereti tevékenység előkészítőjévé, segítőjévé kell tenni, valóságos szerepük szerint. *A helytörténet egyfajta szintézis, míg a honismeret egyfajta analízis.*

A honismeret talaja az adott társadalmi élet. Nem kergethet romantikus vágyakat és elképzeléseket. Például azt, hogy képes összképet alkotni. Hogy képes akár csak egy falu történetét is történész módjára elemzően feldolgozni. Az elmondottak meghatározó jelentőséggel bírnak.

A másik faktor: a honismeret és a muzeológia kapcsolatáé. A szakköri tevékenység sokszor arra irányul, hogy helyi múzeumokat, gyűjteményeket hozzon létre. Önmagában véve ez a törekvés nem hiba. Hiba akkor és ott, ahol erre nem adottak a feltételek. (Pl. kevés a tárgyi anyag, vagy egyoldalú, hiányos a szakmai felkészültség stb.). A pozitív esetektől eltekintve a helyi múzeum létrehozása erőszakolt, s vétek a tudománypolitika, a művelődés-szervezési célkitűzések ellen. A szakkörök és aktivisták teendői között első helyen a tárgyi gyűjtés áll, nem pedig az őrzőhelyek kialakítása, ami a muzeológusok feladata.

Szükséges tehát a társadalmi öntevékeny csoportok, szakkörök, valamint egyéni gyűjtők működését úgy irányítani, hogy munkásságuk ne a történeti emlékek szétszóródását, ellenkezőleg, szakszerű kezelésbe helyezésüket eredményezze. A múzeumok és muzeológusok szakmai irányítással, tanáccsal segítik az aktivisták tevékenységét. *A társadalmi gyűjtők és a múzeumok kapcsolata: kölcsönösen kiegészítő, támogató, segítő viszony.*

A „HOGYAN” ÉS „MIT” KÉRDÉSE

A régmúlt emlékeinek feltárásához — a muzeológia más ágaihoz — következetesen megszabott, alkalmazott szakismeretekre van szükség. Ha azok nem jutnak érvényre, több kárt, mint hasznot okoznak. (Csak utalnánk arra, hogy például a régészethez geológiai és kronológiai ismeretekre, középkori témáknál a latin nyelv használatára, vallástörténeti tájékozottságra, stílustörténetre stb. van szükség.)

Ezzel szemben a legújabb kor, a jelen kor történetében, különösen a helyi viszonyok alapos ismeretében mindenki otthonosabban mozoghat. *De a legújabb kor kutatása is megkívánja a szakmai elmélyülést, tájékozódást.*

A jelen kor történeti emlékeinek gyűjtése, a táj helytörténeti megismerése módszeres eljárást, tervezett munkát igényel.

Módszertanilag az alábbi kívánalmak merülnek fel:

I. A kor szakszerű megismerése:

- a) A helyi viszonyok sokoldalú ismerete.
- b) A tágabb, az országos történeti tájékozódás.
- c) Biztos kronológia.

II. Mit vizsgálunk az adott koron belül?

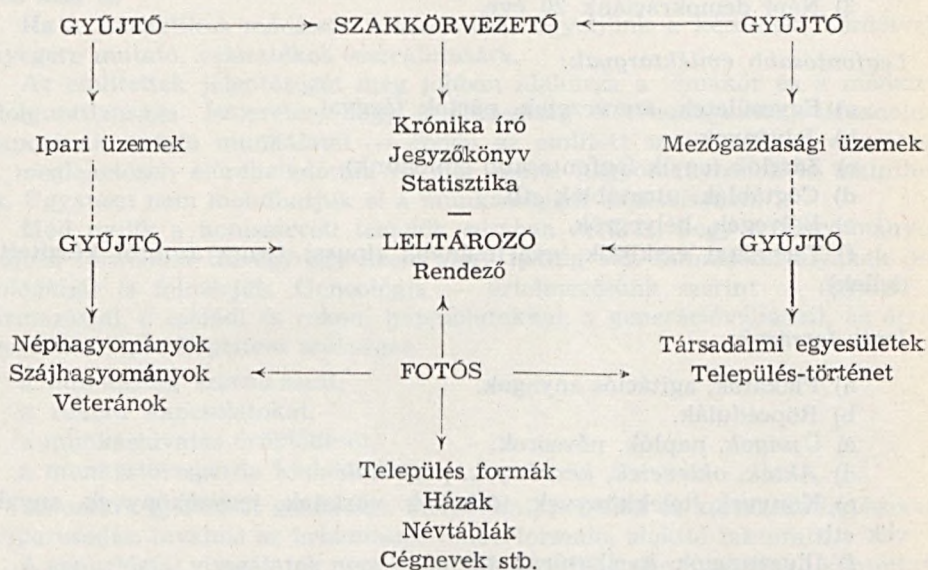
- a) A korra jellemző gazdaságtörténetet.
- b) A korszak fő társadalomtörténeti tartalmát, tehát termelési viszonyait.
- c) Az osztályharc fő irányait, megnyilvánulásait.
- d) Az államapparátus közigazgatását, politikáját, országos és helyi vonatkozásban.
- e) A kultúra adott tényezőit.

III. Eszközök:

- a) Szakirodalommal történő és elmélyült búvárkodás.
- b) Levéltári anyagban való tájékozódás.
- c) Közéleti tevékenység.

Ezután következnek a konkrét gyűjtő, feltáró, kutató munka. Helyesnek látjuk, hogy mielőtt a szakkörök elkezdik a legújabb kori tárgyi emlékek gyűjtését, *magukat is készítsék fel arra szervezeti szempontból*. Ki-ki érdeklődése, lehetősége, ismerete szerint vállalhat egy-egy részfeladatot. Bemutatunk egy lehetséges szervezési formát:

Munkafelosztás sémája

Véleményünk szerint helyes eljárás: ha a megismerés tárgyát képező kor-nak nem egészét közelítjük meg, hanem csupán egy-egy oldalát. Figyelmünk így koncentráltabb lesz. Természetesen az egészre is, az általánosra is ügyelni kell. Ellenkező esetben sok érték elvesztését kockáztatjuk.

A megoldás kulcsa adott, mivel fő tartalmát a szocialista forradalmak, a szocialista társadalmi viszonyok kialakításának problémái, valamint a tőkés rendszer és a szocializmus közti világméretű osztályharc jellemzi.

Ebből szervesen következik:

a) A teendők között *elsőbbséget kell kapnia a munkásmozgalom történeti, tárgyi és írott forrásai gyűjtésének, kutatásának.*

b) A munkásmozgalom társadalmi, történelmi szerepe nem önmagába zárt, elszigetelt cselekvés volt és ma sem az. A legkülönbözőbb irányokba nyitott.

c) Vizsgálni szükséges a burzsoá, illetve polgári osztályok, rétegek társadalmi szerepét, emlékeit. A munkásosztállyal szembeni magatartásuk tárgyi és írott forrásait.

A módszer:

A történelmi emlékek, kútfők gyűjtése közismerten két irányban történhet:
*írásos dokumentumok és kútfők,
tárgyi anyagok, emlékek — terén.*

Mivel Magyarország legújabb kori története három döntő korszakot ölel fel, természetes, hogy kutatásunkat azokra terjesztjük ki:

- 1) A forradalmak kora 1918—1919.
- 2) Az ellenforradalmi rendszer.
- 3) Népi demokráciánk 20 éve.

Legfontosabb emléktárgyak:

- a) Egyesületek, szervezetek, pártok tárgyai.
- b) Jelvények.
- c) Zászlók (egyik legfontosabb emlékünks)
- d) Cégtáblák, utcatáblák stb.
- e) Bélyegek, bélyegzők.
- f) Technikai eszközök, gyártmányok típusai (vagy azokról készített modellek)

Írott források:

- a) Plakátok, agitációs anyagok.
- b) Röpcédulák.
- c) Újságok, naplók, névsorok.
- d) Akták, oklevelek, kérvények, periratok.
- e) Könyvek, telekkönyvek, térképek, vázlatok, jegyzőkönyvek, anyakönyvek stb.
- f) Illusztrációk, karikatúrák stb.

Szóhagyomány:

Visszaemlékezések, dalok, rigmusok, történetek, mondák.

Fényképek.

Történelmi topográfiai adatok:

Földrajzi nevek, dűlőnevek, utcanevek, háznevek stb.

Az utóbbi években az új és legújabb kori marxista forráskutatás és múzeológia iránti tudományos és eszmei igények — tematikai és módszertani szempontból egyaránt — jelentősen megnövekedtek. Mostanában mind a belföldi, mind a külföldi módszertani irodalomban olvashatunk azokról az új elemekről, táguló szemléletmódról, amelyeknek közös vonása: a történelmi valóság teljesebb, objektívabb megközelítése. Ebben a vonatkozásban említhetjük:

a történelmi-szociológiai vizsgálatokat,
a geneológiai kutatást,
és a társadalomlélektant.

A honismereti mozgalom lehetőségeket ad bizonyos szociológiai eljárások alkalmazására. Értéke különösen a jelen kor feltárásában nő meg igazán.

Vegyünk egy példát: Korunkban új munkástípus van kialakulóban, születőben. Rendkívül fontos tehát az eltűnő vagy átalakuló munkás-életkörülmények, hagyományok rögzítése, felmérése, az új regisztrálása. De nem csupán általánosságban, hanem egyénekre felbontva.

A marxista történettudomány nem elégedhet meg csupán csak a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális tényezők ismeretével, amelyek a munkás-

osztályra és rétegeire hatottak. Fontos feladata annak ábrázolása is, hogy mindezek hogyan alakították magatartásukat, beállítottságukat, hogyan nyomták rá bélyegüket a munkásság arculatára. Végül hogyan mérhetők le ezek az egyes munkásemberek társadalmi magatartásán.

A vizsgálódás kiterjedhet a munkás vagy a munkáscsalád környezetének tárgyi világára: pl. lakás, bútorzat, használati tárgyak, ruházat stb, de kiterjedhet a munkás vagy munkáscsalád szellemi, kulturális és tudati világára is: pl. történelemszemléletére stb. A módszer mind a két esetben lehet statisztikus is és más is.

Ha a statisztikus módszert választottuk, ügyeljünk a kérdések, kérdőívek lényegére mutató, választékos összeállítására.

Az említettek jelentőségét még jobban aláhúzza a témakör és a módszer kidolgozatlansága. Ismeretes, hogy a parasztság életviszonyainak, társadalmi állapotának kutató munkálatai — éppen az említett szociográfikus eljárással — meglehetősen előrehaladtak és már szinte hagyományosnak is tekinthetők. Ugyanezt nem mondhatjuk el a munkássággal kapcsolatban.

Mód nyílik a honismereti teendők sorában arra is, hogy a hagyományos gyűjtési formákon túl egy-egy üzem vagy iparág stb. munkáscsoportjának *geneológiáját* is felmérjük. Geneológia — értelmezésünk szerint — egyenlő a származással, a családi és rokoni kapcsolatokkal, a generációváltással, az átrétegződéssel stb. *Rögzíteni szükséges:*

- a munkásság származását,
- a rokoni kapcsolatokat,
- a munkáshivatás öröklődését,
- a munkástörzsgárda kialakulását,

Az ezekre gyakorolt gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális hatásokat. Az iparosodás, továbbá az urbanizáció emberformáló, alakító faktorait.

A geneológiai vizsgálatok nem kívánnak kizárólagosan magasfokú képzettséget. *Elsősorban feljegyzésekről, megfigyelésekről van szó.* Eljárásunk a közvéleménykutatás, amely a társadalmi magatartásra terjed ki. A fentebb említett és még nem teljesen kidolgozott didaktikai elemek szükségképpen együtt alkalmazandók a kútfő-kutatás már ismert, hagyományos módszereivel.

A kapott adatok feldolgozása, elemzése már a kutató történésez, múzeológus feladatköréhez tartozik.

A tárgyak, az emlékek önmagukban nem érnek semmit. Adatainkat elemeznünk kell. Egy-egy gyűjteményen belül meg kell azokat szólaltatni, élettel kell telíttetni. Ezért a gyűjtött írásos vagy tárgyi kútfőkről a múzeumi előírásoknak megfelelően bőséges leírást kell készíteni. Fontos az illető tárgy anyagi és társadalmi funkciójának rögzítése. A változásokat is gondosan jegyezni kell. Ehhez is szükséges kérni a múzeológusok tanácsait, támogatását.

A SZAKIRODALOM

Módszertani ismertetőnk végéhez érkeve még a szakirodalom hasznosan forgatható darabjait szeretnénk felsorakoztatni.

Igen jól használható módszertani művek a következők:

- a) *Szántó Imre*: A helytörténeti kutatások módszere és feladatai az oktatató nevelő munkában.
(Nevelés könyvtára)

- b) *Gerelyes Ede*: A magyar munkásmozgalom története tárgyi emlékeinek gyűjtése.
(Múzeumi módszertani f. 2. sz. 1963.)
- c) *Perényi József*: A történész műhelytitkaiból.
- d) *Eperjessy Kálmán*: A magyar falu története.
(Studium s. 58. sz. 1966.)
- e) *Lackó Miklós*: Ipari munkásságunk összetételének alakulása 1867—1949.
- f) Tanulmányok a mai faluról (1964.)

Folyóiratok:

- a) Honismeret kötetei.
- b) Legújabbkori múzeumi közlemények.
- c) Valóság kötetei.
- d) Történelem (TIT OTV. kiadv.)
- e) Századok.

*

A honismereti, szakköri mozgalom előtt további sikeres előrehaladás lehetősége áll. Ehhez az is szükséges, hogy az aktivisták túlnyomó többsége túllépjen az egyéni kedvtelés, a hobby körén. Ha ezt megteszi, hasznos és újszerű munkastílust ér el. Szép és ígéretes lehetőségek kimunkálása áll a mozgalom előtt. A történész honismerők, történész múzeológusok széleskörű, átfogó együttműködése záloga annak, hogy a teendők valóságos gyönyörűsége hasson a kutatóra és a tágabb közvéleményre egyaránt.

AUTH ANDRÁS

A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM 50. ÉVFORDULÓJÁRA KÉSZÜLÖDNEK

Fél évszázaddal ezelőtt, 1917. november 7-én vitte győzelemre a munkásosztály ügyét az orosz proletariátus. Művelődési házaink, otthonaink az elmúlt években is fontos feladatuknak tekintették a NOSZF évfordulójára való felkészülést. Idén különösképpen méltó keretek között kívánják megünnepelni az évfordulót, a felkészülés különös hangsúllyal érvényesül a világméretű távlatokat nyitó forradalom győzelmének 50. évfordulója alkalmából. A részletes programot forgatókönyvszerűen állítják össze. Az a szempont érvényesül, hogy az évforduló tiszteletére tervezett programok minél több embert mozgassanak.

Amikor az NOSZF 50. évfordulóját ünnepeljük, nemcsak a győzelem napjának, a Szmolnij zsongásának felejthetetlen nagyszerű emlékeire, érzéseire gondolunk, hanem az azóta megtett küzdelmes, gyakran nehéz, de szép és eredményes útra is, annak egyes állomásaira, eredményeire. Ezt tükrözik a tervek is, melyekből arra is lehet következtetni, hogy megpezdül a kulturális élet. *Az ünnep hatására színessé, változatossá, gazdagabbá válik a munka, a világnézet-nevelés területén is új eredmények születnek.* Ezt bizonyítják a kultúracsoporthoz készülődései.

Nézzük meg, hogy Baranya megyének egy néhány művelődési otthonában milyen rendezvényekkel kívánnak gondoskodni arról, hogy méltóképpen ünnepeljük a NOSZF győzelmének 50. évfordulóját!

ISMERETTERJESZTÉS.

Több művelődési otthon gondolt arra, hogy ismeretterjesztő előadássorozatot indít. Siklóson a NOSZF jelentőségéről, világméretű következményeiről, valamint a SZU gazdasági, műszaki, kulturális eredményeiről indítanak sorozatot. Az előadásokat megfelelő filmekkel kísérik. Az előadássorozatot *Villányban, Beremenden, Sellyén, Vajszlón és Felsőszentmártonban* is meghirdetik azzal a céllal, hogy az arra épülő *szellemi vetélkedőn* minél több fiatal vehessen részt bőséges ismeretanyag birtokában. A szellemi vetélkedő tárgya: A NOSZF és a Szovjetunió (Ki tud többet a SZU-ról? jelleggel.) A *győztes jutalma egy szovjetunióbeli társasutazás lesz.* A járási döntőt körzeti selejtezők előzik meg.

A Szovjetunióval kapcsolatos szellemi vetélkedő anyagot a *mohácsiak* is állítanak össze és vezetnek le a fiataloknak. *Ezt az anyagot eljuttatják a körzetek tagközégeinek is.*

Az évfordulóra való felkészüléshez és az ünnepség kivitelezéséhez három előadásból álló sorozatot tartanak *Hosszúhetényben*, mely a Szovjetunió gazdasági, társadalmi életét tükrözi. Itt bemutatják azt a fejlődést, melyet az 50 év alatt megtettek. Külön kerekasztal beszélgetés hangzik el a Szovjetunió nemzetközi szerepéről. A helyi pártszervezet rendezésében *Nemzetközi kérdések* címmel sorozat hangzik el, ahol ugyancsak a SZU fáradhatatlan harcáról, a világbéke érdekében kifejtett erőfeszítéseiről lesz szó.

Hidason politikai előadások hangzanak el. Megszervezték a gyümölcsstermelő szakmunkásképzést. Ennek előadásain is az alkalomhoz kapcsolódva többször megemlékeznek az évforduló jelentőségéről. A következő ismeretterjesztő előadásokat ütemezik be:

Szovjet tájak, szovjet emberek.

Korok, vallások, istenek.

A mozgóví művelődési ház október hónapban a KISZ klubban tart ismeretterjesztési előadást, *Leníngrád nagy napjai* címmel, ehhez a *Lenin illegálitás-ban* című filmet vetítik. Ezt a tárgyú ismeretterjesztő előadást október hónapban a betervezett filmvetítéssel együtt a körzet községeiben is megtartják (*Csertő, Szulimán, Almáskeresztur*) Több művelődési otthonban *ünnepi klubfoglalkozást* tartanak a körzet ifjúságával közösen rövid műsorral egybekötve (szavalat, prózai részlet olvasása, ének)

Érdekes eseménynek ígérkezik a *veteránok felkutatása és beszámolóik.*

Mozsgón a honismereti szakkörben októberben a „Leníngrád Nagy Napja” foglalkozás keretében a községben, illetve közvetlen környékén felkutatott volt oroszországi hadifogoly *élménybeszámolót* tart „Mit hallottam Oroszországban a Nagy Forradalmról?” címmel. Ezt az *élménybeszámolót* magnetofonszalagra veszik a körzet részére. *Szederkényben* a következők az elképzelések: a honismereti szakkör addig befejezi *Hornung Edével* kapcsolatos kutatásait és munkásmozgalmi tevékenységéről ismeretterjesztő előadásban számol be. Még másutt is igyekeznek olyan veteránt felkutatni, aki szemtanúja, résztvevője volt a NOSZF-nak. A tervek között szerepel meghívásuk egy beszélgetésre. A *sásdiak* október utolsó hetében szovjet elvtársak meghívásával tartanak beszélgetést a klubban.

Az ifjúsági mozgalom politikai előadásorozattal köszönti a félévszázados évfordulót. Előadásokon és beszélgetéseken ismertetik meg a magyar fiatalokkal a SZU népének, ifjúságának életét. Jelentős helyet kapott a jubileumi esztendő programjában a *film. Szigetváron* a klubban szerepelnek az évfordulóval kapcsolatos filmvetítések. A filmekhez minden esetben ismeretterjesztő kiselőadást is kapcsolnak. *Sásdon* október hó folyamán két alkalommal önálló ismeretterjesztő filmvetítést tartanak az alábbi filmekkel:

Moszkva Puskin életében

Nagy napok tanúi

Béke és barátság

Baráti találkozás

Hidason az év utolsó négy hónapjában a vasárnapi gyermekfoglalkozásokon, valamint klubfoglalkozásokon a következő filmek kerülnek vetítésre, ill. megvitásra:

*Allami orosz múzeum
Egy nagy élet története
Lenin illegalitásban
A Balti tengertől a Fekete tengerig
A béke kontinense*

Siklóson a „Szovjet Filmhét” előadásaira közös látogatásokat szerveznek. Az előadásokat *filmankét* formájában és a *szellemi vetélkedőbe* iktatott néhány kérdéssel fogják feldolgozni. Más helyeken is tematikusan *összeválogatott filmsorozatok* lesznek, melyek a helyi filmszínházban az előadások előtt kerülnek levetítésre. A *mohácsiak* a körzeti székhelyekre, ill. azok tagközségeibe is elviszik a filmsorozatot.

A *sakkörök* is az ünnepség jegyében tevékenykednek. *Hosszúhetényben* a képzőművészet-baráti körben nagy gondot fordítanak az orosz, a szovjet képzőművészeti alkotások népszerűsítésére. A *siklósi* járásban az évforduló tiszteletére a járásban működő képzőművészeti sakkörök részére pályázatot hirdetnek, A november 7-i ünnepség díszletterve címmel. A Járási Tanács VB Művelődésügyi Osztályával karöltve rajz-pályázatot hirdetnek az általános iskolai tanulók részére a NOSZF-mal és a SZU-val kapcsolatban. A sikeres alkotásokat díjazják és kiállítják. A kiállítást a járás területén vándoroltatják.

Reprezentatív kiállításon sorakoztatja fel szovjet témájú rajzait és festményeit más képzőművészeti sakkör is (*Mohács, Szigetvár*, stb.) A többi sakkör programja ugyancsak gazdagnak és változatosnak ígérkezik. *Mohácson* a *modellező sakkör* a NOSZF tiszteletére meghívásos versenyt rendez, egyben elkészíti egy rakéta makettjét. A *rádiós sakkör* olyan rádiókészüléket készít, amilyent a NOSZF idején használtak, egyben bemutat modern készülékeket is. Ezeket a későbbiekben az iskolák felhasználhatják. A *bélyeggyűjtő sakkör* a Városi Tanács dísztermében a szocializmus építésével kapcsolatos tematikus kiállítást rendez. *Sásdon* a *díszítőművészeti sakkör* október 30-án ankétot tart a SZU népművészetéről. Ugyanakkor levetítik az *Elbeszélés a szönyegről* c. filmet. A *foto sakkör* „Szovjet tájak, szovjet emberek” címmel rendezi meg kiállítását. (A képanyagot azoknak a felvételeiből gyűjtik össze, akik a Szovjetunióban jártak).

A tervek között egyéb kiállítások is szerepelnek. *Hidason* a brikettüzem készül kiállítással, melyen bemutatják a gyár fejlődésének menetét képeken, grafikonokon és bemutatják a gyártási termékeket. A *Mozgó Művelődési Ház* rendezésében kéri a „*Moszkva*” és a „*Nagy évforduló*” c. kiállításokat. Könyvtárunk „*A Szovjetunió 50 éve*” című kiállítást rendezi meg.

Sásdra október hó folyamán a *Mozgó Művelődési Ház* eljuttatja a „*Lenin élete képekben*” c. kiállítást, melyet bemutatnak a körzeti székhelyeken is. A kiállítással kapcsolatosan a következő filmeket is vetítik: *Lenin Amerikával beszél; Lenin illegalitásban; Lenin Londonban; Lenin könyvtár*. E kiállítással egybekötve a Járási Könyvtár könyvkiállítást is rendez „*A Nagy Októberi Szocialista Forradalom*” címmel.

A *siklósiak* a MSZBT-től kapnak egy SZU-val kapcsolatos kiállítási anyagot. *Villányban* „*A Szovjetunió fejlődése — népek barátsága*” című anyag kerül kiállításra. *Hosszúhetényben* pedig a „*Moszkva*” c. kiállítást tervezik.

Helyet kap a programban a *könyvtári* munka is. *Hosszúhetényben* a kölcsönzők között az eddiginél jobban népszerűsítik a haladó orosz és a mai szovjet irodalmat. Szovjet írók műveiből irodalmi estet terveznek az irodalmi színpaddal karöltve, melyet összekapcsolnak könyvkiállítással.

Mozsgón 3 napos kiállítást rendeznek. E kiállításon a teremben egy „Könyvsarkot” állítanak össze szovjet írók műveiből. Ugyancsak szovjet írók műveiből júliusban „*Olvasó mozgalmat*” (*verseny*) indítanak. A verseny értékelése — szerény díjazással — november 7-én történik.

ÖNTEVÉKENY MŰVÉSZETI MOZGALOM.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulóját az öntevékeny művészeti csoportok is gazdag és színes ünnepi programmal köszöntik. A magyar és a világirodalom rendelkezik már elegendő előadható művel. Műkedvelő csoportjaink vezetői, az ünnepségek rendezői kiválogatják közülük a legalkalmasabb, az érzelmeikhez legközelebb álló, s a kulturális nevelésben leghasznosabb írásműveket, dalokat, az ünneplő dolgozók nevelésére, szórakoztatására.

A magyar és a szovjet irodalom legszebb alkotásai műsoros esteken kapnak pódiumot. *Szederkényben* a színjátszócsoport *A Kreml toronyórája* c. színművel készül az évfordulóra. Műsorukkal a körzetükhöz tartozó községekbe is ellátogatnak. A *villányiak* magyar—szovjet barátsági estet szeretnének rendezni. „*Egyre messzebb*” c. irodalmi műsorral készülnek szovjet írók és költők műveiből. *Mozsgón* a színjátszócsoport az ünnepi műsor összeállításán munkálkodik; a témakörrel kapcsolatos segédanyagok összeválogatásával készülnek az ünnepségre. A művelődési ház a körzetnek is segítséget nyújt a műsorok összeállításához. *Hidason* a műsor nagy részét az irodalmi színpad és az irodalmi énekkar adja. Műsorukból:

Fel vörösök ... c. dal

Ragyin: Elvtársak álljunk a sorba c. vers

Petőfi: A szabadsághoz c. vers

Kornejcsuk: Az igazság c. jelenet

Majakovszkij: Októberi induló c. vers

Novikov: Ifjú harcosok dala

Vastag A.: A hatvanhetes szoba c. jelenet

Kónya: Dicsőség néked forradalom c. vers

Dunajevszkij: Dal a szabad szélről.

Irodalmi összeállítással készül *Szigetvár*, *Mohács* és *Siklós* is. A *sásdi bábcsoport* szovjet mesedarabokat tanul be, melyekkel helyben és a tagközségekben szerepel október hó folyamán.

Javasoljuk, hogy a műkedvelő színjátszócsoportok a színdarabok megtanulása, bemutatása mellett törekedjenek irodalmi műsorok bemutatására is.

A *népitánc-csoportok* is készülnek. *Hidason* és *Hosszúhetényben* a csoportvezetők úgy állították össze munkatervüket, hogy a magyar táncok mellett orosz népitánc is szerepel benne. A belső nevelőmunka során az évforduló jelentősége napirenden van. A tánc csoportoknak szovjet balett és népitáncokat ismertető filmeket mutatnak be.

Az ének- és zenekarok is foglalkoznak már aktuális művekkel. *Sásdon* a november 6-án tartandó ünnepi műsoron fellépnek a *járás szovjet művészeti*

csoportjai is. Hasonló találkozóra kerül sor *Siklóson* egy szovjet laktanya katonái és a siklósi fiatalok között. A találkozón kulturális és sport program szerepel. Az előkészítésben és a lebonyolításban a KISZ szervezetek közreműködését kérik.

Vég nélkül lehetne folytatni a sorolást. *Hidason* októberben gyermek-irodalmi vetélkedőt szerveznek, *Mozsgón* és másutt munkafelajánlásokat tesznek (műv. otthonok szépítése) az évforduló tiszteletére, *Szigetváron* nagy súlyt helyeznek a területi munkára, felhívják a figyelmet az időben való készülésre stb.

Így készülnek egyes művelődési otthonok, a végső formába öntés azonban csak később történik meg. Öntévékeny művészeti csoportjaink úgy szerkesszék meg az ünnepi műsort, hogy a meghatározott időszerű gondolat és tanulság színes, sokoldalú művészi tükrözésben vezesse el a közönséget a mai élet, a társadalom nagy igazságainak feltárásához, felismeréséhez.

Az elmondottakkal szeretnénk segíteni a csoportok vezetőit. Legyen ez gondolatébresztés a felkészülési munkához. Törekedjünk érzelmekre ható, mozgósító ünnepi műsorok összeállítására és rendezésére, hogy a kibontakozó jubileumi eseménysorozat méltó köszöntése legyen a forradalmi félév századnak.

Műsorjavaslatok a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójára

Utolsó tánc

IRODALMI MŰSORANYAG

(A műsor megvalósítása nem igényel színpadot;
klubban, vagy pódiumon is bemutatható.)

1. Gyóni Géza: Cézár, én nem megyek. (Gyóni Géza versei. 92. oldal.)
2. Gyóni Géza: Alexis levele Alexandrához. (Gyóni Géza versei 119. oldal.)
3. Valerij Bruszov: Csüggedt, nehéz évek. (Fölszállott a páva c. kötet 45. oldal.)
4. Gyóni Géza: Utolsó tánc. (Gyóni Géza versei. 187. oldal.)
5. Majakovszkij: Induló balra. (Hegedüs G. Idegen mezőkön c. kötet 150.)
6. A. Prokofjev: Október matróza. (Fölszállott a páva c. kötet(66. oldal.)
7. Majakovszkij: A mi indulónk. (Majakovszkij válogatott versei c. kötet 13. o.)
8. Tyihonov: Nagy volt az út. (Tyihonov válogatott versei c. kötet 14. oldal.)
9. Majakovszkij: Vlagyimir Iljics. (Majakovszkij válogatott versei. 18. oldal.
Az utolsó versszakot el lehet hagyni.)
10. Szmirenszkij: Az Orosz Prometheusz. (Hegedüs G. Idegen mezőkön c. kötet
211. oldal.)

A műsor felépítésének gondolata a következő: Indul az első világháború kitérésé-
kor. Egyszerű katona, aki nem akar háborúba menni. Az orosz katona elkeseredett-
ségétől és a nép nyomorától a forradalom győzelméig vezet. Befejező vers csúcs.
A műsort lehet színezzni egyszerű énekszámokkal. Pl. Lenin dal, az amuri partizánok
dala, stb.

A műsor időtartama maximálisan 30—35 perc. Ez a beiktatott énekektől is függ.

Induló balra.

IRODALMI MŰSORANYAG

(A műsor megvalósítható színpadon, vagy pódiumon.)

1. Beethoven: Prometheusz nyitány-részlet (hanglemezről.)
2. Szmirenszkij: Az orosz Prometheusz. (Hegedüs G. Idegen mezőkön c. kötet
211. oldal.)

3. Tyihonov: Éjszaka Szmolinjban 1—9. verszak. (Tyihonov válogatott versei c. kötet 162—163. old.)
4. Majakovszkij: Induló balra (Hegedüs G. Idegen mezőkön c. kötet 150 old.)
5. Nyikoláj Zabolockij: Reggeli dal. (Égi kert c. kötet 12. oldal.)
6. Tyihonov: A herék pusztulása. (Tyihonov válogatott versei c. kötet 23. old.)
7. Majakovszkij: Május 1. (Majakovszkij válogatott versei c. kötet 23. oldal.)
8. Behár: Békés, baráti kézfogás (kórussal vagy hanglemmez.)
9. Tyihonov: A teaszedőnő keze. (Tyihonov válogatott versei c. kötet 67. oldal.)
10. Nyikoláj Zabolockij: A tajgán. (Égi kert c. kötet 67. oldal.)
11. Tyihonov: Éjszaka Szmolnijban c. vers 10. és 12. versszaka.)
12. Tvardovszkij: Mikor mégy a seregek útján. (Csodálatos utazás c. kötet 40. o.)
13. Tyihonov: Éjszaka Szmolnijban c. vers 13. és 14. versszaka.)
14. Lundkviszt: Új dallamok. (Csodálatos utazás c. kötet 44. oldal.)
15. Jevtusenkö: Orosz tehetségek. (Jevtusenkö. Rakéták és szekerek c. kötet 108. oldal.)
16. Az Alexandro együttes műsorából vagy orosz népdal (hanglemezről az utóbbi ének is lehet).
17. Luis Guillaume: A szerszám. (Csodálatos utazás c. kötet 48. oldal.)
18. Jevtusenko: Naggyá lenni. (Rakéták és szekerek c. kötet 118. oldal.)
19. Tyihonov: A szovjet zászló. (Tyihonov válogatott versei c. kötet 112. oldal.)
20. Benjamin László: Lenin. (Tavaszi Magyarországon c. antológia 331. oldal.)
21. Jevtusenkö: Akar-e Moszkva háborút? (Rakéták és szekerek c. kötet 158. o.)
22. Garai Gábor: IX. szimfónia (Csodálatos utazás c. kötet 53. oldal.)
23. Beethoven: IX. szimfóniából — részlet (hanglemezről).

A műsor felépítésének gondolata a következő: A Nagy Októberi Forradalom végétől indul és végigvezet az elmúlt 50 esztendőn. A versek utalnak a nagy harcra, az új induló életre, a nagy honvédő háborúra, az építő munkára, a személyi kultusz után kialakuló új életre, a nagy alkotásokra, a Szovjetunió békeszeretetére, a nagy emberi összefogásra,

A műsoridő a beiktatott ének- és zeneszámoktól függően 40—45 perc.

Összeállította: Bucsky Mihály

BUSÓJÁRÁS 1967

A busójárás hagyománya a farsanghoz, a farsangoláshoz kötődik. Tartalmilag több évszázadra visszanyúló, de sok évezredes hiedelem-gyökerekből táplálkozó mohácsi farsangvégi népszokás korunkbeli megelevenedése. Középpontjában a busók állnak, az érdekes, ijesztő famaszkot öltő, birkabőrbundába burkolózó, szalmával tömött vászongatyába bújó, öklelő szarvakkal éktelenkedő alakok, akik ilyenkor furcsa „bao-bao” hangokat hallatva járják a város utcáit, és kolompozással vagy kereplővel riasztgatják a kíváncsiskodó nézőket. Rajtuk kívül különböző maskarák színesítik az utcai forgatagot, a jankelék pedig hamuval töltött zsákjaikkal kergetik és püfölik a gyerekeket, lányokat, járókelőket.

Ennek a hagyománynak eredetét sokan kutatták már, de a megnyugtató tudományos feltárás és igazolás mindmáig hiányzik. Az biztosnak ítélnélhető, hogy valamiféleképpen visszanyúlik az ókori téli-tavaszi napforduló ünnepi szokásaihoz. A téltől való búcsúzásnak és a tavasz köszöntésének egyrészt a misztikus elemekkel telített és szertartásszerű jelenségei, másrészt a bachanáliává váló vonásai egyaránt megtalálhatók az újkorban is, amikor farsangolássá „keresztelődött” a farsangtemetéséssé vált ősi szokás. Ekkor a nagybőjt előtti utolsó „viháros változássá” és kicsapongási alkalommá lett, de egyben a babonás tartalmat is őrizgette a legutóbbi évtizedekig. Ennek megvilágításához és értékeléséhez érdemes felidézni néhány régebbi véleményt.

A pécsi püspök mohácsi látogatásakor 1783-ban megállapítja a Canonica Visitatio, hogy igen helytelen és pogány szokás, tehát meg kell fékezni. A városi tanács 1801-beli határozata szerint február 26-án a templom előtt 12 pálca-büntetést kap, aki részt vett benne.

1851-ben osztrák katonaság kivezénylésére volt szükség a rendfenntartás érdekében, s ennek költségeit követelik a város előljáróságától. Ezek alapján elképzelhető az akkori „busójárás” jellege.

Feltehetően a fennmaradt ókori hagyományos elemhez kapcsolódott a legújabb korban az a mondai magyarázat, hogy a busójárás tulajdonképpen annak a szép mohácsi hőstettnek az újrajátszása, amellyel a másfél évszázados török uralom elől a szigetbe menekült mohácsiak és segítőtársaik 1687-ben busóknak öltözve átkeltek a Dunán, és a babonás törökök között iszonyatos rémületet keltve: kiűzték a megszállókat a városból. Korunkban a mohácsi nép körében ez a vélemény az élő és elfogadott. Történelmi hitelétől függetlenül mondai érték-ként feltétlenül elfogadható és megbecsülendő ez a magyarázat is. Nem egye-

dülálló jelenség, hogy a történelmi változások közvetett vagy közvetlen hatására bizonyos társadalmi szokások régi formái újabb tartalommal töltődnek meg, esetleg csak részbeni módosulás jön létre: akár tartalmilag, akár formailag.

A mohácsi 1967. évi busójárás megértéséhez néhány lényeges szempontot — mint alapvető megfontolást — feltétlenül szükséges figyelembe venni.

1. Az ún. „régib busójárás” egyes elemei, amelyek az ősi hiedelmvilág maradványai voltak, s a termés- és termékenységvarázslással kapcsolatosak, a mai életformához már sehogyan sem tudnak kötődni. Tehát természetes, hogy nem élnek, nem is élhetnek már. (Pl. kihaltak a házaknál végzett varázslási szertartások, az udvarok felszántása, a nők meghúzgálása, az erőpróbás legényavató rítus, stb.). Eredeti formájukban való feltámasztásuk sem lehetséges. Viszont: ahogyan tovább él pl. a fonó a népi játékokban, vagy újra virágzik színpadon, népi együtteseknél a népitánc: miért ne elevenedhetnének meg más népszokások is? Miért ne újulhatna meg és támadhatna fel a busójárás is? Egyrészt: mert ki sem halt még, mint szokás, másrészt a modern ember is igényli (akár szereplési alkalomként, akár látványosságként).

2. Tudomásul kell vennünk, hogy a századunkban részben mesterségesen irányítva, részben természetes átalakulás révén a busójáráshoz új elemek is kapcsolódtak és az évtizedek során szinte hagyományossá léptek elő. Ilyenek a karneváli alakok és eszközök szerepeltetése, a régi „szabad busójárás” viszonylag rendezett felvonulássá formálódása, a törökös jelleg és jelmezek szaporodása, a busók „szépségversenye” és díjazása, a busók játékának a Kolo térről a Szechenyi térre helyezése, stb. Véleményünk szerint tehát összhangnak kell teremődni abban, hogy a busók farsangi tévékenysége önmagunknak is teljes megelégedettséget jelentsen és ugyanakkor a nézők is megkapják a várt farsangi élményt, jól érezzék magukat.

3. Sokan megkérdezik: a mi korunkban, az „atomkorban” hogyan engedhető meg ilyen primitív „bolondozás”... Erre az egyszerű és konkrét válasz: egyrészt nem az; másrészt: távaly is, az idén is kb. 10—10 000 ember volt részvevője és nézője. Nagy érdeklődés nyilvánul meg az ország minden részében, sőt egyre inkább felfigyelnek rá külföldön is.

Európa csaknem minden országából, de az idén Ghanából és Burmából is volt itt látogató; a jugoszlávok pedig több ezren jönnek át erre az alkalomra hozzánk.

Vajon miért van ez a nagy érdeklődés? Mert a mai emberek is szeretik az érdekes, nem mindennapi látványosságot, a vidám hangulatot, a kikapcsolódást, időnként az „átváltozást”. (A busójárás délszláv neve: poklada = átváltozás, átalakulás, újjászületés. 1963-ban pl. megpróbáltuk lebeszélni az embereket arról, hogy kivonuljanak az utcára. Mégis lezajlott a busójárás sok-sok néző előtt. Tehát az a következtetésünk: nem tiltani, hanem segíteni, ösztönözni kell a busójárás fennmaradását, hogy a mi korunk embere számára is vonzó maradjon.

4. Sok vita témája, hogy lehet-e, szabad-e az eredeti busójáráshoz rendezői koncepcióval közeledni és hozzányúlni, esetleg átalakítani? Többen úgy vélték és vélik, hogy a spontán, ösztönös népi szokás állapotában kellene hagyni (vagy visszavezetni), mert különben elveszti az igazi népi ízt, tartalmát. Ez azonban már történelmileg túlhaladott állapot: ami már nincs, azt nem lehet megőrizni. Az átalakulás természetes folyamattá vált sok hatás következtében, stb.). Bele kell-e nyugodni abba, hogy ez az érdekes, sajátos népszokás eredeti formája megszűnt, s megakadályozni a megváltozott forma továbbélését? Ez csak szegényíteni a kulturális lehetőségeinket. Szerintünk éppen az a feladatunk, hogy

a korunk igényeihez való alkalmazkodásban, a korunk adta lehetőségek és szükségletek figyelembevételével tudatosan felhasználjuk és életben tartjuk a régi hagyományt, s megfelelő formában modern életünk részévé tesszük. Az eddigi tapasztalatok a társadalmi igény és a társadalmi hatás szempontjából is igazolták álláspontunkat.

5. A busójárás mai életképességének a kritériuma az is, hogy mennyiben segíti és szolgálja a népművelés ügyét? Sok oldalról vizsgáltuk ezt is, és mindenképpen pozitív következtetésre jutottunk. Ennek bizonyítását az 1967. évi busójárás értékelése során — alább — konkrétan szemléltetem.

6. Új szint és tartalmat jelentett, hogy az általában délszláv hagyománynak és szokásnak tartott busójárás széles nemzetiségi találkozóvá és ünneppé fejlődött. Az utóbbi évtizedekben valóban csak a mohácsi délszlávok tartották sajátjuknak, s eredetét tekintve a kutatók is délszláv hagyománynak könyvelték el. 1965-ben mégis arra az elhatározásra jutottunk, hogy megszervezzük más nemzetiségi csoportok részvételét is. Nem lettünk ezzel még hagyománysértők sem, mivel tudtunk arról, hogy pl. 1845-ben „farsang utolsó napjaiban különösen kedveli a német ifjúság az álarcot”, és századunk elején a karneváli elemek fellépése már nem kötődött a sokacok szokásaihoz: magyar, sokac, német népviseletű felvonulók, lakodalmasok is (különböző maskarák), színesítették a farsangoló felvonulást.

Mohács jellegzetesen több nemzetiségű város, Baranya megye méginkább sokszínű a nemzetiségi összetétel szempontjából. Ezért látszott természetesnek, hogy tudatosan törekedjünk egész-városi (sőt megyei) megmozdulássá terebélyesíteni a busójárást. Ez a szándék is sikerrel járt.

7. A továbbfejlesztés szempontjából újabb szint jelentett, hogy a busójárás a „Baranyai Vasárnapok” megyei rendezvénysorozatának szerves részévé, nyitó ünnepeivé vált 1964 óta. Ezzel népművelési szerepe, hatósugara és rangja megnőtt, mert ettől kezdve még tudatosabban és szervezettebben törekedtünk arra, hogy a korszerűség követelményei szerint a busójárás népművelési hatásfokát növeljük elsősorban azzal, hogy gazdag, színvonalas kísérő műsort és más művelődési lehetőséget szervezzünk a hazaiak és az idegenek részére.

8. Így a mohácsi busójárás kiemelt népművelési rendezvénysorozattá bővült, amelynek irányítója, szervezője, gazdája: a tanács. Néhány évvel ezelőtt csak a művelődésügyi osztály gondját jelentette, az utóbbi években egyre szélesebb körű lett a tanácsi irányítás és bekapcsolódás (a titkárság, a kereskedelmi, a műszaki és pénzügyi osztályok, s általában a tanácsi dolgozók részéről). Egyre több szerv kapcsolódott a rendezői körhöz. Az Idegenforgalmi Hivatal magáévá tette és vállalta a propaganda irányítását. A vendégek megfelelő színvonalú ellátását a kereskedelmi és a vendéglátó egységek biztosították: megyei és városi szinten egyaránt.

Mindezeket — mint előzményeket és megfontolásokat — figyelembe véve zajlott le az idei busójárás. Előkészítés azzal kezdődött, hogy az 1966-os busójárásról összegyűjtöttük az észrevételeket: a bírálatokat is, a javaslatokat is. A szereplő résztvevők, a nézők, a szervezők és a vendégek megjegyzéseit, ötleteit megvitattuk és a tanulságokat figyelembe vettük.

Ezek alapján a tényleges szervező munka 1966. decemberében kezdődött, miután Baranya Megye Tanácsi Végrehajtó Bizottsága megtárgyalta és elfogadta a Baranyai Vasárnapok 1967. évi programtervét. Különböző megyei és országos szervek mozdultak meg akkor, hogy az ún. kiegészítő rendezvények sikerét előmozdítsák.

A busók előkészületei csak januárban kezdődtek. A mozgató Kalkán Mátyás, mint „főbusó”, akinek az udvarán összegyűjtötték a leglényegesebb kellékeket: az ágyúkat, a busókerekeket, a faekét, a csónakokat, stb. Aztán megindult a busóruhák utáni hajsz. Már kevés van, a régiek elszakadtak, tönkrementek. Szerencsére, hogy a városi tanács tavaly mintegy 50 felszerelést csináltatott. Közben folyt a busók szervezkedése. 8 „csoportvezető” (Kalkán Mátyás, Késity Mátyás, Bárác János, Kunovszky István, Polgár Attila, Bubreg István, Késity György és Peity Zseliszláv) csapatába a mókás kedvű, a játékban részt venni akaró busókat toborozta. Így kialakult a kb. 220 főnyi busó sereg. Hozzájuk csatlakozott a lakodalmas csoport, mely Szöginé vezetésével készült fel, szép lakodalmi termőágot és egyéb kellékeket is előteremtve.

A Széchenyi téren „megrendezésre kerülő” busójátékhoz, vagyis a busómonda koreográfikus és rendezett feldolgozásához Sik Ferenc rendező, Pintye Gusztáv díszlettervező (mindketten a Pécsi Nemzeti Színházból) és Simon Antal, a Mecsek Együttes vezetője segítségét kértük és kaptuk meg. Terveik és ötleteik alapján alakult ki a téri program műsora. Az elgondolásokat a busók is magukévá tették, s szívesen kapcsolódtak a török-kiverési játék megoldásához.

Az ünnep előestéjén a Magyarországi Központi Nemzetiségi Együttes és a mohácsi Új Barázda Tsz táncscsoportja színes délszláv műsort adott a Bartók Béla Művelődési Házban. Ez elsődlegesen a mohácsi délszláv lakosság érdeklődésének kielégítését kívánta szolgálni. A város már szombaton ünnepelt. Csak az a nagy és megoldhatatlan problémája, hogy több napos idegenforgalomra szálláslehetőségek hiányában nem képes. Így is szemléltető adat lehet, hogy a február 4-i vendéglátó vállalati bevétel: 96 000 Ft.

Mivel elszállásolásra csak minimális lehetőség van Mohácson, ezért sűrítődik a program tulajdonképpen egy napra. (Hiszen a busók újabban még farsang-

Ünnepi megnyitó

kedden is kivonulnak az utcára, s ekkor történik a teljesen spontán busójárás; a farsangtemetés.) Február 5-én reggel a Városi és Járási Munkásörtség Fúvószenekarának pattogó hangjaira ébredt a város. Sorra érkeztek a gépkocsik. Jugoszláviából is jött 220 személykocsi, de több autóbusz is, főleg Eszékről és Vukovár környékéről. A mohácsi nemzetiségi színek gazdagítására megjelentek a felsőszentmártoni és a katólyi délszláv táncscsoportok, az egyházaskozári székhely együttes, a mecseknádasdi német csoport, a Baranya megyei magyarok közül pedig Dunafalva és Szebény földművelésszövetkezeti népi együttesei. A napi műsor ünnepélyességének növelésére részt vettek és térzenével szórakoztatták a nézőközönséget: a Pécsi Helyőrség Fúvószenekara és a Pécs-Gyárvárosi Úttörő Zenekar. Így a művészeti csoportokban 420 nem mohácsi szereplése színesítette a műsorunkat.

A 10 órai megnyitó ünnepélyes keretek közt folyt le. A Baranyai Vasárnapok harsonajelére felvonták a zászlókat, majd Pálkuti Keresztély vb-elnök köszöntötte a farsangoló vendégeket és mohácsiakat. A busójárás szignálja alatt ünnepi lángot gyújtottak a város három nemzetiségét képviselő népi ruhás és fáklyát hozó mohácsi fiatalok. Azután kezdődhetett igazán a farsangolás. Ehhez a népi együttesek szabadtéri tánca adott bevezető alaphangulatot. Kár, hogy a máris 2000 főnyi néző nem kapcsolódott még bele, csak passzív szemlélő és sétáló maradt.

11 órakor 600 érdeklődő vehetett részt a Bartók Béla Művelődési Házban a Zenével, tánccal, dallal Baranyában című rendezvényen, amely lényegében a baranyai népviseletek „divatbemutatója” volt, tánc, dal- és zenei kísérfműsorral. Felléptek a szólistákon kívül a Pécsi Mecsek Együttes, a Magyarországi Nemzetiségi Központi Táncegyüttes, Dörömböző Géza és népi zenekara. Sikert aratott a felsőkandai Kovács János okarinás, Bárác János gajdós és Bárác György brácsás triója is. Ez a program igen jól illeszkedett alapvető elgondolásainkhoz, az ismeretterjesztő és szórakoztató célhoz jól alkalmazkodott.

Közben az utcákon és a főtéren zajlott a gyermekfarsang. A négy nagyobb mohácsi általános iskola tanulóiból 380 gyerek özönlött a Széchenyi térre. A Szabadság utcai Általános Iskola főleg a jankale-játékával aratott sikert, a Park utcai Általános Iskola a színpompás, táncos, lakodalmas csoportjával, a Széchenyi téri Általános Iskola a kisbusóival (álarcaikat nagyrészt maguk faragták), az Újmohácsi Általános Iskola zöld kígyós játékával tűnt ki. Él, mozgott, hullámzott, játszott a téri sokaság: a gyerekek ötletes, természetes játéka, farsangja osztatlan elismerést, jókedvet váltott ki.

Valamikor a farsang-vasárnap előtti csütörtök volt Mohácson az igazi gyermekfarsang napja. Ennek vasárnapra irányítása bár mesterséges, mégis sikeres és feltétlenül továbbfejlesztendő. (És ez az útja, egyben biztosítéka a busójárás további fennmaradásának is. Ez a véleményük a busójárás ügyét szívükön viselő korosabb mohácsiaknak, akik lelkesen köszöntötték a gyerekek produkcióit.)

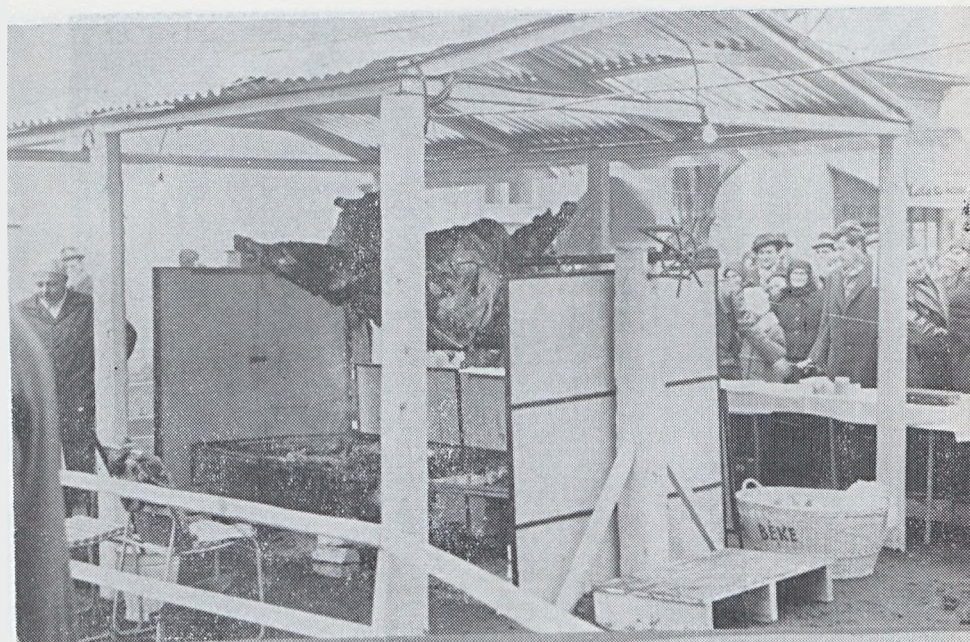
A középiskolás-korú KISZ-fiatalok közül is kb. 600-an testestül-lelkestül bekapcsolódtak a játékba: vagy szereplőként, vagy rendezőként, vagy egyéb tevékenységgel. Tehát úgy látszik; ma már nemcsak Mohács minden nemzetisége kapcsolódik a város nagy ünnepebe, hanem a nemzedékek közt is kiépült a folytonosság. A város egésze magáévá tette ismét és sajátjának vallja. Ez tükröződött a délutáni nagy produkcióban is.

A farsangi ebéd után kezdtek gyülekezni a busók a Kolo téren. Ezalatt a Széchenyi téren sűrű tömeggé préselődött a kíváncsi sokaság. A 10 000 főnyi

közönségből kb. 4000-nek tudtunk jó rálátási lehetőséget teremteni, főleg azzal, hogy Kaposvárról és Nagykanizsáról ideszállított vasúti oldalrakodókból a pécsi honvédség segítségével lelátókat építettünk a tér egyik felére.

A török monda megelevenítése előtt a látványosságot kívántuk gazdagítani azzal, hogy a tér közepére a török világot jelképező sátorrendszert „előregyártott elemekből” ott a nézők előtt építette meg — a beöltözött törökök irányításával — a 60 fős rabszolga-csoport. Ez az ötlet is helyes kezdeményezésnek bizonyult.

Bizonyos várakozási idő után — mivel a tényleges busójátékot estére irányítottuk — koreográfiailag átgondolt és megrendezett „mohácsi török életkép” bemutatása következett, amelynek szereplői a mohácsi Kisfaludy Károly Általános Gimnázium és Szakközépiskola tanulói voltak (280-an). Valóban színpompás látványt jelentett: magasba nyúló félholdak, lófarkak, sokszínű sátrak sokasága, török lovasok cirkálása, 200 janicsár betanított tánca, a török pasa szemléje, rabszolgák mozgása, kísérteties keleti zene, stb. Az óriási tömeg miatt a busók felvonulása lassan haladt azt utcán. Először a busó-lovasok törtek rá a törökökre, így a lovasok közt dúlt a harc. Azután a gyalog-busók nagy zajjal, lármával, ágyúkkal jelentek meg, bevonult kíséretével a busóvezér is, s a törököket tették rabbá. A busók diadalünnepe következett, amelybe a különböző nemzetiségű, népviseletű együttesek táncscsoportjai is belekapcsolódtak, meg a gyerekbusók is.

Sötétedéskor csodálatos látvány ragadta magával a nézőket, de a busókat is, amikor felgyújtották a sátrakat, illetve a közjük rejtett máglyákat. Közben a busók a maguk tevékenységét végezték: mutogatták magukat, ijesztgették az embereket, táncoltak, török-bábut égettek, erőpróbát csináltak, bolondoztak, stb. A gyerekek füstfáklyákat és lampionokat gyűjtöttek: szinte égett már az egész tér! A „civiliket” is megpróbálták bevonni a nagy kólóba, amikor megkezdődött a tűzijáték, a templom párkányáról mesésépen hullott hosszú percekig a csodálatos aranyeső, majd egyre-másra robbantak a ritkaság tűzbombák. Az elragadtatás tetőfokára ért. A Nitrokémiai Vállalat balatonfűzfői dolgozóinak egy brigádja Teleki György irányításával felejthetetlen záró produkcióval koronázta a téri busójáték által fakasztott élménycsokrot. Ezután a busók egyik-másik csoportja még „végkimerülésig” mókázott, hancurozott, lövöldözött az utcákon: mindenki jó érezte magát. „Érdemes volt, igazán megérte” — mondták másnap. (Ennek öröme a busók farsang-kedden ismét „megszállták a várost”.). Tehát jól szórakoztak a szereplők is, a közönség is.

A kiegészítő rendezvények határfoka nehezen mérhető le, mégis kiemelkednek a kiállítások, melyek témában Mohácshoz és a busójáráshoz kapcsolódtak. Három teremben a régi mohácsi kerámiákat állította ki a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum abból a gazdag gyűjteményből (800 tárgy), amelyet Sarosác György gyűjtött össze tervvel a városban, a régi fazekasság emlékeiként. Igen népszerű volt a busómaszk-kiállítás, amelyen a jelenleg tevékenykedő maszkfaragók munkáit mutatta be múzeumunk. Érdekes volt, hogy a faragók ténylegesen ott a helyszínen is készítettek busóálarcokat. A mesterek: Kalkán Mátyás, Kovács János, László István, Dr. Sarbach Géza, Salga István, Kunovszky János, Filákovics János, Késity György és a fiatal Várad Antal. Két képzőművészeti kiállítás is kapcsolódott az ünnephez. Egyiken a pécsi Janus Pannonius Múzeum rendezésében (Sarkadiné Hárs Éva) a busó témájú képzőművészeti alkotásokat mutattuk be. Közülük Pleidell János képei mellett a busó-szobor tervpályázaton részt vett szoborminták emelkedtek ki: Lалуja And-

rás, Nagy Sándor, Kiss Nagy András, Marosán László és Szabó Imre alkotásai. Nagy érdeklődést váltottak ki Gádor Emil munkái, valamint Bálint Endre, Szabó Iván, Somogyi János, Swierkiewicz Róbert, Horváth Olivér és Móga Sándor művei. Kiderült, hogy a téma milyen sok művészt meghihletett már. A kiállítás anyagának összegyűjtéséhez nagy segítséget adott a Népművelési Intézet. Még az utánpótlás is biztosított. A mohácsi általános iskolák busójárzaiból válogatott rajzkiállítás volt ugyanis a legvonzóbb. A színek, vonalak, kompozíciók megragadták a nézőket és igazolódott itt is: milyen mélyen, oldhatatlan élményszerűséggel ivódtak már a busójárás emlékképei a gyermekek képzeletvilágába.

Igen hasznosan és színvonalasan egészítette ki a kiállítások sorát a Baranya Megyei Könyvtár (Heiling József) által rendezett néprajzi könyv- és képkiallítás a népi szokásokról, haladó hagyományokról. Ezzel eleven képet adott az ország és a világ egyes tájainak néprajzi jellegzetességeiről, az ázsiai, ausztráliai és amerikai maszkokról is. Egy-egy kiállítást véve alapul, átlagosan 1400 látogató tekintette meg azokat.

A fentiekhez hasonló ismeretterjesztő népművelési hatást akartunk elérni azzal, hogy a filmszínházban Mohácsról, a busójárásról és a Baranyai Vasárnapokról mutattunk be kisfilmeket, folyamatos előadásban. A Baranya Megyei Kereskedelmi Vállalat két műsoros divatbemutatót is rendezett, a busójárás napján. Ezzel is a látogatók érdeklődési és szórakozási igényeinek kielégítéséhez akartunk gazdagabb lehetőséget adni. A látványosságot, a népünnepély hangulatát növelte, hogy ifj. Mester András (Debrecenből) a kihalóban lévő ökörsütés élményét teremtette meg a Széchenyi téri Általános Iskola udvarán. Rengőten embert vonzott ez a „produkció” is.

Íme: ezek voltak azok a formák, alkalmak, keretek, rendezvények, amelyek 1 napra sűrítve, nem kis népművelési hatást kiváltva a látványosságok, produkciók, bemutatók, szereplések segítségével lebonyolódtak. Az már szinte csak ráadásnak tekinthető, hogy este a busóbálon és minden vendéglátó helyiségben „telt ház” jelezte a farsangi jó hangulatot.

Nemcsak a rendezvények, vagyis a művelődésügy vizsgázott jól, hanem az idegenforgalom, a kereskedelem és a vendéglátó egységek is. A Baranya Megyei Idegenforgalmi Hivatal propaganda munkáját tükrözi, hogy a téli időszak ellenére több mint 2000 jugoszláv és csaknem 4000 hazai vendég látogatott hozzánk e napra.

Felkészültek a kereskedelmi szervek is. Ezt bizonyítja, hogy Mohácson a Vendéglátó Vállalatoknál 330 460 alábbi áruvásárlások történtek:

Vegyesipari cikkek:	90 183 Ft értékben
Ruházati cikkek:	55 390 Ft értékben
Élelmiszer cikkek:	48 223 Ft értékben.

Tehát a városi bevételek összege 524 256 Ft, amihez a művelődési rendezvények bevétele még további 30 000 Ft.

Ha a népművelési és gazdasági szempontokat vizsgáljuk, tehát, magabiztosan állíthatjuk, hogy a busójárás ügye jó úton jár és még továbbfejleszhető. Az alapja biztosított. Mohács város — nemcsak a hivatalos szervek, nemcsak az üzemek és intézmények (utalhatok a TEMAFORG Vállalat, a Vegyesipari Vállalat, a Szabó Ktsz társadalmi munkájára, amely három nap alatt meghaladta a 10 000 Ft értéket) — az egész lakosság megmozdult: a városa érdekében a hagyománya érdekében, a hazája érdekében. Ha lemérhető lenne: ez

a busójárás legnagyobb értékeként könyvelhető el. A műsorok tényleges, aktív közreműködőinek száma (szereplők, rendezők, munkások, előkészítők, irányítók) már meghaladja a 2500 főt. Emellett a városkép szépítésére, tisztaságára tett erőfeszítések, a szereplők családtagjainak a munkája is jelentős. A siker — a város sikere, mindenkié: ez kezd általánossá válni.

Igy él — alakul — növekszik a mohácsi busójárás. Mi úgy hisszük, hogy egyre tovább gyűrűzik a híre és hatása, amelyhez az 1967. évi ismét új tápot adott.

KEMENES INEZ

AMIT AZ OLVASÓ NEM KÉR...

Sok olvasó jön be a könyvtárba azzal, hogy „kérek egy jó háborús könyvet”, vagy „szerelmes regényt”, esetleg egyszerűen „valami jót”. Olyant azonban még egyetlen könyvtáros se mondott, hogy „van-e valami jó könyve a kukoricatermesztésről” felkiáltással tért volna be hozzá valaki.

A falusi ember úgy érzi: szakkérdésekben ő van otthon. Nagyrészüik még a könyvolvasó embert is másmilyennek tartja, mint saját magát. A szakkönyvíró meg talán el sem tudja képzelni, milyen lehet. Esetleg egy író—olvasó találkozó emléke dereng benne, ha erre gondol. Nem hiszi el, hogy egy olyan ember, ki talán sose fogott kapát a kezébe, hasznos tanácsot adhat neki, aki fél életét a földeken töltötte.

Politikai könyvről sok olvasónak az ötvenes évek vulgáris brosúrai jutnak az eszébe, melyeket esetleg a cséplőgépnél olvastak fel neki jobb sorsra érdemes könyvtárosok. Mert ilyen is volt.

Ami kevés szabadideje marad, azt jól akarja tölteni s elolvassa másodszor Mikszáthot, harmadszor Jókait stb.

Mit tegyen a könyvtáros, hogy összhangba hozza az olvasó igényeit és szükségleteit? A szórakozás igényére, a világban való eligazodásra és a magasabb életnivó elérésére gondolunk.

Aránylag könnyű helyzetben van a szabadpolc könyvtárosa. A polcokon sorakozó sok könyv magát kínálja, a gerincre írt szerzőnév és cím lehetővé teszi, hogy *ki mit keres*, megtalálja.

Még jobb a helyzet ott, ahol *feliratok tájékoztatják az olvasót*, hol található regényt, verset, történelmi, mezőgazdasági, politikai, műszaki könyvet. Az ipari tanulónak a „Műszaki” feliratról már eszébe juthat, hogy egyik oktatója ajánlott egy szakkönyvet, vagy a regénykedvelő esetleg a történelmi regény után, a kor valódi történetére is kíváncsi lesz.

Ezek azonban még mindig elvont dolgok. A falusi ember gondolkodása pedig konkrét. A munka — számára — kapálást, szántást, állatgondozást jelent, az olvasás félig szórakozást, félig tudományt. Jó, ha nem lustálkodást.

A szabadpolcon sorakozó könyvgerincek, feliratok nem sokat mondanak neki. Heti 5—10 perces munkával jobban kihasználhatjuk a szabadpolc lehetőségeit. Minden polc elején, közepén vagy végén, (ha nincs könyvtámaszunk, akkor csak a végén tehetjük) *állítsunk fel tükrösen egy-egy könyvet*. A keményfedelű könyvek támasztó nélkül is megállnak úgy, hogy címlapjuk látható

legyen. A címlapképen mosolygó alma, nyelvét lógató puli hamarabb utat talál az olvasóhoz, mint az „almatermesztés” vagy „ebtenyésztés” szavak. Egykét próba meggyőzhet a módszer eredményességéről. Ügyeljünk, hogy szép külsejű, és valóban hasznos, jó könyveket állítsunk így, nehogy csalódást okozunk.

Még korszerűbben dolgozunk, ha a szabadpolcos könyvtárban ún. *kiemeléseket* is alkalmazunk. Ez tulajdonképpen kiállítás, akár asztalon, akár polcon rendezzük. Erről alább még szólunk. Az állandó kiemelés az egyes témáknak a szaksorból való kiszedését, külön kezelését jelenti. (Részletesebb tájékoztatást nyújt erről Sallai István — Vargha Balázs: A szabadpolcos közművelődési könyvtár c. broszúrája).

Első lépésként kiemelhetjük a történelmet. Itt nem kell a szakkönyvekhez ragaszkodnunk. Komoly tanulmányok, történelmi regényekkel, visszaemlékezésekkel keveredhetnek a felirat alatt. Erre a polcra számos politikai könyvet is beoszthatunk, minden erőltettség nélkül. Pl. György István: *Soha többé! (320-as pol. szak)* című könyve éppúgy idekerülhet, mint a falun is keresett „Akción az SS”; hisz a második világháború ma már történelem. Viktor Walter: *Új világ alkotói (300—1 szak)* című, Marx és Engels életéről szóló ifjúsági regénye szintén beosztható ide, vagy Michel, Serge: *Uhuru-Lumumba-ja, (325-ös gyarmatpol. szak)* melyből a nagy afrikai államféfit, mint csacsacsát táncoló vidám magánembert is megismerhetjük. A csillaghegyi Szabó Ervin könyvtárfiók ezzel a módszerrel 10% fölé emelte a politikai könyvek kölcsönzési arányát.

Eddig főleg a „szerencsés” szabadpolcosokhoz szóltunk. De mit tegyen az a könyvtáros, akinek még évekig szekrényből kell kölcsönöznie, ahol esetleg ket-tős, nem egy esetben hármassorban állnak a könyvek? Nos egy asztalt ő is tud szerezni. *Kiállítást* ő is éppoly ötletesen, színesen állíthat össze, mint jobb körülmények között dolgozó kollégái. Ha csak ötletszerűen emel ki témákat, az is már egy lépés az olvasók nevelése, befolyásolása felé; látókörüket tágítja, ha új témákra, eddig nem ismert területekre hívjuk fel figyelmüket.

Kiállíthatunk 5—6 csinoskölsejű útikönyvet „*Utazz velünk!*” vagy „*Utazás a világ körül*” felirattal; szabás-varrás, gyermeknevelési, háztartási, baromfi-tenyésztési körveket „*Amit egy asszonynak tudni kell*” címmel, de megtehetjük, hogy a hónap első kölcsönzésekor — az aktuális mezőgazdasági munkákhoz kapcsolódó — kiállítással várjuk az olvasókat. Gondoljunk a régi kalendáriumokra, melyekben minden hónapnál versben emlékeztették teendőire a gazdát.

A kiállítás a témakör kiemelésén kívül lehetővé teszi egyes könyvek bemutatását is. Akár minden könyvre tehetünk feliratot. Ha a címlap semmitmondó, vagy kopott, keressük ki a legszebb díjnyertes állat képét, vagy a legszínesebb illusztrációt és ott nyissuk ki. A kép odavonoz, a nyitott könyv további lapozgatásra csábít.

Kitűnő témákat találunk — képekkel s feliratokkal együtt — ha megrendeljük az Eseménynaptárt. (Évi előfizetése 40.— Ft.) Írók, tudósok születésének, halálának évfordulójára, történelmi események alkalmával színvonalas kiállításokat állíthatunk össze ennek segítségével.

Érdeklődésre tarthat számot egy, az új gazdasági mechanizmussal foglalkozó brosúrákat, esetleg válogatott újságcikkeket is összegyűjtő asztal.

Minden kölcsönzéskor új kiállítás várja az olvasókat. Új, mert az előzőt — ha jó volt — legalább részben elvitték a látogatók. Ne higgyük, hogy ez nehéz feladat! A rádió előadásai, a TV műsorai tálcán kínálják a jobbnál-jobb ötleteket. A Népművelés c. folyóirat negyedévre előre közli a TV műsortervét, de az előző nap elhangzott előadáshoz is összeállíthatunk 4—5 hasonló témájú könyvet.

Ne hanyagoljuk el a járási könyvtárak által kivitt borítólapos tablók felfrissítését, gondozását sem. Az „*Új könyveink*” feliratú tablón valóban a nemrég érkezett könyvekről szerezzzen tudomást az olvasó, de az állandóbb jellegű tématablókat se hagyjuk megkopni, kifakulni, elrongyolódni.

Ahol mód és idő jut rá, érdemes ún. *ajánló albumok készítésével* tölteni a csendesebb, kisebb forgalmú estéket. Segíthet néhány ügyes olvasó is, diákok, érdeklődő fiatalasszonyok. Egy címlaprészlet, kivágott fülszöveggel, esetleg pár sor annotáció. Ahol néhány asztal, pár szék van, már kényelmesen nézegethetik.

Ezekkel a propagandaformákkal túlléphetünk a könyvtár kapuján. A tablót elhelyezhetjük az iskola, vagy a tanácsháza folyosóján is, az albumot az orvosi rendelőben.

Kiállítást csak biztos helyen, üzlethelyiségek kirakataiban, mozielőcsarnokban, kultúrotthonban rendezzünk. Különösen értékesek az ismeretterjesztő előadásokhoz kapcsolódó kiállítások, melyeket még hasznosabbá tehetünk az előadás utáni rendkívüli kölcsönzéssel. A könyvért, amit az előadás után elvinne a hallgatóság, nem biztos, hogy a könyvtárba is eljönnek a következő kölcsönzési napon. De esetleg visznek másikat, amikor visszahozzák.

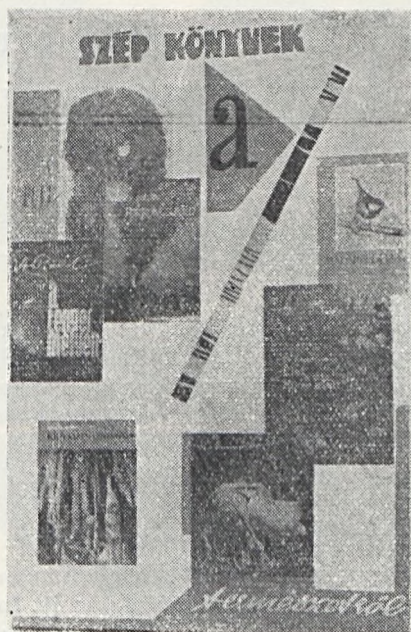
Ne feledkezzünk meg a *szóbeli agitációról, mindig és mindenütt*. Ahhoz, hogy ezt jól csináljuk, ismernünk kell a falu lakóit; gondjaikat, problémáikat. Kinek ajánljunk könyvet a gyermeknevelésről, kinek a nyúltenyésztésről. Szabás-varrást például a növekvő gyermekeire varró ügyes családanyának. Aki az állataira büszke, dicsérik, míg csak így nem szól: „Hát igen, szépen fejlődnek, csak azt nem tudom, . . .”, akkor utánanézzünk a megfelelő könyvben, és legközelebb ajánljuk.

Elég nagy probléma, hogy kevés kivétellel maguk a könyvtárosok sem olvasnak ismeretterjesztő könyvet. Csaknem mindannyiunk udvarán ott kapirgál

néhány tyúk, s még letéti könyvtár sem igen akad, ahol ne lenne könyv a baromfityényszétről. Belenézgettünk?

Nem kell a könyvtárosnak végigolvasnia minden könyvet. Azt idővel sem győzné. De ne osszuk be az új könyvet, amíg legalább a borító belsején lévő ún. *fűlszöveget* és a *tartalomjegyzéket* nem olvastuk el, nem lapozgattunk bele itt-ott a képeknél, grafikonoknál.

Olvasóinknak a megfelelő könyveket, könyveinknek a megfelelő olvasókat csak akkor tudjuk biztosítani, ha mind a kettőt: könyvtárunk állományát s a falu népét alaposan ismerjük.

Sose felejtjük el: nem valami fölösleges terhet akarunk az olvasókra rá-tukmálni. Égetően nagy szükségünk van a korszerű munkamódszerek ismeretére, éppúgy, mint a korszerű világszemléletre. De amiről nem tudunk, annak hiányát sem érezzük, a szükséglet nem válik tudatossá, igényyé. Ezt az igényt felkelteni s kezdetben a helyi lehetőségeken belül, utóbb a könyvtárközi kölcsönzés segítségével hívásával is kielégíteni, minden könyvtáros legfontosabb feladata. Így járulunk hozzá a széles látókörű, sokoldalúan művelt emberek neveléséhez. Ezért a legváltozatosabb módszerekkel vezetni, irányítani kell az olvasókat. A világnézeti, szakmai és általános műveltség kapuit is tárjuk szélesre előttük, amik mögé eddig eszükbe sem jutott tekinteni. Ennek érdekében legyen a könyvtáros ötletes, leleményes, fáradhatatlan.

KELEN ZSUZSA

BÖNGÉSZÉS A MEGYEI KÖNYVTÁR FOLYÓIRAT-ÁLLOMÁNYÁBAN KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A VILÁGNÉZETI NEVELÉSRE

Ha valaki felmegy a Megyei Könyvtár kölcsönzőhelyiségéhez vezető — néhány olvasó szerint végtelennek tűnő — lépcsősoron, a kölcsönző ajtaja mellett nagy piros tábla állítja meg. „*Olvasótermünkben 260 különféle hazai, 140 féle külföldi folyóirat és újság található . . .*”

Az olvasók legnagyobb része csak könyvekért jár a könyvtárba. Pihenés, szórakozás, művelődés: mindez egyben, és otthon kényelmes körülmények között — mondják. A kölcsönzőben kiválasztják az igényeiknek és ízlésüknek megfelelő könyvet, és hazaindulnak vele. Mikor az ajtón — távozóban — kilépnek, a piros táblát már nem pillantják meg másodszor. Akkor már háttal vannak felé. Futó benyomás volt — annak szól, aki akkor, először, egy pillanatra megállt előtte.

Mindig van, akinek megragadja figyelmét az ajánlat.

Az olvasóterembe belépve, első pillantásra alighanem meglepődik az illető: a mennyezetig érő polcok tele — könyvvel. Hol van itt folyóirat?

Később kiderül, hogy a polcok mentén 84 napilap és folyóirat legfrissebb számai várják az olvasót. És hogy az olvasóterem négy fala közül az egyiket betöltik a könyvtárnak rendszeresen járó folyóiratok csupán azévi számai. Az előző évfolyamok már nem férnek el itt —, külön raktárhelyiségük van.

A Megyei Könyvtár folyóiratállománya, az igényeknek és a lehetőségeknek megfelelően, számos tudományág területéről, széleskörű ismeretanyagot foglal magába. Mint ahogy a korszerű közművelődési könyvtár könyvbeszerzése sem korlátozódik csupán a szépirodalomra, hanem szakkönyveket is gyűjt — mert olvasói is igényt tartanak ezekre —, így a folyóiratok beszerzése is igen széles skálán mozog. Az irodalmiak mellett társadalomtudományi, természettudományi, műszaki, mezőgazdasági, művészeti folyóiratok képezik az állományt. Minthogy az érdeklődés is sokféle, alap-, közép- és felsőszintű szaklapok beszerzése szükséges. A hazai hírlapok és folyóiratok csaknem kivétel nélkül megtalálhatók a könyvtárban. Kivételt képeznek azok, amelyeket a könyvtárak közötti meg egyezés alapján más helyi könyvtár vásárol meg. A hazai periodikákon kívül igen sok külföldi is számot tarthat olvasóink érdeklődésére. Könyvtári tapasztalat bizonyítja az ezek iránt megnyilvánuló érdeklődést.

A következőkben egy-egy cikk elemzésén keresztül be szeretném mutatni azokat a magyar nyelvű folyóiratokat, melyeket tájékozottságunk, tisztánlátásunk érdekében érdemes átnézegetni, olvasgatni. Biztosan találunk bennük érdeklődési körünknek megfelelő tanulmányokat, fejtegetéseket és számos problémánkra, nyitott kérdéseinkre választ.

Mit talál tehát az olvasó, aki 1967-ben egy-két órára betér a könyvtár olvasótermébe, és néhány társadalomtudományi és természettudományi folyóiratot kér a könyvtárostól?

A TÁRSADALMI SZEMLE 1967 januári számában Rényi Péter újságíró, a Népszabadság szerkesztőbizottságának helyettes vezetője ír „Kulturális aggályok? Jegyzetek a kongresszus után” címmel.

A cikk azt vizsgálja, miért elégedetlenek sokan — közéleti emberek, funkcionáriusok, vezető állásban levő személyek is — a mai kultúrával. Jelenleg már nem a régebbi értelmiség-ellenes hangulatról, vagy a személyi kultusz hatásáról kell beszélni, ha a választ keressük. A szerző főkérdésként azt jelöli meg, hogy „sokan lassúnak tartják a fejlődés ütemét”. Utal arra, hogy a kulturális szférának, ha egészében a társadalmi tudathoz tartozik is, megvannak a maga saját objektív fejlődéstörvényei. Ezek érvényesülését jó kulturális politikával elősegíteni, rossz politikával pedig lassítani lehet, de a fejlődés bizonyos meghatározott szakaszait nem lehet átugrani. Nem lehet önkényesen diktálni a fejlődés tempóját. Sokan még ma is a múlt századi romantika illúzióit keresik a művészetben — túl kell jutni ezen fokon, de vannak jó és kevésbé jó eszközök a túljutáshoz. Mi a helyzet az „új kultúrznobizmus”-sal, a detektívregény legújabbkori karrierjével, lehet-e ma a valóságot ábrázolni? Később egy gondolatmenetében megjegyzi: csak egy igazság van, de — sokféle út vezet az igazsághoz. Az aggályok ellen: mélyebb, igényesebb ideológiai munkával kell győzni.

A BÉKE ÉS SZOCIALIZMUS 1967 januári számában „Afrika nemzeti és társadalmi forradalma” címmel előadásorozat anyagát találjuk.

Az afrikai forradalom mostani szakasza problémáinak szentelték a Kairóban 1966. október 24—29 között megtartott „Afrika nemzeti és társadalmi forradalma” témájával foglalkozó szemináriumot, amelyet a „Béke és Szocializmus” és a kairói „At-Talia” című folyóirat közösen szervezett. A folyóirat ettől a számtól kezdve közli a kairói szemináriumon tárgyalt anyagot. Az első számban a küldöttek beszámolóit két téma köré csoportosítják, ezek: 1. az afrikai forradalom általános kérdései, 2. a forradalom fejlődése a kontinens országai-ban.

A VALÓSÁG 1967 januári számának „Külföldi folyóiratokból” rovatában I. Nakalehto „Az iskolareform a finn társadalomban” című, a Suomalainen Suomi-ban megjelent cikkét ismertetik.

Új törvényjavaslat készült a finn iskolarendszer alapjairól. A szerző kifejti, hogy amikor igyekezünk megteremteni a társadalom szükségleteinek megfelelő iskolarendszert, a társadalomban történő állandó specializálódást kell kiindulópontnak vennünk. Ez pedig megkívánja az iskolarendszertől is az eddiginél messzebbre menő tagozódást és új tanulási-képzési irányok kialakítását. Probléma, hogy az osztályok különböző tehetségű és érdeklődésű tanulókból állnak. Az iskolarendszer meg kell hogy feleljen a társadalom jelenlegi fejlettségének. A mai ifjúság számára a tanulás nem társadalmi kötelezettség többé, hanem mód a foglalkozásra, a munkás életre való felkészülésre. A tankötelezettség helyett inkább a szakmára készülés állapotáról és lehetőségeiről kellene be-

szélni. Az iparosítás megköveteli a magas minőséget, ennek érdekében ki kell terjeszteni a tagozatokra osztást, a specializálást. Az oktatás megújítása szükséges tartalmi és módszertani szempontból egyaránt.

A PÁRTTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK 1966 negyedik negyedévi számában Szabolcs Ottó kandidátus, az Országos Pedagógiai Intézet tanszékvezetőjének cikke jelent meg, címe: „A munkásmozgalom kérdései az általános és középiskolai történelemtanításban”.

Az iskolai történelemtanítás reformjával szükségszerűen előtérbe került a munkásmozgalom tanítása kérdéseinek tisztázása is. Az iskolákban végzett vizsgálatok azt mutatják, hogy „*a munkásmozgalom története és elmélete nem a legkedveltebb, legismertebb és a legjobban megértett része a történelemnek, sem az általános, sem a középiskolában*”. Több ilyen irányú felmérést végeztek az utóbbi években különböző iskolákban, melyekből az derült ki, hogy a tanulók többsége értelmileg és érzelmileg egyaránt erősebben reagál a régebbi korokra mint az újakra, példaképeinek a régi korok magyar hőseit tekintve, a történelem legvonzóbb egyéniségének a múlt nagy embereit tartja, figyelmen kívül hagyva a közelmúlt, a munkásmozgalom történetének nagy személyiségeit. A szerző foglalkozik a munkásmozgalom története tanításának hibáival. A múlt torzításai, a dogmatikus és revizionista felfogás romboló hatása az oktatás területén is érezteti hatását. Az anyagfeldolgozás módszere is fontos tényező. Színes, élvezetes szakirodalom áll rendelkezésre a régebbi korok történetéhez — de nincs meg ugyanez a munkásmozgalom történetéhez. A tanárok egy része nem tart lépést saját szaktárgyának fejlődésével. A reformtanterveknek nagy szerepe van. Megfelelő módszerek és eszközök kiválasztása, pályázatok kitűzése, a tanulók érdeklődésének felkeltése lehet hatékony eszköz a cél eléréséhez.

A PÁRTÉLET 1966 decemberi számában Komjáti Margit, az egi Dobó István Gimnázium és Szakközépiskola párttitkára és Tóka János, az egi Petőfi Sándor Kollégium igazgatója írt cikket „A fizikai dolgozók gyermekeinek tanulmányi segítése Egerben” címmel.

A szerzők megállapítják, hogy a segítség mindenekelőtt a tehetségkutató és kibontakoztató munkát jelenti. A fizikai dolgozók gyermekei a középiskola négy éve alatt behozhatják azt a hátrányt, amivel az általános iskola után indultak, ha megfelelő segítséget kapnak. A segítség módja természetesen mind a négy osztályban más és más. Első feladat a tanulók megismerése. Az osztályfőnök, a szaktanárok és a kollégium külön-külön részt kell hogy vállaljanak ebben a feladatban. Később: tanulópárok szervezése, szakkörök, pályaválasztás. A kollégiumok jelentősége különösen jól megmutatkozik azokban az eredményekben, melyeket a fizikai dolgozók gyermekei fel tudnak mutatni.

A VILÁGOSSÁG 1967 januári számában Szuhay-Havas Ervin „A természet láncja. A modern őslénytan kezdetei és a kiveszett fajok” című cikke jelent meg „A tudomány történetéből” rovatban.

A cikk beszámol arról, hogyan találtak a Föld szilárd kérgének első kutatói szerves lényekre, megkövesedett maradványokra, hogyan vélekedtek a leletekről a kor tudósai. Milyen elméletek álltak egymással szemben amikor egymás után kerültek elő tengeri és szárazföldi — az akkor ismert fajokkal nem azonosítható — állatok maradványai a föld különböző részein. Számos tudós tett figyelemreméltó észrevételeket, és a naiv magyarázatokkal egyidőben tudományos szintű megállapítások is születtek. Vannak kiveszett fajok, vannak a földtörténet során előbb és később keletkezett fajok, a természet állandóan változik — ma is érvényes és helyes következtetések.

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1967 januári számában dr. Dési Illés kandidátus, a Budapesti Orvostudományi Egyetem adjunktusa cikkét közli „Az agyműködés görbéi. Elektroenkefalográfia” címmel.

Minden működő szövetünkben, szervünkben elektromos feszültség keletkezik. Az elektromos tevékenység megismerése tette lehetővé többek között, hogy betekintsünk az agy működésének évszázadokon át titokzatosnak és megismerhetetlennek tartott rejtjelmeibe. Elektromos szempontból az agyat úgy tekinthetjük, mint egy nagyon kis feszültséget előállító generátort. A több milliárdnyi agysejtben elektromos változások keletkeznek. Alapjukat különböző kémiai folyamatok képezik, melyek ma még nem teljesen ismertek. Bár csupán az EEG alapján diagnózis nem állítható fel, egy feltételezett diagnózis megerősítéséhez kiválóan alkalmas. Ezenkívül számos érdekes tudományos eredmény derült ki eddig is és várható ezután vele kapcsolatban.

A BŰVÁR 1967 január—februári számában új közleménysorozatot indított „A modern sejtkutatás módszerei és eredményei” címmel, mellyel a biológia-oktatás munkáját is segíteni kívánja. A sorozatindító cikket dr. Fridvalszky Loránd írta „A sejtszerkezet-kutatás fénymikroszkópos módszerei” címmel.

A sejt felfedezése és tudományos megismerése szoros összefüggésben van a mikroszkóp tökéletesítésével. A mikroszkóp teljesítőképessége az objektív nyílásszögétől függ, felbontóképességének határa azonban a fény természetéből adódik. Ezenkívül több korlátozó illetve befolyásoló tényező is van. A cikk az ún. közönséges vagy másként világos látóterű fénymikroszkóp működésén kívül többféle különleges fénymikroszkópot is ismertet, melyeket az optika és a technika fejlődése hozott létre. Így rövid áttekintést ad a sötét látóterű mikroszkóp, a fáziskontraszt mikroszkóp, az interferencia mikroszkóp, a polarizációs mikroszkóp, a lumineszcensz vagy fluoreszcensz mikroszkóp és az ultraibolya mikroszkóp lényegéről.

*

Mindez csak néhány érdekesebb téma a legfrissebb szakirodalomból. Reméljük, olvasóink megtalálják azt, amire szükségük van.

SZOVJET ÍRÓK MŰVEI AZ IFJÚSÁG NEVELÉSÉNEK SZOLGÁLATÁBAN

„Parancsoló szükséglet írja elő, hogy új, szocialista, népszerű tudományos és ragyogóan művészi gyermekkönyveket írjunk. A legjobb írókat és művészeket kell megnyernünk, hogy ismertessék és ábrázolják a föld népeit” írja Gorkij 1933-ban a szocialista ifjúsági és gyermekirodalom megteremtésének érdekében. Ha nem is Gorkij szavára, de önként, a facsetetét ültető kertész örömeivel, valóban a legkiválóbb szovjet írók ragadtak tollat, hogy az ifjúsággal megkedveltessék az olvasást, megismertessék velük a valóságot. A szocialista gondolkodásra és életformára nevelés elméleti alapjait is megvetették. Tisztában voltak és vannak azzal, hogy a gyermeket életkori sajátosságának megfelelően mulattatni kell. Naprendszerünkről, bolygónkról, a tudomány fejlődéséről játszva és játékos szemléltetéssel kell az első ismereteket elsajátítani.

A kezdeti lépésekről és a ragyogó eredményekről szeretnénk most egy rövid áttekintést adni, a szocialista irodalom kezdetétől napjainkig, témában a szépirodalomtól az úrkutatásig. Teljességre nem törekedhetünk, de a kiválasztott művek jól reprezentálják a minden területet felölelő szovjet ifjúsági irodalmat.

PEDAGÓGIAI MŰVEK

GORKIJ, Maxim

Az ifjúsági és gyermekirodalomról. Bp. 1955, Ifjúsági K. 250 l.

E gyűjteményes kötetnek az a célja, hogy lehetőleg hiánytalanul bemutassa Gorkij tanulmányait, leveleit, nyilatkozatait a gyermekirodalomról. Példája és buzgalma igen nagy hatással volt a szovjet gyermekirodalom fejlődésére, elméletére és kritikájára. Napról napra hatalmas szervező munkát végzett. Ő hozta létre a világ első gyermekkönyvkiadóját, a „Gyetgiz”-t. Ő készítette el a kiadói tervet, bevonta a munkába a legjobb írókat, művészeket, szerkesztőket. A könyv nagy segítség mindazoknak, akik az ifjúság nevelésével foglalkoznak.

KAIROV, Ivan Andreevics

Pedagógia. Bp. 1950, Közoktatásügyi K. 590 l.

Kairov Pedagógiája rendszeres elméleti munka, melynek célja a marxi—lenini elvekre támaszkodó szovjet pedagógia elvi és módszertani alapjainak megvilágítása. A mű három részre tagolódik. Az első rész a nevelés, képzés, oktatás legáltalánosabb alapjait, a második rész az oktatás, a harmadik a nevelés el-

méletét tartalmazza. Kairov műve mindenki számára hasznos, aki a nevelés kérdéseivel magasabb szinten foglalkozik.

KRUPSZKAJA, Nagyezsda K.

A szocialista iskoláról. Bp. 1962, Tankönyvkiadó. 230 l.

Krupszkaja egyike volt azoknak, akik a szocialista iskola alapjait megteremtették. Magyarul ebben a kötetben jelennek meg először azok az írásai, amelyekben tudományosan megalapozta a szocialista iskolarendszert, felvázolta a szocialista pedagógia nevelési, oktatási és módszertani kérdéseit.

MAKARENKO, Anton

Az új ember kovácsa. Pedagógiai hősköltemény. Bp. 1952. Új Magyar Könyvkiadó. 312 l.

Makarenko e műve a gyakorlati pedagógia tankönyvének nevezhető. Sikertült egy kísérletben megvalósítania a marxizmus—leninizmusnak azt az alap-tételét, mely szerint az új típusú kommunista ember csak közösségben, a közösség által formálódhat. A legnehezebb körülmények között, a polgárháborúban, a társadalom számára elveszett fiatalkorú bűnözőkből, csapatokban élő árva gyermekekből alakított közösségben kellett a bizalomra és a fiatalság kezdeményező erejére épülő pedagógiai elméletét sikerre vinni. Makarenko, mint fiatal pedagógus került szembe a feladattal, s a tanulság, melyet a hosszú évek áldozatos küzdelme hozott, igazolta elméletének helyességét. Eredménye nemcsak a szovjet pedagógusok számára gyümölcsozott, hanem más országokban is a munkára nevelés kérdésében iránymutatóul szolgál.

ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

ILJIN, Mihail

Százezer miért. Bp. 1950, Szikra. 123 l.

Vajon mióta mosdanak az emberek? Miért gyullad meg a gyufa? Miért rozsdásodik a vas? A mindennapi élet köréből, a legegyszerűbb használati tárgyakra közöl érdekes tudnivalókat a szerző. A kérdésekre adott látszólag egyszerű válaszok azonban szinte minden tudományágba bepillantást adnak, és a természetben érvényesülő törvényszerűségeket könnyen érthetővé teszik. Tíz éven felüli gyermekeknek ajánlhatjuk.

FERSZMAN, A. J.

Szórakoztató ásványtan. Bp. 1952, Művelt Nép. 240 l.

A könyv két részre oszlik. Az elsőben az ásványokkal ismerkedik meg az olvasó, a másodikban felhasználási területükkel az iparban és a mindennapi életben. A mű alkalmas arra, hogy a gyerekek alapos ismeretekre tegyenek szert a Földet felépítő kőzetekről.

BUJANOV, A. F.

A kémia az ember szolgálatában. Bp. 1956, Népszava. 216 l.

A kémia a közfelfogás szerint a „nehéz” tudományok közé tartozik. Bujanov könyve megdönti ezt a felfogást. A kémia jelenségeit, a tudományág

módszereit, a technika legmodernebb eljárásait is bámulatosan egyszerűvé és érthetővé teszi.

ILJIN, Mihail—SZEGÁL, Elena A.

Hogyan lett az ember óriás? Bp. 1950, Szikra. 574 l.

A könyv érdekessége, hogy címét a szerzők Gorkijtől vették, aki egy cikkében ötleteket ad az íróknak milyen tárgykörben, miről írjanak a gyermekeknek könyvet. A szerzők a könyvben az emberiség történetének, a kultúra kialakulásának kezdeti szakaszával ismertetik meg az olvasót. Foglalkoznak a tudományok történetével, a nagy utazásokkal, felfedezésekkel, a természettudományok fejlődésével. A könyv érdekes elbeszélés formájában teljes materialista világgépet ad.

AKIMUSKIN, Igor I.

Még a krokodilusnak is van barátja. Bp. 1966, Kossuth Kiadó. 188 l.

A biológiai tudományok fejlődése egyre több, eddig rejtélynek tartott kérdésre tud választ adni. A szerző ezekből az érdekes és megfejtett jelenségek-ből állította össze kötetét. Miért nem bántja a cápa a kalauz halat? Kivel élnek együtt az elefántok, krokodilok? Megismerjük benne a méhek, hangyák életét. A szerző foglalkozik az állatok „beszédével” is, ill. a beszédet helyettesítő jelző-rendszerekkel. Az író vitába száll a polgári biológusokkal, mert szerinte a természet világa nemcsak kegyetlen harc színtere, hanem az egymás iránti segítő-készségre is sok példát mutat. 10 éven felüli gyermekeknek már ajánlható, de a felnőtt számára is érdekes.

LARRI, Jan

Ezer kaland erdön, mezön. Bp. 1964, Móra Kiadó. 204 l.

A könyv tulajdonképpen fantasztikus regény, amelyben valóságos természet-tudományos ismeretekkel gazdagodik a kis olvasó. A szerző kerüli a műfaj buktatóit, s mint elődje, Selma Lagerlöf, az ismeretterjesztő tartalmat erőszakoltság nélkül kapcsolja össze a szépirodalmi kerettel.

A történet két gyermekről szól, akik tudós, öreg barátjuk csodálatos italától egészen apróvá válnak, és sok kalandon keresztül megismerkednek a rovarok világával. Kis méretük lehetővé teszi, hogy a normális nagyságú emberek számára láthatatlan jelenségeket összefüggéseiben megismerjék. A gyermeki fantáziát foglalkoztató izgalmas kalandsorozat ismeretközlő anyaga nagy. 10—12 éves gyermekek számára ajánlott olvasmány.

JAN, Vaszilij G.

A tatárjárás. Bp. 1956, Új Magyar Kiadó. 327 l.

A könyv A mongolok betörése c. trilógia (Dzsingisz khán, Batu khán) befejező része. Magyar vonatkozása miatt emeljük ki a trilógiából. 1238—1241 között játszódik, amikor megindul a magyar történelemből is jól ismert „tatárjárás”. Részletesen írja le a tatárok győzelmes magyar hadjáratát, a Sajó menti (Muhi pusztai) híres csatát, IV. Béla menekülését. Jan rokonszenvvel ír a magyarokról, IV. Béla királyról. A magyar történelem e tragikus szakaszáról nincs ifjúsági regényünk, ezért a pedagógusok nagy segítséget kapnak ezzel a művel. A VII—VIII. osztályos tanulók számára kötelező olvasmány.

FEDOSZEJEV, Grigorij

Élet a tajgán. Bp. 1966, Gondolat. 349. l. (Világjárók 51.)

A szerző egy tudományos földrajzi kutatócsoport vezetője. A 40-es évek második felében több esztendőn át vezette expedícióját Északkelet-Szibéria ember nem járta helyei között. Az utazás bővelkedik izgalmas kalandokban, a bátor úttörők élete nem egyszer hajszálon függött. Az olvasó megismeri a nemrég még nomád evenk őslakosságot, különösen azokat az öregeket, akik nem tudják megszokni az új életformát, s szívesen szegődnek vezetőnek az expedícióhoz, csakhogy szabadon járassák a tajgát.

A szerző eredeti fotóival illusztrált, érdekesítően megírt könyv 12 éves kortól minden olvasónak ajánlható.

SZÉPIRODALMI ÉS FANTASZTIKUS REGÉNYEK

GORKIJ, Maxim

Ilja gyermekkora. Elbeszélések. Bp. 1956, Ifjúsági Kiadó. 93 l.

A kötet gyermekekről szóló, megrázóan szép elbeszélések gyűjteménye. A nagyrészt önéletrajzi ihletésű írások bemutatják a „mélység embereinek” szomorú sorsát, küzdelmüket az életért, az emberiségért. Minden korosztálynak ajánlható olvasmány.

GAJDAR, Arkagyij

Timur és csapata. Bp. 1953, Ifjúsági Kiadó. 112 l.

A könyv a második világháborúban játszódik. A férfiak a fronton vannak, az otthonmaradt felnőttekre pedig fokozott munka hárul. Timur, a 13 éves pionír megszervezi társait, hogy a hadbavonultak hozzátartozóit támogassák. Az író ezzel a regénnyel indította el a sokáig élő „timuri segítő mozgalmat”, melyet a pedagógusok nagyon jól felhasználhattak nevelő munkájukban. A segítőkézségre, az egymásrautaltság felismerésére ma is szükség van, ezért a könyv most is elevenen ható olvasmány.

FAGYEJEV, Alexandr A.

Az ifjú gárda. Bp. 1953, Ifjúsági Kiadó. 562 l.

A kitűnő író a regényben egy megrázó háborús eseménynek, a krasznodoni komzomolisták, az Ifjú Gárda harcának és hősi halálának állít emléket. A Gárda 1942 őszétől 1943 januárjáig harcolt Oleg Kosevoj vezetésével. Bukásukat egy tragikus véletlen okozta, de halálukban hőssé váltak. „Szívem vérét adtam a regénybe” írta Fagyejev, s a könyv valóban műalkotás.

12 éven felülieknek ajánlott olvasmány.

KATAJEV, Valentin P.

Távolban egy fehér vitorla. 6. kiad. Bp. 1964, Móra Kiadó. 316 l.

A ma már klasszikus számba menő mű két ogyesszai kislány történetét beszéli el. Az 1905-ös forradalom napjaiban Gavrik, a mezítlábas halászgyerek és Petya, az ápolt „úrifiú” jó pajtások lesznek, s Petya barátja révén, tudtán kívül belekeveredik a munkásság harcába. Kiállja a próbát: nem árulja el Gavrikot, sőt hősieen kitart mellette és teljesíti egy veszélyes megbízatást.

A világszerte ismert ifjúsági író továbbkíséri hősei útját még három regényen keresztül. A tetralógia további kötetei: Tanya a pusztán, Téli szél, Odessza katakombáiban. A folytatások is kitűnő könyvek, de az első kötet hat kiadása minden kritika helyett beszél.

Olvasmányos stílusa, gördülékeny meseszövése és a színes történelmi háttér különösen a 12 év körülieknek jelent élményt.

TOLSZTOJ, Alexej

Aranykulcsocska vagy Burattino kalandjai. 3. kiad. Uzsgorod, 1963. 109 l.

Tolsztoj a legkisebbeknek írott immár klasszikus mesekönyve gyermekkorunk kedvenc olvasmánya volt. Születésének történetét maga a szerző így mondja el: „*Gyermekkoromban valamikor nagyon régen olvastam egy könyvet, melynek az volt a címe: Pinocchio avagy a fabábu kalandjai. A könyv elveszett, s én minden alkalommal másként mondtam el, olyan kalandokat gondoltam ki, amelyeknek semmi közük nem volt a könyvhöz. Most, évek múltán eszembe jutott az én régi barátom, Burattino, és elhatároztam, hogy elmondom nektek, kis-lányok és kisfiúk ennek a fabábusnak rendkívüli történetét...*” Pinocchio, Carlo mester, a Kékhajú Lány, a papa, a fordultatos, színes mesék során kedves ismerőseivé válnak a mese hallgatójának.

MARTINOV, Georgij

A Föld nővére. Fantasztikus ifjúsági regény. Bp. 1966. Móra K. 423 l.

A fantasztikus regények írójának ez a kötete arról szól, hogy az 19...-as években több távoli bolygóra lebonyolított sikeres űrutazás után az SZSZSZR-KSZ 3. számú űrhajó 12 főnyi személyzetével elindul a Vénuszra. A Vénuszon való leszállás után munkához látnak, felderítik a terepet és lakóikat. A bolygó lakói a tűz csodáját várják tőlük, melyet egyszer már megismertek, de újra elveszítettek.

A regény a 10 éven felüli ifjúságnak és a tárgykört kedvelő felnőtteknek egyaránt érdekes olvasmány.

KIM, Roman

Elolvasás után, elégetendő! Bp. 1966, Zrínyi Kiadó. 220 l.

(Reflektor sorozat 1.)

Roman Kim számos kalandregény szerzője. Ez a könyve a második világháború első felében játszódik Japánban, Washingtonban, Honoluluban és Pearl Harborban. Ezek a történelmileg érdekes színhelyek és a cselekmény politikai vonatkozásai adják a könyv érdekességét. Bár szereplői képzelt személyek, a konfliktus valóságos tényen, Japán hirtelen támadásán alapul az Egyesült Államok ellen, amely Pearl Harbor megrohanásával kezdődött. Az író ügyesen egyesíti a diplomáciai és kémiszolgálat valóságos elemeit a kalandos mesével. Mivel a második világháború kezdeti éveit egy nálunk elég kevésbé ismert oldalról mutatja be, igen érdekes nemcsak az ifjúság, de a felnőtt olvasók számára is.

Huber Kálmánné

DR. DANKÓ IMRE

GYULA ÉS SZIGETVÁR

A szigetvári jubileum alkalmával sok szó esett Gyula váráról is. Méltán, mert bár Gyula városa és vára a Dunántúlon kevéssé ismert, valóságos testvére volt Szigetvárnak. Azonos sorsuk mellett több más kötelék is összefűzte őket.

Gyula vára éppenúgy mocsári erődítmény volt, mint Sziget. A gyulai vár a XIV. század elején épült, Szigetvár se sokkal fiatalabb. Az azonos jelleg az építési anyag azonosságában is megmutatkozott. Mindkét vár alapozásánál kihagyott, vastag fakarókat használtak, és a falakat helyben égetett téglából rakták. A téglákat rajtuk oltott mésszel ragasztották egymáshoz. A közvetlen török veszély előtt mindkét várat *Mirandola Pál*, a híres olasz várépítő mérnök, tervei szerint korszerűsítették. Ebben az átépítésben mindkét helyen nagy szerep jutott a kívülről palánkkal fedett hatalmas földbástyáknak. Ezek a földbástyák Gyulán is ugyanolyan alakúak voltak, mint Szigeten.

Szigetvár egykori alakját, tagoltságát a korabeli vagy közel egykorú ábrázolásokból jobban ismerjük, mint Gyuláét. Ennek az a magyarázata, hogy Gyula távolabb esett a nyugati, német haditudósítóktól jobban elért országrészekről, mint Szigetvár. Azonkívül Szigetvár Bécs védelme szempontjából is fontosabb lévén, a korabeli rajzoló, fa- és rézmetszők, tudósítók érdeklődését is inkább fölkellette. Az sem közömbös, hogy Szigetvár 1566. évi ostromát maga a szultán, *II. Szulejmán* vezette, míg Gyulának csak *Pertaf pasa* jutott. Jellemző azonban, és a két vár közötti rendkívül erős kapcsolatokra mutat, hogy mindkettőről a legjobb, a leginkább reális ábrázolást *Zündt Mátyás* készítette.

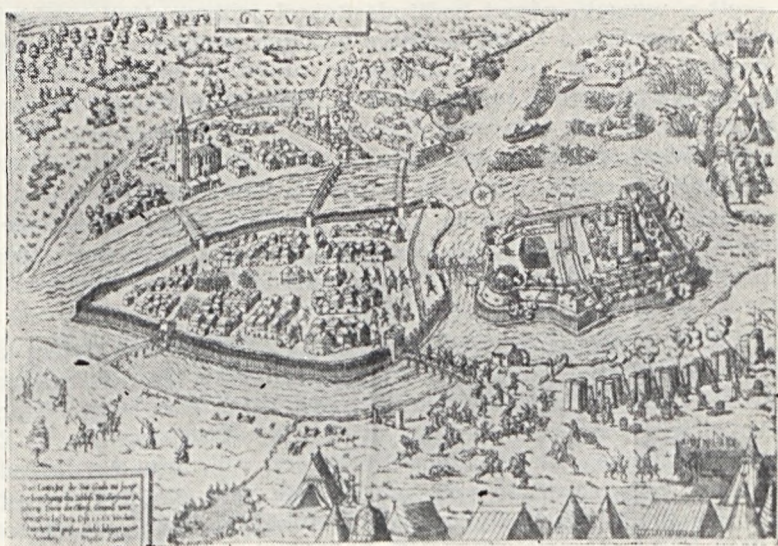
A korabeli közvélemény nem tett nagy különbséget a két vár között. *Dudith András*, a jeles pécsi humanista, például Gyulát nevezte a „kereszténység védőbástyájának”. *Szulejmán* is nagy jelentőséget tulajdonított neki, s ezért ostromát elnököcsére, *Pertaf pasára* bízta.

Gyula a XVI. század első felében az ország legjelentősebb városai közé tartozott; általánosan Nagy-Gyulának hívták. A gazdag kereskedők, messze földön ismert iparosok lakta, országszerte híres iskolával rendelkező város várának igen nagy stratégiai jelentősége volt. Kulcs volt ez a vár Nagyváradhoz, az Erdélybe vezető úthoz. A lakosság inkább *János király* híve volt, mint *Ferdinándé*. Ezzel is magyarázható, hogy az udvar nem igen törődött vele. Az 1566. évi ostrom elé eléggé felkészületlenül nézett Gyula vára. Katonáinak száma — akárcsak Szigeten — 2000 körül mozgott. Ez a létszám elég is lett volna, de felszerelésnek, élelemnek, ruhának is szűkében voltak. Gyula vára kevéssel az ostrom

előtt, 1552-ben került *Ferdinánd* kezére. Ekkor lett végvárrá is *Kerecsényi László* kapitánysága alatt. *Kerecsényi*, látva a török veszélyt, a vár állapotát, katonái elhagyatottságát, nagy erővel fogott hozzá a vár erősítéséhez, katonái jobb felszerelése, ellátása biztosításához. Szinte az egész Tiszántúl jobbágyságát Gyulára rendelte várat építeni, a falvaktól, városoktól építőanyagot, fát, követ, vasat, építőmestereket követelt. Rendeleteit szigorúan végrehajtotta, s ezzel csak *Ferdinánd* és a maga ellenségei számát növelte. Különösen ellene fordult a hangulat, amikor *János Zsigmond* — Erdély király-fejedelme — ajánlatát kétszer is visszautasította. *János király* kétízben küldte *Báthory Kristófit* *Kerecsényi*hez (sógorok voltak) azzal, hogy adja át neki Gyulát, s ezáltal az megmenekül a töröktől. *Kerecsényi* azonban ezekben a tárgyalásokban állhatatos királyhűnek mutatkozott. Amikor aztán megtartani nem tudta és a töröknek feladta, elemi erővel tört föl iránta a megvetés.

Szigetvár és Gyula ostromára azonos haditerv alapján, egy hadjárat keretében került sor. *Szulejmán* Gyula ostromával több célt akart elérni. Egyrészt be akarta biztosítani magát minden esetleges keletről jövő támadás ellen; másrészt, meg kívánta szerezni Gyula várát, amelynek birtokában állandó felügyelet alatt tarthatta Váradot, Erdély kapuját.

Gyula ostromában igen sok a Szigetváréval azonos részlet, mozzanat. Mindjárt kezdetben is: *Kerecsényi* ugyanúgy eléje ment a közelgő török hadseregnek (Kétegyházáig), mint *Zrínyi Miklós* katonái Siklóstra. *Kerecsényi*, akárcsak *Zrínyi*, nagy zavart, jelentős veszteséget okozott a felvonuló török hadseregben. A várat körülvevő török Gyulán is úgy próbálkozott a falak közelébe jutni, hogy megkísérelte elvezetni a vizet a várat körülvevő árkokból, medrekből. De jobb, beszédesebb, ha Gyula vára ostromát közel egykorú, a részleteket is szépen bemutató leírásból ismerjük meg. Ezt az ostromot is Szigetvár krónikusa, *Istvánfi Miklós*, írta meg.

Gyula vára 1566-ban (Zündt Máttyás metszete)

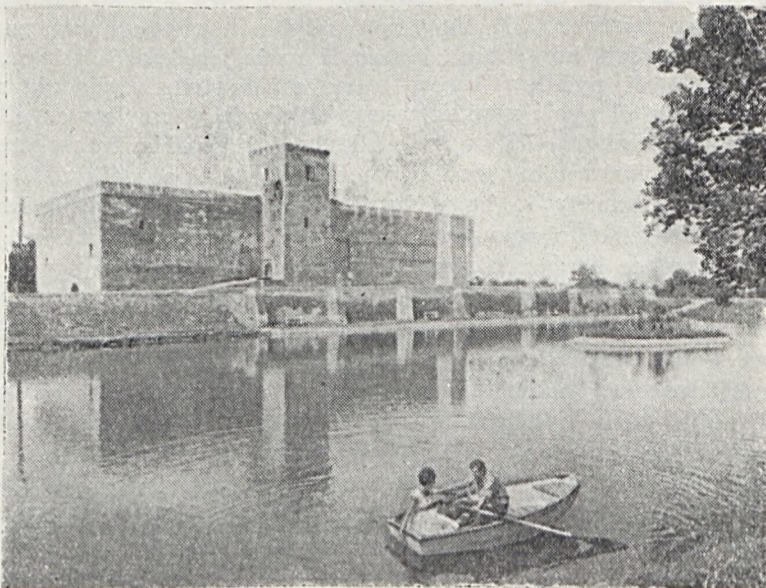
„Az előreindított had július 12-én Gyula alá érkezett, melyet Kerecsényi László 2000 magyar gyaloggal és lovassal s 600 némettel védett, ez utóbbiakat Svendi küldé Geringer Farkas és Happarott Vilmos hadnagyok alatt. Mellette voltak bátorságra öt fölülműló kapitányok, Olarovics Demeter, Henyei Miklós, a kamenici horvát Marinics Ferenc, Jász Lukács, Ghiczi János, Balázdsi Márton és mások többen, (mert a gyalog rác hadnagyot, Rajákot, nem tudni mi okon börtönbe vetteté). A városiak egy része az akkor Erdélyhez tartozó Várad, Kassa vagy más biztos helyre vonult, de az ifjabbak, és akiket a hazaszeretet jobban tüzelt, fegyvert fogva elhatározták az ellenséget bevárni. Kerecsényi hadának nagy részével a közeledő Pertaf elé vonult, s véle heves csatát vívott, melyben mindkét részről néhányan elesvén, az őrség este a várba visszatért. Az ellenség még azon éjjel sáncot hányván, a velehozott kész sánskosarakat felállítva, ágyúit elhelyezé. De a várost átszelő Körös s egyéb erek a sok eső miatt annyira kidagadtak, úgyhogy a környező mező egészen víz alatt állt, s sáncvetésre csakis a vártól távolabb volt alkalmas a hely. E nehézség az ostromlókat akadályozá, a mieink pedig kezdetben a várost hősiezen védték... az ellenség tüzei a külső műveket annyira megrongálák, hogy a roham lehetségesnek látszott, a lőrések hasonlólul annyira megrongáltattak, hogy azoknak a védők nagy veszedelmére többé hasznát venni nem lehetett. Pertaf a kánikula hőségétől magát hátrátatni nem engedvén, július 17-én napkelte előtt hadait rohamra rendezé, elhatározván, hogy a mieinket négy oldalról megrohanva kifárasztja, s a várat beveszi. A küzdés mindkét részről nagy hévvel folyt egészen délig, a mieink hősiezen küzdve, az ellenséget minden oldalról visszaverték... az ellenség, nem sikerülvén első rohama, az ostrom más neméhez fogott. A nedves talaj azonban aknaásásra nem volt alkalmas, mert a puskapor megnedvesedett, s így mélyre ásni nem lehetett, de az ágyúzás a gerendákról a tapaszt levervén, Pertaf elhatározá a gerendázat meggyújtására fordítani igyekezetét. Ily módon a külső fal annyira megrongálódott, hogy már csak itt-ott állott ki egy-egy félig égett gerenda, a többit az ágyúzás és a tűz fölemézté, noha még a belső vár lerombolására mi sem történt... A kétes harc folytán a parancsnok nagy része elhullt. Kerecsényi korai kétségbeeséssel a vár feladásáról kezdett gondolkozni, mi okból nyilakra kötött leveleket lövetett az ellenség sáncaiba, mikben Pertaftól nyolc napi fegyvernyugvást kért, mialatt az ellenségeskedés mindkét részről felfüggesztessék, hogy a feladásról értekezni lehessen. Pertaf a várkapitány gyávaságán nem kevéssé csudálkozva, azt azonnal megadá, visszavárván, hogy hozzá alkalmas egyént küldjön, kérve egyszermind őt, küldjön neki jeget, mivel italát hűsítse, mert mint tudja, a vár jégvermében bőségesen van, ő viszont szőlőt, dinnyét s egyéb gyümölcsöt küldött a pórtól, ki levelét vitte... Ezután a török részről az aradi parancsnok Mehemet és a mieink részéről Melith György alkudozván, szeptember 1-én megegyeztek, mégpedig ily föltételek alatt: Pertaf fog szolgáltatni 400 szekeret, miken minden poggyász a sebesültekkel és betegekkel elszállítatik, a kivonulóknak szabad fegyveröket, lovaikat s mindent, mit akarnak, elvinni, kivéve az ágyúkat és hadszereket, a szerződés biztosítása végett mindkét fél túsokat állítand... Harmadnap terhelt szekerekkel, a nem kis számú sebesültekkel és betegekkel s értékesebb holmival, kivonult mintegy 1000 ember, utánok jöttek a poggyászszekerek, körülvéve egy csapat janicsártól. Alig vonultak át a táboron, midőn a törökök a szekereket

fosztogatni kezdték. Kerecsényit, ki a szerződés megszegéséről panaszkodott, a lippai parancsnok azon ürügy alatt, hogy Pertaf vele beszélni akar visszahívá. Ő visszaindult, noha Ghiczi és Melith figyelmeztették, hogy az utat folytassa, s magát török hűségére ne bízsa. A visszatérőt, midőn Pertaffal beszélne, hogy szavát tartsa meg, s a fosztogatást tiltsa meg, a janicsárok . . . és a vegyes török sokaság körülvevé, s éktelen zaj s kivont kardok között a vezéri sátor közelében kezét, lábát megvasalva, őrizet alá veté. A többiek látván az ő veszedelmét, késő bánattal futásnak eredtek . . .”

Amint láthattuk, *Istvánfi* gyávanak tartotta *Kerecsényit* és úgy vélekedett, hogy a várat még tartani lehetett volna. Sem ő, sem mások nem hozták fel *Kerecsényi* mentésére azt, hogy bár a vár viszonylag ép volt, mégsem volt tartható, mert a falakon belül erősödő ragály ütötte fel a fejét, s a védők tekintélyes része sebesült volt vagy beteg.

Különben *Kerecsényi* személye is kapcsolat Gyula és Szigetvár, valamint *Zrínyi* között. *Kerecsényi Zrínyi Miklós* tanítványa volt, s előzőleg Szigetvár kapitánya. *Zrínyivel* együtt többször kitüntette magát Horvátországban és a Drávamelléken kisebb-nagyobb török harcokban. Ezen érdemei, az ezekben a harcokban bizonyított bátorsága, ügyessége, vezérségre való alkalmassága miatt nevezték ki Gyula kapitányává, Délkelet-Magyarország főkapitányává. Ezekre a méltóságokra maga *Zrínyi Miklós* ajánlotta. A költő *Zrínyi Miklós* már más véleményen volt; *Istvánfi*, *Szamosközi* s a közvélemény ítéletét mondta el róla a *Zrínyiászban*:

*Kerecsényi László volt benne kapitán,
De kapitán nevet nagy gyalázatosan
Hordozta, Gyula várát hitre megadván,
Magát is, nemzetünket is meggyalázzván.*

A késő utókor egyes történetírói próbáltak enyhíteni ezen az ítéleten. Elsőnek Szabó Károly vette védelmébe *Kerecsényit*, elmondva róla, hogy az elhanyagolt vár kapitányságát nem is akarta elvállalni, hogy mindent elkövetett a vár korszerűsítésére, hadi ereje emelésére, hogy megállt a király hűségében, és nagyon is kecsgetető feltételek ellenére sem adta át a várat *János Zsigmondnak*, hogy saját vagyonát is felhasználta serege felszerelésére, vára erődítése fokozására, hogy egyénileg semmit sem nyert a vár feladásával, sőt méltatlan halál lett a része, mert a törökök fogságra vetették és Konstantinápoly felé hurcolva Belgrádnál megölték.

Mások azt is elmondták, hogy gyávának se mondható, hiszen előzőleg több csatában tanújelét adta bátorságának, erejének és ügyességének. A vár ostroma alatt is, mint vitéz katona küzdött, nagyszerűen irányította a védelmet, és katonái nem kis veszteséget okoztak az ostromlóknak. A feladás gondolatát a már felesleges vérontás, szenvedés juttathatta az eszébe. Úgy gondolhatta, hogy Gyula vára célját már így is elérte, feladatát betöltötte: megállította a törököt. Talán arra is gondolhatott, hogy Gyula feladásával csillapítja a török étvágyát és ezáltal menti meg a mögöttes vidéket.

A két török tábor között különben állandó volt az összeköttetés. Futárok jöttek-mentek az utasításokkal, a legújabb hírekkel. Jellemző, hogy Szigetvárról, a végső ostrom előtt, a török táborban, lelkesítés céljából kihirdették Gyula elesését. Kérdés, hogy valóban tudtak-e már róla, vagy csak a korábban megindult tárgyalásokból kiindulva előlegezték a hírt.

Gyula vára viszonylag épen került a törökök kezére. A belső vár majdnem teljesen ép volt. Ez a rész ma is áll, a külső várból azonban mindössze az egyik zömök kaputorony maradt meg.

A törökök a várat kijavították, megerősítették, a környező vidék fontos hadászati helyévé tették; 1694-ig birtokolták. A vár ezután kezdett rongálódni, hadászati jelentőségét elveszítette (még a Rákóczi-szabadságharcban volt némi szerepe), 1715-ben pedig — a többi magyar várral együtt — ennek is lerombolták császári parancsra a védőműveit. Azután különböző célokra használták fel az állandóan rongálódó épületet. Közvetlenül a felszabadulás előtt romantikus rom volt a körülötte kialakult hatalmas grófi parkban.

Az elmondottak csak a legkézenfekvőbb kapcsolatokról szólnak. Még száz és száz szál fúzi össze a két várt; Gyulát és Szigetvárt, a két valóban testvér várt...

KRETOVICS JÓZSEF

Minden szép emlék, amely a pécsi proletármozgalom dicsőséges ifjúkora történetéhez kapcsolódik, az idő múlásával megnő, felmagasztosul. Különösen akkor, ha olyan emberről van szó, mint amilyen Kretovecs József betűszedő munkás volt. Az a harc, amelyet folytatott, nem volt „... szalmatűz, mi hamar elhamvad... — írta a Typographia szerkesztőségéhez — ... hanem kemény parázs, mely minden kis fúvásra élénkül...” A parázs élesztgetéséhez hasonlóan fokozatosan fellendítette a nyomdász munkások mozgalmát, és ezzel a pécsi munkásmozgalomra is nagy hatást gyakorolt. A pécsi nyomdászok közül a legjobban értette meg a korabeli változásokat és kitartóan harcolt a munkások anyagi és szellemi körülményei javításáért.

Ennek a feladatnak megvalósítása a múlt század hatvanas éveinek végén bonyolult feladat volt, mert a kapitalizmus fejlődése a kezdet kezdetén járt az ipari tőkésék száma kevés, a kézművesség és a házimunkán alapuló ipar uralkodott Pécsen. Az ipari tőke még oda volt láncolva a tőkés kereskedőkhöz és a bankárokhöz. A kereskedő- és banktőkésék a legnagyobb ellenségei voltak a kézműves iparnak, a mesterek sorban tönkrementek, lesüllyedtek a proletáriátus soraiba. A kézműves mesterek életkörülményei nem sokban különböztek a segédekétől. Egy műhelyben dolgoztak, ettek és aludtak, mert még a létminimumot sem tudták megkeresni.

A pécsi kispolgárság és a félproletárok nem a tőkés társadalmi rendben, hanem a kereskedő- és banktőkésekben keresték a meglévő bajok okát. Közös fellépésükkel nyíltan tiltakoztak tevékenységük ellen, de az ipari tőkéséssel szemben nem folytattak semmiféle harcot. Csak azt látták, hogy az ipari tőkésék üzemeket hoznak létre, és nemcsak a pécsi, hanem a külföldről jött munkásoknak is munkalehetőségeket nyújtanak, biztosítják számukra a megélhetést.

A pécsi szocialista mozgalom fejlődésének e korai időszakában a mozgalom fő alakja a kézműves, a félproletár, akinek még idegenek a modern ipari proletáriátus harci módszerei. A harci módszereket és szervezeti formákat nem a pécsi mozgalom hozza létre, hanem a Budapestről és külföldről Pécsre került munkások viszik jelentős mértékben a mozgalomba, s leginkább más ipari vidékek mozgalmi hagyományait követik.

Ezt bizonyítja a pécsi nyomdászok munkásegyletének megalakulása is. A munkásegylet minden tagja kézműves volt, akik létviszonyaik miatt idegenkedtek a modern proletáriátus harci módszereitől, bár ebben a tekintetben szereztek

tapasztalatokat. Ilyen társadalmi és politikai körülmények között a pécsi proletáriátus soraiban meglehetősen szilárd gyökeret vertek a kispolgári elképzelések és elméletek. A munkásmozgalom belső eszmei harc után a lasalleánizmus mellett döntött, de elfogadta a különféle kispolgári szocialisták tanításait is.

Kretovics József a lassalleánizmus leglelkesebb propagandistája volt. Harcolt a szocialista társadalom megteremtéséért, de nem megdönteni akarta, csak megformálni a kapitalizmust. Elképzelésében olyan szocialista rendszer született, amelyben megmaradnak a kézműves mesterek és a mesterlegények, de életkörülményeikben alapvető változásokat eszközölnek, kulturális téren fejlődhetnek, és minden munkás számára biztosítva lesz a munkalehetőség, megélhetés. A munkásosztályt nem tartotta forradalminak, csak szenvedő osztályt látott benne. Nem ismerte fel világtörténelmi szerepét, nem látta meg benne a szocialista forradalom megteremtőjét, a szocialista társadalom felépítőjét és minden elnyomott osztály felszabadítóját.

Kretovics József a szocializmus megvalósításáért bátran harcolt, és a legközlékenyebb munkások közé tartozott. A proletáriátus gondjait, bajait tudósításaiban rendszeresen közölte a Typographia hasábjain a magyarországi munkásmozgalommal. Így is tiltakozott a fennálló tarthatatlan körülmények ellen. A munkások helyzetének alapvető javítását csak úgy tudta elképzelni, hogy a budapesti munkásmozgalomhoz hasonlóan Pécsen is munkásegyletet alakítanak és oda hívják az összes nyomdász munkást.

1869 kora tavaszán a budapesti tapasztalatokra alapozva hozzáfog a nyomdász munkásegylet megalakításához. Nyomban kitűnt azonban, hogy ennek objektív akadályai vannak, a munkásosztály nagyon fejletlen, a kézműves mesterek segítsége nélkül képtelen ezzel a feladattal megbirkózni. Ezért a kézműves mestereket is bekapcsolja a szervező munkába. A kézműves mestereknek, de a segédeknek is érdekük volt egy munkásegylet megalakítása. A mesterek védelmet óhajtottak a tőkés bankárokkal szemben, a segédek pedig biztos munkalehetőséget és emberi bánásmódot reméltek.

Ilyen kompromisszumos megoldással 1869. május 9-én megalakult a pécsi munkásmozgalom történetében az első munkásegylet, amelyet a nyomdászok hoztak létre. A munkásegylet forradalmasító hatással volt a pécsi munkásmozgalomra. Minden szakma munkásai, a nyomdászok példáján fellelkesülve, tanácskoztak egy megalakítandó munkásegyletről. Eközben a nyomdászok rendszeresen összejöttek tanácskozni és az egyletben részletesen megvizsgálták a munkások anyagi helyzetét. Nagy figyelmet fordítottak a munkások általános és szakmai képzésére is.

Hamarosan kitűnt azonban, hogy az egyletben a mesterek és segédek között szakadás jön létre. A mesterek a munkásegylettől azt várták, hogy védelmet nyújtson nekik a tőkések elleni konkurrencia harcban és gyorsan fellendítsék a nyomdászipart Pécsen. A segédek érdekei fokozatosan háttérbe szorultak, s az is előfordult, hogy az egyik mester semmiféle jogot és kötelességet nem volt hajlandó elismerni, amelyet az egylet tagjai elé állított. Gorombán bánt a munkásokkal is. Ez ellen egyedül Kretovics József emelte fel szavát. A Typographiában leleplezte a mester magatartását, szemléltetően bemutatta a kispolgárság igazi arculatát. Sajnos, határozott fellépésének a gyakorlatban nagyobb eredménye nem volt, mert a mester helyzeténél fogva el tudta érni, hogy a segédek támogatták Kretovics József elítéltetésében.

Kretovics József a proletáriátus szervezése mellett jelentős publikációs tevékenységet is folytatott. A tömegek szervezése során ismerte fel, hogy a mun-

kások elmaradottságát csak fokozatos eszmei harc útján lehet felszámolni. Ezért, a sajtótudósítás mellett, hozzáfogott a magyarországi munkásmozgalom történetének megírásához. Mint mondotta, meg kell ismertetni a munkásokkal azokat a munkáshősöket, akik az elsők között fogtak fegyvert a magyar munkások élet- és munkakörülményei megjavításáért.

Kretovics József volt az első magyar munkás, aki megírta a Magyarországi munkásmozgalom történetét. Tanulmányát 1869. novemberében és decemberében az „Arany Trombita” elkezdte közölni, de a lap megszűnése miatt a tanulmány befejező része nem maradt az utókorra. Tanulmányának jelentőségét mutatja, hogy annak alapján Pécssett, a munkások között megindult erőteljes harcban Lassalle tanításai vitték el a pálmát.

Kretovics Józsefnek döntő szerepe volt abban, hogy a pécsi munkások Lassalle nézeteit fogadták el. Nyílt vitát folytatott a sajtó hasábjain ellenfeleivel. Ezt akkor is megtette, amikor már nem volt Pécssett. Szenvedélyesen védelmezte politikai nézeteit, leleplezte a kispolgárságot, így próbálta mozgósítani volt munkatársait. Nem volt író, de olyan bátran támadta a korabeli társadalmi viszonyokat, hogy egy-egy cikke megdobbantotta a munkásszíveket. Írásai igazolják, hogy egész életét a munkásmozgalom ügyének szentelte. Kretovics József kiemelkedett munkástársai közül, élethúien bemutatta a kézművesek érzelmeit és eszméit, a születőfélben lévő félproletárok harcait, de a modern ipari proletáriátust nem tudhatta életközelségbe hozni, mert nagyüzemi munkásosztály Pécssett akkor még nem létezett. Azt világosan látta, hogy a királyokba és császárokba vetett vak bizalom már régen szertefoszlott, nem tudott véglegesen szakítani a tőkés uralkodó osztályokban való reménykedéssel. A munkásosztály helyzetének javítását csak az uralkodó tőkésék segítségével látta megoldhatónak.

A kapitalizmus alapvető ellentmondásait képtelen volt feltárni. Nem ismerte fel a tőkés kizsákmányolás lényegét, ezért nem is folytatott következetes harcot ellene. Beérte a polgári társadalom felszínes bírálatával és elsősorban a pénz- és kereskedelmi tőkét támadta. Ez a politikai tevékenysége hasznos volt ugyan a nyomdász munkások felvilágosításában, de propaganda munkáját nem tudta kiterjeszteni a pécsi munkásmozgalom egészére. A nyomdász munkásoknak nem sikerült — az elért eredmény ellenére — a pécsi munkásmozgalmat kiemelni az elszigeteltségből.

Kretovics Józsefet állandó vádaskodások érték, a munkások nem támogatták a mesterekkel vívott harcban. Ez volt a döntő oka annak, hogy elhagyta Pécs városát és Sárospatakra ment dolgozni. Ezután nem sokat tudunk munkásmozgalmi tevékenységéről, csupán annyit, hogy 1870-ben részt vett a III. Osztrák—Magyar Nyomdászkongresszuson. A kongresszus után Sátoraljaújhelyen dolgozik, mint betűszedő munkás. Itt is költözik el az élők sorából 1880. augusztusában. A Népszava rövid tudósításban méltatja munkásságát és felhívja a pécsi munkások figyelmét az egykori harcostárs elvesztésére.

Kretovics Józsefet már kortársai is elismerték. 1877-ben írták róla, hogy a születő magyarországi munkásmozgalom egyik kiváló katonája, aki Lassalle tanításainak hűséges követője és propagandistája volt. Halála után azonban a magyarországi munkásmozgalom elfelejtette. Több mint kilenc évtizednek kellett eltelnie, hogy az elmúlt hónapokban a levéltárban megtaláljuk Kretovics József nevét. A pécsi munkásmozgalomban eltöltött éveit azért idézzük fel, hogy erőt merítsünk belőle, példája tovább éljen a pécsi munkásosztály emlékezetében.

ÓVÁRI TERÉZIA:

A SZIGETVÁRI OLVASÓ EGYLET TÖRTÉNETE AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG

— Alapításának 100. évfordulójára —

„Óhajtanám, hogy az Olvasó, s más hasonló
Egyletek a felolvasásokat szokásba hozzák. Na-
gyon hatályos eszközei ezek a Közértelmiség fej-
lesztésének.”

(Kossuth Lajos leveléből: 1870.)

Az 1849-i világoi fegyverletétel után a császári reakció bosszúja viharzott át az országon. Elveszett a magyar szabadság. Megkezdődtek a kivégzések, üldözések. Börtön, fogház várt a hazafiakra. Sokan bujdosni kényszerültek vagy emigráltak. Az elnyomók azt hitték, hogy ezzel a magyar nép lelkéből kitörlik 1848 emlékét.

A porosz—osztrák ellentét előre vetíti a terror nyomásának enyhülését, a kiegyezést. Amikor a gondolat is nagyobb szabadsággal szárnyalhatott, megszületett a „*Szigetvári Olvasó Egylet*” is, amelyet a szigetváriak kultúra iránti szeretete hozott létre.

Már 1867. január elején megbeszélések folytak a megalakulásról. Célul tűzik ki, hogy a tagoknak szórakozást, mulatságot, társadalmi életet és művelődést biztosítsanak.

Különösen sokat fáradozott a tagok gyűjtése terén *Horváth Sándor* kétfestő. Lakásukon kereste fel a számításba vehetőket és a szervezés eredményeképpen 1867. január 27-én délelőtt a „*Korona Szálló*” nagytermében tartott gyűlésen — 104 taggal — határozatilag kimondták a megalakulást. A tagok írásban is kötelezték magukat a tagdíj fizetésére, összegét évi 4 forintban állapították meg. Az alakuló közgyűlésen elkészítették az alapszabálytervezetet és délután megtörtént a tisztikar és a választmányi tagok megválasztása.

Elnöknek *Koharits Ferencet* választották, főjegyzőnek *Hegyessy Antalt*, aljegyzőnek *Brunner Ádámot*, pénztárosnak *Mattenheim Ádámot*, gazdának *Horváth Sándort*; választmányi tagoknak: *Bárvárth Antalt*, *Frigán Mátyást*, *Rozs Vendelt*, *Kovácsévics Józsefet*, *Babócsai Andrást*, *Salamon Gyulát*, *Horváth Sándort*, *Horváth Györgyöt*, *Rencz Antalt* és *Német Gábort*.

Tiszteletbeli elnök: *Bittó István* országgyűlési képviselő, tiszteletbeli tagok: *Igmándy Benedek* főbíró, *Höbling Ignác* prépost-plébános.

Alapító tagok:

Albert Károly szítás
Ambrus József állatorvos
Ádám Antal csizmadia
Babócsai András szűcs
ifj. Babócsai Antal csizmadia
Bárvárth Antal órás
Bárvárth István asztalos
Bíró János szabó
Böbel Ferenc építőmester
Bruckner István ács
Brunner József kereskedő
Csanka Ádám csizmadia
Csenterics Ferenc szűcs
Csenterics Mihály szűcs
Cserta József kovács
Domján József csizmadia
Dorosics József csizmadia
Dömötör Antal szűcs
Enderics József csizmadia
Faboricza József szűcs
Farkas Gáspár szűcs
Farkas János szűcs
Ficzek Imre szabó
Fischer Antal köteles
Fischer Károly köteles
Frigán Mátyás kalapos
Frigán Vilmos kalapos
Gebauer Béla kéményseprő
Gregorics Antal kalapos
Gregorics Mátyás kályhás
Haragó Mihály szűrszabó
Hamulyák Ferenc járási esküdt
Hegyessy Antal ügyvéd
Hesz József szíjgyártó
Hoffmann András esztergályos
Horváth György csizmadia
Horváth István csizmadia
Horváth Sándor kékfestő
Horvátics Péter csizmadia
Hönnig Adolf postamester
Istvánfi György csizmadia
Jankovics György hentes,
korcsmáros
Jády Dániel szíjgyártó
Jenczed József szíjgyártó
Jozipovics Balázs csizmadia
Kain Ferenc lakatos
Keglovics Mihály esztergályos
Koharits Ferenc kereskedő
Kovácssevic József asztalos,
korcsmáros
Kovács Sándor bérlő
Krammer János kalapos
Kukuruzsnják Lénárd szabó

Laubmann János asztalos
Lázits Kornél kereskedő
Lengyeltóti Imre csizmadia
Lengyeltóti Mihály csizmadia
Lób Károly köteles
Matáncsovics Mihály községi
jegyző
Mattenheim Ádám kékfestő
Maurer Hermann lakatos
Maurer Keresztély lakatos
Molvai Antal korcsmáros
Müller Károly hentes
Németh Gábor szűcs
Németh István szűcs
Ortner Imre kádár
Oscsodál János építőmester
Oscsodál József ács
Pánovics Ádám csizmadia
Peintler Máté szabó
Petrovics József gombkötő
Péter Ferenc csizmadia
ifj. Pichler József csizmadia
Pfeffer Antal kereskedő
Plasenska József csizmadia
Prokl Károly szappanos
Reich Jakab asztalos
Rencz Antal sörgyáros
Rencz Bódog asztalos
Rencz Félix asztalos
Rinesz Ferenc könyvkereskedő
ifj. Ritter Andor tanító
Rozs Vendel tímár
Salamon Gyula gyógyszerész
Simeg Károly fakeresk. hivatalnok
Schmidt Ignác kádár
Sóti Antal csizmadia
Tandory József szűrszabó
Teszlák István szűrszabó
Titkos József csizmadia
Toponári György csizmadia
Turbéki István szűcs
Vadkerti Vince korcsmáros
Vermes György földbirtokos
Vörös Ferenc szabó
Vörös György gazdasztizt
Vörös Vince cukrász
Wachtler Ferenc kádár
Wagner Antal cipész
ifj. Wagner Antal cipész
Weichart János bábos
Weichart Rudolf sütő
Weichart Vilmos bábos
Werbovác Mátyás sütő

Az első egyleti helyiség a *Kovácssevic* féle házban volt, két szobában. Fel-
szerelési tárgyakat nagyobbreszt a tagok adományozták. Így: *Salamon Gyula*,
Gebauer Béla, *Mattenheim Ádám* és *Koharits Ferenc* 1-1 lámpát, *Rencz Bódog*,
Laubmann János és *Bárvárth István* 1-1 kártyaasztalt, *Németh Gábor*, *Babócsai*

András és Horváth György a három kártyaasztalra viaszosvásznat, Horváth Sándor 2 gyertyatartót, Kovácssevic József tintatartót, Rinesz Ferenc jegyzőkönyvet, Hegyessy Antal 4, Koharits Ferenc 6 képet, Bárvárth Antal, Rozs Vendel, Salamon Gyula, Brunner József, ifj. Wágner Antal és Frigán Mátyás 1 db 20 Ft-os órát, Jankovics György függönyöket, Prökl Károly petróleumot, Hamulyák Károly 2 képet, Böbel Ferenc dinamó és sakk játékot, Wachtler Ferenc magyar korona-képet és akós hordót, Ortner Imre akós hordót, Koharits Ferenc 2 db kétakós hordóhoz szükséges abroncs vasat, Hesz József zászlórúdtartó szíjat, Lőb Károly és Fischer Antal kötélféleket. A még hiányos dolgokat az Egylet szerezte be, többek között egy biliárd asztalt felszereléssel 127 forintért.

Megalakulásakor a következő napi- és hetilapokat rendelték meg:

„Hon”, „1848”, „Vasárnapi Újság”, „Politikai Újdonságok”, „Bolond Miska”, „Üstökös”, „Hazánk és Külföld”, „Pester Loyd”, „Grader Mihael”. Kilenc újság állt az olvasók rendelkezésére.

Megállapították a játékdíjakat is a következőkben:

Egy játék új magyar kártyával: 60 kr.

Játszott magyar kártyával személyenként 10 kr.

Tarokk és Wisth új kártyával személyenként 20 kr.

Tarokk és Wisth játszott kártyával személyenként: 12 kr.

Biliárd 1 órára: 40 kr.

Dominó személyenként: 5 kr.

Teke személyenként: 10 kr.

A nagyobb összegű kezdeti kiadások fedezésére hamarosan két táncmulatságot rendeztek a „Tüskevár” nevű kocsmában, amelyek jó bevétellel zárultak. Bort is vásároltak az Egylet kimerésére, amit lepecsételt palackokban hoztak forgalomba, 1 palack ára 4 kr. volt.

Pár éven belül jelentős anyagi eredmények születtek. *Nagyobb összeggel járulnak hozzá a szigetvári Kórház építéséhez és a budapesti Petőfi szobor felállítási költségéhez.*

A kiegyezés idején ünnepi taggyűlést tartottak és nemzeti zászlót készítettek. Ebben az évben ünnepelhették meg először az 1848-as szabadságharc dicső napjait. Ez az ünnepség volt Szigetvár egyik legnagyobb és legnépesebb örömmünnepe a 18 évi tőrés keservei után. A folyton emelkedő tagsági létszám miatt a Kovácssevic féle ház két szobája kicsinek bizonyult, nagyobb, megfelelőbb helyről kellett gondoskodni. 1869. január 1-én költözött az Egylet a régi Baumgartner féle házba. Hetven darab 60 forintos részvényt bocsájtottak ki, aminek összegével a házat kifizették. Az Egylet 10 részvényt vásárolt, a többi a tagok között pár nap alatt elkelt. Így a ház a részvényesek tulajdonába került és az Egylet évi 200 forint bért fizetett. A bérösszeget 1870-ben 440 forintra, 1871-ben pedig 520 forintra emelték fel. A részvényes tagok befektetett tőkájük után húsz éven keresztül mégcsak kamatot sem kaptak. Hosszú türelmüket némileg kárpótolta az Egylet: a részvények értékét az 1893. augusztus 27-i közgyűlés határozata alapján 60 forintról 80 forintra emelte. Ugyancsak kimondta a határozat azt is, hogy évenként 10 részvényt be kell váltani és 6%-os kamatot kell azokra fizetni. Az utolsó részvények 1895-ben kerültek beváltásra, ezzel az ingatlan az Egylet tulajdonába került. Az okmányokat és telekkönyvi rendezést Duchon Ödön ügyvéd, egyleti tag díjtalanul végezte.

Az 1869. január hó 1-től használt épület egy kisteremből, a biliárd szobából, a csapos helyiségből, pincéből, padlásból és kertrészből állott.

A kert alsó részét 1873-ban *Horváth Györgytől* vették 630 forintért, egy kisebb darabját *özv. Baumgartnernétől* 70 forintért.

Az új otthonban élénkebb lett az egyleti élet. A szabadságharcos évek emlékei még mindig nagy hatással voltak a tagokra, bizalmuk és nagybecsülésük jeléül 1869-ben *Kossuth Lajost* tiszteletbeli elnökké, fiait tiszteletbeli tagokká választották.

Kossuth elfogadta a névleges elnöki tisztelet. 1870. március 4-én hét oldalas köszönő levélben válaszolt az Egylet akkori elnökének. Levelét az 1870. március 10-i közgyűlésen olvasták fel a tagok előtt. A levelet *Mednyánszky Sándor*, a szigetváriak országgyűlési képviselője nyomatta ki, és juttatta el a tagok részére.

Kossuth levele a szabadságharcos évek népszerűsítése és az azt követő évek merész bírálata.

(A levelet teljes szöveggel ismerteti *Kováts Valéria* a *Janus Pannonius Múzeum* 1959. évi évkönyvében.)

Kossuth levele nagy hatással volt az egyleti tagokra. Közösségi életük, egymás segítése és megbecsülése terén ez mindjobban megmutatkozik.

1868. őszén *Sterba János* lakócsai plébános látogatta meg az egyletet és 5 forintot adományozott könyvek vásárlására. Az első adományhoz évente kisebb-nagyobb összeget szavazott meg a közgyűlés, és a megalakulást követő 4. évben megkezdődött a könyvtár működése. Könyvtárosnak *Pozsonyi Zsigmondot* választották meg. Az első években nem volt kellő érdeklődés a könyvek iránt, csak 1881-ben *Lovassy Béla* kedvelteti meg a könyveket a tagsággal. További bővítésre báró *Biedermann Rezső* 100 forintot adományozott.

A hazaszeretet ápolása egyik feladata volt az Egyletnek. Megragadott minden alkalmat nemzeti érzésének és hazafiságának nyilvánítására. Szeptember 6-át, *Zrínyi Miklós* és hős vitézeinek évfordulóját 1881 óta minden évben megünnepelték. Az ünnepségeket a kert kivilágításával és fényszórózással is emelték. A szabadságharc március 15-i megünneplését társas vacsorák követték. A 13 aradi vértanú október 6-i napját gyászünneppé tették.

1892-ben az Egylet negyedszázados fennállásának öröme június 26-án nagy ünnepélyt rendeztek és díszközgyűlést tartottak. Az ünnepi megemlékezést *Farkas Gyula* mondta. A kertben folyt le az ünnepség. Az ünnepségre a helységből időközben elköltözött alapító tagokat is meghívták. Értesítést és meghívást kaptak a tiszteletbeli elnökök és tagok is. A 90 éves *Kossuth Lajost* is értesítették, és áldását kérték az Egylet részére.

A levélre a már betegeskedő *Kossuth Lajos* nevében fia, *Kossuth Ferenc* válaszolt. Levelét a díszközgyűlésen olvasták fel. Ugyanekkor olvasták fel *Bittó István* tiszteletbeli elnök, *Irányi Dániel* tiszteletbeli tag levelét és *Fornszek Sándor* országgyűlési képviselő táviratát.

Az 1894-es év nagyobb kiadásokat mutat. A nagytermet és a verandát építették meg. Költségeit a tagok vállalták 30 forintos részvények jegyzésével. A terveket és a költségvetést *Oscsodál János* készítette és az egylet házilag építette. Az építkezés felügyeletét *Oscsodál János*, *Oszten Endre* és *Bencze Antal* építőmesterek díjazás nélkül adták és az építőmunkások is az ő munkásaikból tevődtek ki. Az asztalos munkát *Sarlay László* asztalosmester végezte. A terembe a székeket *Schmidt Nándor* székes mester készítette.

Az épület régebbi alacsonyabb részét 1903-ban magasabbra emelték. Az ablakok nagyobbakra való cseréje pedig 1894-ben történt meg. A kertésznek is jutott lakás az épületben, aki az egyholdnyi kertet széppé varázsolta. Dísz-

cserjék, fák, sok évelő és egynyári-virág elrendezését mindig gondozott utak, az utak mentén padok tették széppé és kellemessé. A kényesebb virágok ^{fé}ápolására üvegházat építettek. Az öntözéshez külön kút épült. Egy vízmedencét *Koharits Ferenc* és *Oscsodál János* építtetett. A környékszerzte híres és szép kertet *Retzer Lipót* gondozta, aki 22 évig állott az egylet alkalmazásában. Elhalálkozásáig dolgozott, ezért az egylet saját halottjának tekintette, temetéséről is gondoskodott.

A tagok elhalálkozásakor temetésükön testületileg vett részt az egylet, ^égő fáklyákkal kísérték az elhaltakat. Ez a gyázpompa később elmaradt, helyette a közgyűlések alkalmával emlékeztek meg az elhalt tagokról.

Az 1900-as évekre olyannyira megnőtt az érdeklődés a hírlapok és folyóiratok iránt, hogy 10—12 politikai lapot, 2—3 szépirodalmi folyóiratot, 2—3 élclapot és 1 szaklapot kellett előfizetni.

Közben sok újítás, szépités történt. Elhasználódás folytán több felszerelés kicserélésére volt szükség. Az első biliárd asztal tönkrement. Unhert Antal kezdeményezésére 1903-ban 15 tag hozzájárulásával új biliárd asztalt vásároltak. Egyik legnagyobb újítás a petróleumvilágítás kicserélése volt. 1909-ben 3664 korona költséggel bevezették az acetilén világítást az összes helyiségekbe és a kert felső részébe — 44 lánggal — 1910-ben pedig az artézi kút vizét vezették be.

A sok beruházás sorolása mellett meg kell említenem, hogy a nagyterem építési költségei és a régi házrészvényadósságok rendezésére 1895-ben 8000 forintos törlesztéses kölcsönt vettek fel a veszprémi takarékpénztártól 6 és fél százalékos kamatra, 42 és fél éves visszafizetésre.

A tagdíj 1870 óta 6 forint volt. Az első alapszabályt csak a fennállás 28. évében kellett módosítani.

A rendezvények és egyéb adományok bevételei szépen gyarapították az egylet vagyonát. A működés 50. évében ingatlanának és felszereléseinek összértéke 40 000 koronát tett ki. Ezzel szemben a veszprémi takarékpénztárnál 11 000 korona adóssága volt.

A *Kopácsy Béla* által rendezett műkedvelő előadások, teaesték és kerti ünnepségek felejthetetlen óráit sokáig emlegették. Eseményszámba mentek a *Dr. Szabó István* által rendezett hangversenyek. Az egyleti multságok és táncvigalmak jól sikerültek. A „*Szigetvári Keresztény Jótékony Nőegylet*”, a „*Legényegylet*”, a „*Szigetvári Ipartestület*”, a „*Dalosegyesület*” és a „*Vöröskereszt-egylet*” elég gyakran veszi igénybe az Egylet nagytermét, így a szigetváriaknak és a környékbelieknek sűrűn látogatott, kedves szórakozóhelyévé válik.

Szívesen engedi át az egylet helyiségeit a vidéki kulturális intézményeknek, a „*Pécsi Műkedvelőknek*”, a „*Pécsi polgári Kerékpáregyesület*”-nek a „*Pécs-Baranyai Sportegyesület*”-nek, a *pécsi hadapródiskolának* és sorolni is sok volna hány különböző intézetnek, iskolának.

Az ifjúság felkarolását az egylet egyik határozatában, mely szerint nemcsak önálló férfiak, hanem helybeli, önállással még nem bíró fiatalemberek is lehetnek tagok. Egyelőre látogató tagok, de ez akkor nagy kitüntetés volt számukra. Látogathatta az egyletet a fiatal iparos-segéd is, ahol addig csak a mestere és az urak jelenhettek meg és szórakozhattak. A tagság tekintéllyel járt és tiszteletet szerzett. Jó olvasmányok, szórakozás és az idősebbek példaadó társasága művelődésüket segítette. Ezt az Egylet jó szelleme, demokratikus gondolkodású tagjai tették lehetővé.

Az egyleti élet kimagasló egyéniségei *Koharits Ferenc, Ocsodál János és Dr. Szabó István* egyleti elnökök voltak. Aldozatkészségükkel és a közösségi szellem ápolásával példát mutattak az utódok számára.

A működés 50. évfordulója 1917-ben volt. Megünneplésére nem volt lehetőség, csak a későbbi években. Vezetősége az 50. évben: Elnök: *Baumgartner Adolf*, alelnök: *Weichart Endre*, jegyző: *Maurer Ödön*, pénztáros: *Nagy Károly*, gazdák: *Herger József, Huszár József, Könnyű József*, könyvtáros: *Richter István*, ügyész: *Dr. Szily Ádám*, választmányi tagok: *Batta Béla, Biró Ferenc, Berkes József, Boronkay Kálmán, Farkas György, Mandeville Frigyes, Nicsovcics Vazul, Rácz Péter, Roll Ferenc, Gosztonyi Sándor, Kiss Antal*.

Az egyleti tagok száma az 50. évben: 230. Könyvtári könyveinek száma 472 kötet. Előfizetett lapok: „*Az Újság*”, „*Budapesti Hírlap*”, „*Magyarország*”, „*Magyar Hírlap*”, „*Pesti Hírlap*”, „*Pesti Napló*”, „*Somogy vármegye*”, „*Dunántúl*”, „*Somogyi Hírlap*”, „*Pécsi Napló*”, „*Szigetvár és Dél-somogy*”, „*Vasárnapi Újság*”, „*Érdekes Újság*”, „*Képes Újság*”, „*Borsszem Jankó*”, „*Mátyás Diák*”, „*Borászati Lapok*”.

Az 1914-ben kitört világháború és az azt követő évek akadályozták az egylet kulturális tevékenységét. A nagytermet és kertet a Vöröskereszt céljaira vették igénybe és ott kisegítő kórház működött. A háború befejezése után nem egészen három évig a szerb megszállás alatt élt Szigetvár lakossága, s kevés ténykedést mutat az egyleti élet.

A háborút követően sok hiányosság adódott mind az épületben, mind a felszerelési tárgyokban. Fel kellett ébreszteni az érdeklődést is a gondokkal terhelt lelkekben. Erre jó alkalom volt az 1922. augusztus 27-én tartott jubileumi díszközgyűlés. A gyűlésen *Nicsovcics Vazul* elnökölt, *Hámori (Hauptmann) Pál* ismertette a további feladatokat, *Farkas Gyula* választmányi tag pedig felolvasta az Egylet általa írt 50 éves történetét.

Az első lépés az anyagi ügyek rendezése volt. A tagdíjat 12 koronában állapítják meg, majd az 1922. november 11-i közgyűlés 50 koronás tagdíjat fogad el. A pénzérték rohamos hanyatlása miatt az 1923. február 23-i közgyűlés évi 10 kg búza árát javasolja megállapítani. Mivel azonban a búza ára is többször változott, az 1925. február 8-i közgyűlés 12 aranykoronában fogadja el az évi tagdíjat — egy aranykoronát 15 000 papírkoronával számítva. — A sorozatos tagdíjváltozás csak a pengő megjelenésével állandósult évi 12 pengőben.

1923. március 4-i közgyűlés az Egylet nevét „*Szigetvári Keresztény Olvasóegylet*”-re változtatta. Ugyanekkor alapszabályát is módosították. A névváltoztatás és alapszabálymódosítás már a Horthy-rendszer keresztény-nacionalista politikáját tükrözte, s a következő két évtized a régi kereteket új, a haladó vonásokat erősen nélkülöző tartalommal töltötte meg.

DR. KOVÁCS ANDRÁS

A PÉCSI VINCELLÉRISKOLA

Pécs kutatói már rég megállapították, hogy a szőlőtermelésnek itt kitűnő feltételei vannak. A nagyszerű mediterrán jellegű éghajlat s a vörös lapornak nevezett szőlőtalaj a legfontosabbak ezek között. A szőlőkultúra továbbélése és fokozatos fejlődése Pécsen és környékén a római impérium korától bizonyítható.

A virágzó pécsi és baranyai szőlőkultúra azonban elakadt a XIX. század utolsó évtizedében a filoxeravész következtében. 1889. őszén már nyilvánvaló, hogy menthetetlenek a pécsi szőlők; ekkor hangzik el a fölhívás „*Néhány szó Baranyamegye szőlősgazdáihoz*”, az összefogásra, a tömeges védekezésre. A filoxéra rohamos terjedését főleg 1891-től tapasztalták a pécsi szőlőhegyen, s rövid két év alatt teljesen bevégezte romboló munkáját. A városi tanács igyekezett támogatni a kétségbeesett szőlőbirtokos lakosságot, legalább felvilágosítani a védekezés helyes módjáról, később pedig saját kezelésű szőlőtelepítésről amerikai szőlővesszők árusításával.

Az amerikai szőlőtelepet kezelő bizottság, a Pécsi Figyelő 1893. április 21—22-i száma szerint javaslatot nyújtott be a városi tanácsnak vincellérképző intézet felállítása iránt. A javaslat szerint az iskola szervezése a tanács feladata, „ehhez az állam évi 3660 forinttal járul”. Az intézetnek még ugyanaz év október elsején meg kellett volna nyílnia, szervezési hibák következtében azonban csak három esztendő múlva nyithatta meg kapuit. A hosszú huzavonáról az iskola ügyét szíven viselő Pécsi Figyelő tájékoztat, egyben megismertet az iskolaépület beosztásával, az intézet szervezetével, bizonyítványának hatályával, benépesítésének nehézségeivel.

A város, erejét meghaladó módon, mintegy 35 ezer forintnyi költséggel létesítette ezt a régóta égetően szükséges intézményt. Megvették a Tettye utcában levő Schmidt-féle malmot, majd megfelelően átalakították és berendezték azt. Egy nagy terem, hálószoza 20 bentlakó növendéknek; helyiség a szőlővessző kezelésére; igazgatói lakás, iroda, az élemező lakása, konyha és a tanulók ebédlője mind kellőleg felszerelve. Kinevezték a tanerőket, csupán az volt hátra, hogy növendékeket „fogjanak” az iskolába. Az intézet évi személyi és dologi kiadásait 7500 forinttal fedezték. A földművelési kormány adott évi 3000 forint államsegélyt, a Pécsi Takarékpénztár alapítványt tett, amelynek kamataiból két bentlakó növendéket lehetett teljes ellátásban részesíteni; a Baranyamegyei Gazdasági Egyesület is kilátásba helyezte, hogy két tanulónak ösztön-

díjat biztosít, sőt egyes uradalmak ígéretet tettek arra az esetre, ha megnyílik a pécsi vincellériskola, egy-két növendéket évi segéllyel látnak el.

Közhírré tették aztán, hogy Pécs város új iskolája 1893. február hó 1-én megnyílik; felvesznek 20 pécsi születésű bentlakó növendéket teljesen díjtalanul, továbbá bejáró növendékeket igen mérsékelt tandíj fizetése mellett. A pályázati hirdetményt lapokban, falragaszokon és dobszóval kellő időben közhírré is tették, de nem akadt több pályázó egynél, aki hajlandónak mutatkozott volna, hogy ingyen tanulni fog. Jelentkezett ugyan egy vidéki fiú is, akinek szülei kijelentették, hogy fizetik a tandíjat és gyermekük ellátásáról is gondoskodnak. A kérdésben igen jól tájékozott helyi lap kárhóztatja, hogy a városi magisztrátus nem tett eleget, illetve bürokratikus módon intézte a propagandát, nem ismertette meg a város lakosságával az új intézményt, amelyik képesítő oklevelének ereje és hatálya éppen olyan, mint a tarcali, ménesi és a tapolcai szőlőmunkás iskoláké, s jöllehet azok kisebb borvidékeken működnek, mégis folyvást rendelkeznek 15—20 növendékkel.

Az újságíró tájékozódott a lakosság véleményéről is, a vincellériskolát illetően. „Hisz volt alkalmunk hallani — írja — különösen a budai külvárosban, hogy mit fizet a város, ha a gyerek bemegegy tanulni a vincellériskolába, mert a város kosztját nem becsüli annyira, hogy miatta kifogja a gyereket abból a munkából, ahol napszámot is kap. Tény — folytatja —, hogy különleges viszonyaink figyelembe vételével ez az iskola csak úgy prosperálhat, ha az elméleti oktatás ott akkor folyik, midőn a külső munka szünetel. Tavasszal és nyáron, midőn a gyakorlati oktatás folyik, a növendékek egy kis pénzmaghoz is juthatnak, midőn magánosok szólít rendezik amellett, hogy tanulnak és gyakorolnak. Természetesen így az iskola február 1-i megnyitásától nem lett semmi, és máskor sem lesz — folytatja a cikkíró — ha a városi urak ki nem vetkőznek abból az elzárkózottságukból, mely szerint minden célt vélhetnek elérhetni, ha az aktákat bürokratikus pontossággal elintézik, a többit pedig üsse a kő! Itt új intézmény életbe léptetéséről, a nép alsóbb rétegeivel való megismertetéséről van szó. Kérdjük: vajon eleget tett-e a mi magisztrátusunk azzal, ha a mi aranytollú főjegyzőnkkel ékesen megfogalmaztatnak egy pályázati hirdetményt, és azt odaadja a rendőrkáplárnak, hogy ragasztassa ki minden utcaszögleten, no meg doboltassa ki. Ajánljuk tehát a város érdemes tanácsa figyelmébe, — írja a Pécsi Figyelő 1896. febr. 26-i száma, — hogy komolyan foglalkozzék ezzel az ügyel, ne csak papirosos csináljon propagandát, mert bizony az újabb fiaszkó elkerülhetetlen lesz”.

Ma már nehéz lenne kinyomozni, hogy a bírálat nyomán megjavult propagandának köszönhető-e az iskola azévi benépesülése, annyi azonban bizonyos, hogy a pécsi vincellériskola 1896. őszén megnyitotta kapuit, és 1907-ig minden tanévben működött. Első anyakönyvi lapja:

Pécs városi vincellériskola anyakönyve

1. szám *Braun György*. Született Baranya m. Ibafa községben, 1879. év augusztus 8-án, r. kat. vallású tanuló az 1896-os tanévben a következő előmenetelt tanúsította:

TANTÁRGYAK	OSZTÁLYZAT	GYAKORL. ÜGYESSÉGE	SZORGALMA	ERKÖLCSI MAGAVISELETE	JEGYZET
Növénytan elmélet	jó	igen	ügyes szorgalmas	törvényszerű	
Szőlő-míveléstan	jeles				

Az 1897-es tanévben már két tárgy helyett három tantárgyat tanítottak: szőlőművelést, borkezelést, gyümölcstermelést.

Az egyéves vincellériskola hallgatói 17—20 éves fiúk, eleinte Baranyából, később távoli területekről is verbuválódtak.

**A pécsi vincellériskola benépesülése megyék szerint
1896—1907**

Baranya	—	—	—	—	—	95
Tolna	—	—	—	—	—	15
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	—	—	—	—	—	4
Somogy	—	—	—	—	—	51
Morvaország	—	—	—	—	—	1
Zala	—	—	—	—	—	4
Békés	—	—	—	—	—	2
Szerbia	—	—	—	—	—	1
Heves	—	—	—	—	—	1
Veszprém	—	—	—	—	—	3
Verőce	—	—	—	—	—	3
Szatmár	—	—	—	—	—	1
Fehér	—	—	—	—	—	3
Bács-Bodrog	—	—	—	—	—	3

A tanulók létszáma a pécsi vincellériskolában tanévenként

Tanév	Létszám
1896	12
1897	13
1898	38
1899/1900	17
1900/1901	15
1901/1902	14
1902/1903	14
1903/1904	12
1904/1905	10
1905/1906	14
1906/1907	12
1907/1908	11

Anyakönyveztek összesen 178 tanulót.

Komoly szőlőgazdaságokban később is alighanem szívesen fogadták a pécsi vincellériskola egykori növendékeit, mert a Pécsi Állami Levéltárban föllelt bekötött anyakönyvi napló lapjai között levő, 1924. november 12-én kelt jegyzőkönyv szerint *Tamás József*, elveszett vincellériskolai bizonyítványának

kiadását kéri, aki az iskola fennállásának utolsó idejében nyerte bizonyítványát. A 174/924. szám alatt ki is állította azt a város gazdasági ügyosztálya. A jegyzőkönyv, aminek alapján a bizonyítványmásolatot kiállították, tintával, kézírással íródott, teljesen szabályszerű. Tamás József azonban valami okból mégsem vette át a másolatot, mert az a bekötött vaskos anyakönyvi napló lapjai között ma is megvan. (A másolatot eredeti bizonyítvány-úrlapra állították ki.)

A pécsi vincellériskola aránylag rövid fennállása alatt — hisz mindössze 12 éven át működött — mégis betöltötte hivatását. 178 szakmailag jól képzett vincellért bocsátott a társadalom rendelkezésére olyan időszakban, amikor arra a legégetőbb szükség mutatkozott. A filoxéravész következtében majd teljes egészében kipusztult szőlők helyreállításának kezdeti szakaszában. A pusztulásnak eredt régi, nagyhírű és a város életében felmérhetetlen fontosságú szőlőkultúra feltámasztásának szükséglete hozta létre; s bár a pécsi szőlők rekonstrukciója a gazdasági helyzet függvényében csak nagyon lassan következett be a XX. század első évtizedeiben, az új, filoxéramentes szőlő telepítése és kezelése, az okszerűbb szőlőgazdálkodás bevezetése terén a pécsi vincellériskolának el-
évülhetetlen érdemei vannak.

ETE JÁNOS

PÁRBAJ AZ ORSZÁGÚTON

Egy régi baranyai választás emlékei

A vármegyei tisztviselőt a múlt században nem élethossziglan, hanem csak 6 évre választották. Ez megjárta abban az időben, amikor a megyei tisztség még nem kenyérkereset volt, hanem cím és rang. Amikor azonban az öröklött birtok kicsúszott a nemesek lábai alól, és a tisztviselőség is kenyérkeresetté vált, bizony nagyon kellemetlenül érintette a tisztviselőt, ha tisztújításkor kimaradt. Ez történt a mi hőszünkkel *Máthé Ödön főszolgabíróval* is, aki önmagát járásáról „hegyháti atyaúristennek” nevezte.

Hatalmas termetű, de pénztelen megyei tisztviselő volt, aki „tudott hatalmával élni.” A jegyzőválasztásnál neki joga volt, a pályázók közül hármat jelölni és a szavazás csak ezekre történhetett. Máthé tehát a jelölés jogával úgy élt, hogy azokat a pályázókat jelölte éspedig javadalmasabb állásokra, akik az ő háziasan nevelt, de hozomány nélküli lányait elvették. Így adta férjhez mind a négy lányát.

Másik állomáshelyén, Pécsváradon 1910. táján ilyen kurtán intézte el egy család ügyes bajos dolgát. Szolgabírói rendeletet adott ki, amely így szólt:

„Jegyző Úr! Szederkény. Szólítsa fel Horváth Márkó monyoródi lakos feleségét, hogy 3 nap alatt térjen vissza férjéhez, különben 6 botütéssel fogom megfenyíteni. Aláírás: Máthé Ödön szolgabíró.”

Történt azonban, hogy az egyik megyei tisztújításon pályázott ugyan, de kibukott. Erre nehéz napok következtek rá, mert öröklött vagyona nem volt, állása sem volt, de élni kellett, tehát biztosítási ügynökösködéssel, sőt ellenzéki korteskedéssel is foglalkozott azért, hogy borsot törjön az alispán orra alá, akinek köszönhette, hogy a tisztújításnál kimaradt.

A következő 6 esztendőben, közvetlenül a millenium után nagy változás történt, mert az alispán feje fölött összecaptak az anyagi gondok hullámai. Nem győzött jó kezeseket szerezni és bizony a 2000 holdas birtok veszélyben forgott. A bankok pereltek és árverésre készültek. Mivel saját anyagi ügyeinek rendezése is eléggé lefoglalta, de vagyonbukott ember az akkori felfogás szerint nem képviselhette a vármegyét, az alispán állásáról lemondott. A bankokkal szemben akként rendezte ügyét, hogy szabadkézből 1000 holdat kisembereknek eladott és így nem árvereztek, tehát mint ezer holdas nyugalmazott alispán élt tovább.

(Szily László 2000 holdas birtokából 1000 holdat kisebb tételekben eladott és ezen a földaraboláson gyakorolta e sorok írója jegyzőgyakornok korában a kataszteri birtokmegosztást. De mást is gyakorolt. Ugyanis akkor még a volt önálló puszták birtokosai, így Szily is, csak fél adót fizettek, de Szily még ezt se fizette ki. Az ezer hold pótdóója nagyon hiányzott a községi pénztárból, azért főnöke kioktatta és kiküldte a jegyzőgyakornokot Gödreszentmártonba, ahol a megye nyugalmazott alispánját adóhátralék miatt megzálogolta. Tehát rajta gyakorolta az adóvégrehajtást is. Volt is eredmény, mert még aznap délelőtt ispánjával küldte a pénzt a földbirtokos-alispán.)

A következő megyei választásnál a lemondott alispánnak befolyása nem volt, így Máthé Ödön újra a hegyháti járás élére került, csupán a bosszú tartott tovább.

Ugyanis az történt, hogy az alispán birtokán kocsizott (mert természetesen a köves utat úgy vezették, hogy az alispáni birtokot érintse) és szembe találkozott az újra megválasztott főszolgabíróval. Mindkét úr egyforma parancsot adott kocsisának, mire a két fogat egymással szemben megállt. Az egyik úr felállt és a másik kocsisához átkiáltott: „A vármegye nyugalmazott alispánja vagyok”. A másik úr is felállt és átkiáltott: „A járás főszolgabírája vagyok.” Mindkét úr kivette kocsisa kezéből az ostort és azt mondta kocsisának: Indíts! A gyeplők megrándultak, a lovak egyszerre balra indultak és amikor egy vonalba értek, a két úr kocsiján felállt és egymást megostorozta. Mikor bosszújukat így kielégítették, az ostort visszaadták a kocsisok kezébe és a fogatok gyorsan elvágattak.

Mindegyik kocsis azt mondta gazdájának, hogy a másik többet kapott.

A párbaj szemléelője egy kéményseprő-segéd volt, aki szokott munkájára Sásdról Gödrébe sietett és bárhova ment, az egész járásban elmesélte az országúti párbajt. Így hallotta meg e sorok szerzője is 1904–5-ben, aki a párbaj-hősöket személyesen is ismerte.)

A választási harcokban is nagy szerepe volt mindenkori a járási főszolgabírónak, így Máthé Ödönnek is. Tevékenységéről emlékezik meg e gúnyvers, amelyet 1905-ben a sásdi járásbírószágon készítettek. Ezt minden jegyző megkapta. (Eredeti példányát a szerző is őrzi.)

PÁRTKÖZI FEGYELMI PARANCS

Kiadta 1905. január 5-én retyezáti Batu Kán Bendeguz
13 szerencsétlen énekben.

- I. ének: „Tisza partján kivirított tulipán”
Első nótám te hozzád szól jó Bach Zsán,
Ellenzéki ízű lettél jó öreg,
De rettegj, ha Mágocsot nem tartod meg!
- II. ének: „Ez a legény mezétláb ment szántani”
Halld szavamat kemény nyakú vóm, Kari:
Daróczyra dolgozd meg a járásod,
Mert különben erős kezem meglátod.
- III. ének: „Világos kék a csillagos éjszaka”
Szekesői bőgősöm, jó PáhoK Béla,
Jól tudod te, hogy mit rágtam a szádba,
Hízott svábot sokat hozzá a pártba.

- IV. ének: „Ágasbogas a diófa levele”
Hozzád is van pár szóm szőke vöm, Bene:
Úgy táncolj, mint én füttyülök, tudd, meg azt
Após pofont tőlem különben kaphatsz.
- V. ének: „Kiskertemben kivirított a rózsá”
Hát te reád mit is bízzak Szvoboda,
Neved se jó, a pofád se divatos,
Nem sok vizet zavarsz, az is bizonyos.
- VI. ének: „Átugrott a kis boci a sövényen”
Jó Kutasym, kedves bárgyú legényem,
Ide, oda húzzák tőled a népet,
De azért hozz Daróczyra vagy ... négyet.
- VII. ének: „Száll a gólya, megy a fecske keletre”
Szógám Tóni, tatárképű itt vagy e?
Állj csak elő, erőltess meg magadat,
Daróczynak Székről hozzád szép hadat.
- VIII. ének: „Bort iszom én, a kezemben réz fokos”
Állj elő csak Magda fiam, az okos.
Strimflis hadak főhadnagya, elrágott
Bajuszosom, jól kösd föl a nadrágod.
- IX. ének: „Télen, nyáron pusztán az én lakásom”
Csicsám Jenőn, szerencsétlen dudásom
Hát te rád hallgat-e még valaki?
Tőled tudom elhalhatik Daróczy.
- X. ének: „Jaj de búsan harangoznak Tarjánba”,
Bakócza hoz sötét bút a jobb pártba.
Ihring, Ihring! tán te sem vagy mameluk,
Hogy hordana el népestől Belzebub.
- XI. ének: „Ostor van az én vállamon, karikás”
Csörgő sipkás Rákom, te hű Mikulás!
Hej kilyukadt a krisztkindlis tarisznyád,
Szét hullt a sok czérnán járó fababád.
- XII. ének: „Sem ezüstöm, se aranyom nincs nékem”,
Csak te Dezső, Hamzsa bégem, mindenem.
Nincsen ilyen hű mameluk akárhány,
Spiritusba tenni való díszpéldány.
- XIII. ének: „Fiók Tisza, Stefán Bálint, jer ide,
Adjál pacsit a Papának izibe.
A számodra elfogyott már a nótám,
Eredj haza, ülj a sutba kis szógám.
- Trió: Előre hát! Hős janicsár hadsereg,
Bár merről jön az ellenzék, verni meg!
Hasszán bégem, Barnám! csináld a frontot,
Freiter Horváth, te meg rázd a kolompot.

- I. énekben Bach János, mágocsi főjegyző
II. énekben Posztl Károly, vásárosdombói körjegyző, Máthé veje
III. énekben Páhok Béla, kaposszekcsői körjegyző
IV. énekben Bene Kálmán, ráckozári körjegyző, Máthé veje
V. énekben Szvoboda Ferenc, kisvaszari körjegyző
VI. énekben Kutasy Vilmos, szászvári körjegyző
VII. énekben Schmellás Antal, magyarszéki körjegyző

VIII. énekben Magda Elek, bikali körjegyző
IX. énekben Fenicz István, baranyajenői körjegyző
X. énekben Ihring Vilmos, bakóczai körjegyző
XI. énekben Rák Imre, abaligeti körjegyző
XII. énekben ?
XIII. énekben Bálint István, sásdi körjegyző.
Dr. Barna Lajos, sásdi kir. körjegyző, a szabadelvű párt elnöke.
Dr. Horváth Jenő, ügyvéd, a szabadelvű párt jegyzője.

Az 1905. januári választáskor kelt versben retyeházi Batu Kán Bendeguz: Máhté Ödön hegyháti főszolgabíró, aki lányait jegyzőkhöz adta nőül. Daróczy Aladár volt főispáni titkár volt a szabadelvű párt jelöltje, de Kerese György Kossuth párti jelölt megbuktatta.

BARANYAI FALUK NEVÉRŐL

Úgy érzem, hogy alábbi kis tanulmányorozatommal sok olvasónk érdeklődését igyekszem kielégíteni. Napi munkám, és a földrajzi nevek gyűjtése terén töltött idő alatt egyike a legtöbbször felmerülő kívánságoknak, hogy *mit is jelent a mi falunk neve?* Ne gondolja természetesen senki sem, hogy most mindenre választ tudok adni, s bizonyára marad megoldandó feladat más részére is. Amit lehet, s ami bizonyossággal elmondható, alábbiakban adom közre.

Néhány szóban azonban meg kell ismerkednünk a *magyarság névadókész-ségével*, s azokkal a törvényszerűségekkel, amelyek alapján a magyar névadások történtek. Az teszi a földrajzi névadást szükségessé, hogy egyrészt *tájékozódni* tudjunk a természetes tájban, másrészt a *tulajdonjogi kérdésekben* van rendkívüli jelentősége. A honfoglaló magyarság magával hozott egy bizonyos névadási szokást, ez *törökös jellegű* volt. Itt Európa közepén, a honfoglalás után — a hatalmas kulturális átalakulás során — ez is részben módosult, részben újakat ismert meg.

A vándorló, állatait terelő népeknél, ha valakit keresnek, mindig a *gazdát, a tulajdonost* nevezik meg, azt keresik. S az a terület, hely, ahol éppen tartózkodik ugyanazt a nevet viseli. Tehát például — baranyai nevekkel élve — *Szabolcs* volt az a személy, akinek birtoka szintén *Szabolcs*. A jellegzetes, és az európai népek addigi névadásától erősen elütő jelenség az, hogy a birtok és a birtokos neve ugyanaz, s a birtok neve is nominatívusban, alanyesetben áll. Ezzel szemben a Kárpátmedencében talált *szláv népek* nem ismerték a névadásnak ezt a módját. Ha a névadás szláv lenne, a személynév nem állhatna alanyesetben. A *Bors* birtokát képező területnek a környezetet alkotó szlávok adta neve *Borsova*, azaz Bors-é. Ez egy igen fontos névadási alaptörvény, amelyet a magyar helységnevek (és helynevek) magyarozatánál elfelejtteni nem szabad. Ez a névadás természetesen a honfoglalással kezdődött a Kárpátmedencében, körülbelül a XII. századig taratott a magyarságnál. A később betelepült török eredetű *kunoknál* ugyancsak dívott, egészen beolvadásukig a XV. század végéig. A környező népekkel való érintkezés évszázadai alatt ez a magyarságnál lassan divatját múlta, s új, európai, a szomszéd és távolabbi népek névadási szokása terjedt el. De míg ez bekövetkezett, addig is érték a magyarságot olyan kulturális hatások, amelyek az eredeti, ún. törökös névadásban bizonyos változást hoztak. A honfoglalás első százada után a *kereszténység felvétele*, a Kárpátmedencében lakó népekkel való nagy-

mértékű összeházasodás, igen sok új szokást terjesztett el. Ilyen volt, hogy az ősi magyar és török személynév használatot keresztény és a szláv asszonyok révén *szláv személynév* váltja fel. Meglepő — de újabb vizsgálatok is ezt mutatják —, hogy a névdivat mindig uralkodott a személynévadáson, s ez alól a ma embere sem vonhatja ki magát.

Így azután bizonyos keresztelkedés történt a földrajzi-névadás terén is. Megmaradt még használatban a magyar alanyesetben történő helységnévadás, azonban a személy — hódolva az új nevek divatjának — már nem magyar nevet viselt. Tehát például egy magyar ember — szláv anyjában élő emléként, vagy a falu keresztény papjának javaslatára már nem magyar, hanem keresztény, szláv nevet kapott. Például a szláv *Budimir* keresztnevet. Így történt azután az, hogy ennek birtoka, települése a magyar lakosságtól a *Budimir* — mai magyarsággal *Budmér* nevet kapta, s örzi ezer esztendeje. A másik, aki a kereszténységben a *Viliám* (= Vilmos) keresztény nevet kapta, lett névadója annak a *Viliám* falunak, amelyet ma *Villány* néven ismerünk. Ez a jelenség, hogy a magyar helységnévanyagban idegen személynéveket találunk, erre a kettős kultúrhatásra vezethető vissza. Éppen ezért teljesen elhibázott — különösen régebbi kutatóknál — hogy a magyar helységnévanyagban található idegen személynévek alapján *idegen* (szláv stb.) helységnévadást tételeznek fel. Első és egyetlen kritérium az, hogy a személynév *alanyesetben* van-e? A baranyai *Izsép* helység neve azonos a kereszténység *József* nevével (úgy ahogy a juhász és juhar szónak is van ihász és ihar változata). Bár a személynév zsidó eredetű, senki sem tételezi fel, hogy az zsidó névadás eredménye lenne. Így vagyunk természetesen más nevekkal is. Az alföldi *Perjámos* és *Iktár* községek nevében a trójai hősök neve, *Priamos* és *Hektor* kapott hazai emléket. Mégsem gondolhatunk arra, hogy a névadók görögök lettek volna. Ugyanúgy, ahogy mai szülő Árpád, Zsolt stb. néven nevezi el gyermekét, a középkor lovagregényeit megismert magyar a neki kedves regényhősök után keresztelte el reménységét, fiát.

A honfoglaló magyarság az új hazában természetesen talált már lakókat, akikkel — a népvándorlás végighajszolta népekkel ellentétben — békésen megfértek, a magyarság vezetőszeropének megtartása, elismertetése mellett. Az itt talált — vagy sokszor a magyarság által áttelepített — népek természetesen *saját nyelvükön* is alkottak helységneveket. Jellemző a magyarság békés együttélésére, hogy e népek névadásait minden további nélkül beépítette helységnévanyagába. A természetes táj növénytakarója, jellegzetes növényzete gyakran tárgya a névadásnak. Ilyen eredetű neveink is vannak, egyike a legismertebbeknek *Bakonya*, azután *Jágónak* község neve. *Bakonya* neve a szláv bukovina 'bükös' szóból fejlődött a régi magyarok ajkán a magyar hangfejlődés szabályai szerint. Ugyanígy *Jágónak* a szláv jagodnik 'eperjes, epres' szóból. Mindkét nevet magyarul is megtaláljuk, az egyiket *Bükkösd* község nevében, míg a másikat a több helyen előforduló *Eperjes* ~ *Epörgyés* dűlőnevekben. Ahol nem a bükkfa volt az uralkodó, hanem a hárs, azt a szláv lakosság lipovina-nak (innen ered a kárászi *Liponya* dűlő neve), a magyarok *Hársmál*-nak nevezték el (innen származik a kárászi *Liponyával* szomszédos *Hásma* dűlő neve.)

A földrajzi névadás természetesen nemcsak a magyaroknál, hanem más népeknél is időnként változott, amely kombinálódott az élő nyelvben bekövetkező változásokkal. Ezeknek ismerete biztosíthatja azt, hogy egy-egy helység-

névről igen sokszor meglepő biztonsággal állapíthatjuk meg, hogy mely korból származik.

Találunk ezeken kívül Baranyában igen régi, különleges magyar neveket, amelyek a honfoglalás korába, vagy legalábbis az itt-tartózkodás első évszázadába vezethetők vissza. E nevek az ún. *törzsi helynevek*, amelyek körül még ma is élénk vita folyik, eretüket illetőleg. Ilyenek *Megyer* (a pécsi Megyer dűlő, a Megyeri út neve, azután Vajszló határában Megyer dűlő, szintén egy elpusztult falu emlékeként), *Keszü*, *Kozár*, *Varsány* (Baranyában dűlőnévben szintén előforduló, elpusztult helység emlékét őrző földrajzi név) stb. Nagy általánosságban ma már elfogadott, hogy e falvak népének őse a megyer (~ magyar), keszi, kazár, varsány törzsekből illetőleg népből származott, s környezete illetve törzsi vagy népi nevéen. A központi hatalom lehetett az, amely feltehetően rendfenntartási célzattal, birtokainak védelmére más törzs területére telepítette őket, hogy ott mint idegen, rokontalan töredék biztos támasza legyen — jelen esetben — az Árpádok családjának.

A magyarság letelepülésekor, habár a földművelést már kétségtelenül ismerté, elsősorban állattartó nép volt. A nagyállat — marha, lótarás — nagy legelőket, fűben gazdag réteket, erdőkelt szükségelt. Ezért a magyarság elsősorban e területeket szállta meg, s Baranyában is a bükkösök fűvetlen erdeinek területére csak később ültette falvait. Hozzá tartozott az állattartáshoz a *vándorló legeltetés* is. Ennek nyoma is fennmaradt neveinkben. A baranyai Kemény családé volt — a ma Aranyosgadány néven egyesített — *Keménygadány* község. Ugyancsak az övék volt — a Komló bányaváros területén létezett — *Gadány* falu is (amelynek emlékét ma a kis Gadánytelep őrzi). A régi okleveles emlékek olyannyira egynek emlegetik a két birtokot, hogy egyes iratokból nem is állapítható meg, hogy tulajdonképpen melyik faluról beszélnek. Több ilyen, úgynevezett téli-nyári szállást állapíthatunk meg a nevek alapján Baranyában.

A kereszténységre téréssel a törvények templomok építését is kötelezően elrendelték, amely templomok *védőszentjeinek* neve is — a középkori vallásosság nyomán, érdekes, úgy látszik francia hatásra — belekerült helységneveink anyagába. Ilyenek *Szentkatalin*, (*Püspökszent*)*Erzsébet*, (*Baranya*)*szentgyörgy*, stb.

A magyar (vagy másként törökös) helységnévadás felhagyása után jelennek meg a *nyugati típusú* -falva, -telke, -háza végződésű nevek. A magyarságnak az a hatalmas arányú fejlődése, amely a tatárjárás tragikus törése után Mohácsig egyenesen tartott, azzal is járt, hogy a szaporodó népesség ellepte a szabadon hagyott területeket, erdőt irtott, terjeszkedett. Ilyen új települések a XIV—XV. században tucatjával keletkeznek Baranyában, s a magyarság duzzadó életerejét mutatják. Ranódfa (régén Ranoldfalva), Márfa, (régén Márkfalva), stb. ekkor keletkeznek. A megye lakossága színmagyar, a nemzetiségek eltűntek.

Ezt a virágzó életet töri derékba a török, amikor Mohács mezején az ország javával a baranyai magyarság is közel 150 évre elveszti mindenét. A török kiverése, miután idegen segítséggel történt, s a megszállás alatt a magyarság vérvesztesége nem pótlódott, *idegen népeket* hozott megyénkbe. Az újonnan érkezettek azonban — miután a magyarság, ha kisebb számban is, de mindenütt jelen volt, — a régi helységneveket átvették, újakat jóformán nem alkottak. Bekövetkezett azonban az, hogy most már a magyar helységneveket idomították saját nyelvük hangtani kívánságaihoz. Így ejtik ki *Szederkény* nevét a németek

Szurgedin-nek, az elpusztult *Szederjes* község helyén lévő pusztát a délszlávok *Szudarázs*-nak, s lesz a Villánykövesd melletti *Geréc* község helyén *Gräzi* puszta.

E kis bevezető után, amelyet feltétlenül szükségesnek láttam általános magyarázatul és okulásul előadni, rátérek az egyes községek neveinek részletes magyarázatára. Miután dolgozatom elsősorban ismeretterjesztő jellegű, minden tüzetesebb hivatkozást elhagyok. Megállapításaim a legjobb magyar tudós kutatók, *Melich János*, *Pais Dezső* és *Kniezsa István* eredményein alapszanak, illetőleg azok eredményeinek, általuk megállapított törvényszerűségek felhasználásával születtek.

ILLŐCSKA. Ennek a kis falunak a neve, különös hangzása ellenére magyar. Nem más, mint a régi magyar *Újlakcsa* névnek részben magyar, részben délszláv hatásra történt átalakulása. A név a magyar *új lak* 'új épület' névnek kicsinyítőszó alakja. A *-csa*, *-cse* kicsinyítőképző különösen a Drávamentén volt elterjedt megyénkben, s az Ormányságban köznevekben és földrajzi nevekben ma is gyakori. A magyar *Újlak* a délszláv *Illok* alakot öltött (ugyanígy a Szerém megyei *Újlak* ma *Ilok*), míg az *Újlak* + *csa* összetételben jelentkező *kcs* hangtorlódást *csk* hangátvetéssel oldja fel a magyar nyelv (pld. *Mekcse* > ma *Mecske* stb.), s így lett a név *Illocska*.

MÁROK. Nevünk azok közé az ősi magyar névadások közé tartozik, amelyek, mint említettem, személynevet alanyesetben használtak fel földrajzi névadásban. A név a kereszténységben jól ismert *Márk* névvel azonos. Régiségét bizonyítja, hogy a *Márk* név *-rk* mássalhangzó torlódását magánhangzó közbeiktatásával oldotta fel nyelvünk.

MÁRFA. Ugyanezen *Márk* keresztnevet őrizte meg e baranyai falucska neve, amely régen teljes alakjában *Márkfalva* volt. A mássalhangzótorlódást nem kedvelő nyelvünk itt az *-rkf* hangcsoportból a *k* hangot kiejtette, s a név *Már-falvának* hangzott. A Baranyában gyakori *-fa* falunévvégződés, amely mindig a *-falva* rövidítése, csak a XVIII. század óta terjedt el, és természetesen semmi köze a magyar *fa* 'arbor; Baum' jelentésű szóhoz.

VIRÁGOS. E kedves nevű baranyai falunak bizony semmi köze sincsen a virághoz. Nevét — egy a magyar nyelvben gyakori hangváltozásnak — az *l > r* hangfejlődésnek köszönheti. Első említése 1289-ből ismert, amikor neve: *Világosberek*. Azaz olyan ligetes, napsütéses (= világos) berket jelentett, amely kiválóan alkalmas volt legelőnek, füves volta miatt. A kis falu egykor a Nagyharsány felett lévő Szársomló várához tartozott, ura Balog Miklós volt.

VILLÁNY. Mint már a bevezetőben említettem, e szépen fejlődő, boráról híres községnek a neve 1311-ben *Viliám* alakban jelenik meg, s őrzi egyik régi tulajdonosának nevét, amely azonos a mai *Vilmos* alakban ismert keresztnévvel.

BIKAL. Bizonyára sokan gondolkodtak már azon, hogy falujuknak mi köze lehet a bika szóhoz? Megmondhatom, semmi. A falu neve a magyar *bükk* szónak egy régi, tájnyelvi *bik* ~ *bikk* alakját őrizte meg (vö. „Azt se mondta bikk-makk!) Az *-al* végződés pedig azonos a mai *alja* alakban ismert, és 3. személyű birtokos személyraggal bővült alakjával. Vagyis mai nyelven *Bükkalja* lenne falunk neve. A név nem egyetlen, Erdélyben is van egy község — Magyarbikal — amely azonos nevet visel.

GERÉNYES. A kis falunak a neve a *görény* állatnévvel függ össze, s jelentett olyan területet, ahol ez az állat élt, vagyis *görényes* volt.

GYÜMÖLCSÉNY. Ennek a hegyháti falunak a neve egy régi magyar nővénynevet őrzött meg. A régi magyar nyelvben *gyümölcsény* jelentette azt a bokrot, amelyet ma népünk *galagonya* néven ismer (Crataegus). Érdekes esete annak, hogy egy jövevényszó (galagonya szláv eredetű szó) kiszorította a jó magyar kifejezést az élőnyelvből, azonban a földrajzi nevek állandósága megőrizte azt. Egyébként Baranyában még egy *Gyümölcsény* község volt a Duna—Dráva szögletében, ez azonban a török alatt elpusztult.

HETVEHELY. A név eredetét nem ismerőktől gyakran hallani tévesen a Hetvenhely nevet. Ez azonban csak értelmezgetés, a mai kiejtés alapján. A falunak régi neve *Hétfőhely* volt, mutatva azt, hogy a község vásárját hétfői napon tartották. Neve tehát azonos szemléleten alapul, mint Szerdahely, Csütörtök-hely (elpusztult falu, Szigetvár mellett létezett), Szombathely stb.

DR. KOLTA JÁNOS:

AZ „ISKOLÁZOTTSÁG” BARANYÁBAN

Az utolsó két népszámlálás időszaka, tehát 1949. és 1960. között — a kulturális forradalom eredményeként — jelentős mértékben fejlődött hazánkban a népesség *műveltségi állapota*. E változásokat elemeznünk, ismernünk és értékelnünk kell, mert a műveltségi állapot fejlődése, az iskolázottság, valamint a szakképzettség növekedése a népgazdaság fejlődésében alkotó erőként jelentkezik. Ugyanakkor hatással van a népesség további alakulására is, mert a műveltségi állapot magasabb foka az igények növekedésével jár, ez pedig — amint közismert — a népesség területi megoszlását befolyásolja, az urbanizálódási folyamatot, a falusi lakosság városbavándorlásának méreteit növeli.

Baranyában a hét éven felüli lakosság iskolai végzettsége a túloldali (1. sz.) táblázat szerint alakult.

A táblázat a 7 éves és idősebb népesség iskolai végzettségét az 1949. és az 1960. évi népszámlálás adatai szerint — három kategóriában tárgyalja. Külön mutatja be az arányokat Baranyára, külön Pécsre vonatkozóan és országosan. A három kategória adatai nem hasonlíthatók össze, mert a társadalmi viszonyok eltérőek. A baranyai adatok túlnyomórészt községekre vonatkoznak. Pécs adatai ezektől nagyban különböznek, a városi lakosság magasabb műveltségi fokát tükrözik. Az országos adatokat viszont főleg Budapest torzítja.

A fejlődés tendenciája azonban azonos. A legáltalánosabb átlagos iskolai végzettség mindhárom kategóriában az általános iskola hat osztálya. Ez a korábbi iskolai kötelezettség mértékének felel meg. Az utolsó két népszámlálás közötti időben azonban csökkent a 6 elemisek és az ennél alacsonyabb iskolai végzettségűek aránya, viszont lényegesen növekedett a nyolc általános iskolai, a középiskolai és az egyetemi, főiskolai végzettségűek aránya.

Feltűnően magas Baranyában az analfabéták száma, bár arányuk 1949. és 1960. között csökkent. A magas arány oka, hogy Baranyában sok a cigány (a megye lakosságának közel 5⁰/₀-a). A cigányok korábban szinte kivétel nélkül analfabéták voltak.

I. A 7 éves és idősebb népesség megoszlása iskolai végzettség szerint

1949. és 1960.

Legmagasabb iskolai végzettség	Baranyában		Pécsett		Országosan	
	1949	1960	1949	1960	1949	1960
egyetemi (főiskolai oklevél)	0,4	0,8	2,4	3,8	1,2	1,9
egyetemi végbizonyítvány	0,1	0,2	0,3	1,6	0,2	0,9
érettségi biz. ill. középfokú iskola 4 osztálya	1,5	2,4	6,3	9,5	3,4	5,8
középfokú iskola 3 osztálya	0,3	0,5	1,1	1,3	0,5	1,3
középfokú iskola 2 osztálya	0,4	0,7	1,3	1,9	0,8	1,9
középfokú iskola 1 osztálya	0,2	0,7	1,1	1,6	0,5	2,4
ált. iskola 8 (rég. közép-iskola 4) osztálya	8,5	16,9	18,5	23,4	11,4	18,4
ált. iskola 7 (rég. közép-iskola 3) osztálya	2,7	4,2	4,8	4,1	2,9	3,7
ált. iskola 6 (rég. közép-iskola 2) osztálya	55,4	46,2	39,8	32,8	41,5	33,3
ált. iskola 5 (rég. közép-iskola 1) osztálya	6,2	5,2	5,6	4,6	8,0	6,8
ált. iskola 4 osztálya	7,0	6,5	8,2	6,0	11,7	8,7
ált. iskola 3 osztálya	3,9	4,1	3,0	2,9	5,4	5,0
ált. iskola 2 osztálya	3,3	3,3	2,2	2,4	4,0	3,3
ált. iskola 1 osztálya	2,6	2,6	1,8	1,9	2,7	2,6
ír, olvas (iskolai végzettség nélkül)	1,0	0,1	0,6	0,1	0,7	0,2
csak olvas	0,2	—	0,2	—	0,2	—
nem ír, nem olvas	6,3	5,6	2,8	2,1	4,9	3,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Torzít a táblázat azért is, mert Baranyában az országostól egy évszázad óta erősen eltérő népesedési tendencia — a hírhedt baranyai „egyke” — miatt a lakosság kor szerinti összetétele is eltér az országostól. Ezért helyesebb, ha az adatokat a megfelelő korú lakosság arányában adjuk meg és azzal hasonlítjuk össze. (L. 2. sz. táblázat).

Az elkészített táblázat külön tünteti fel az arányokat csak a községek, továbbá a községek és városok együttes lakosságához viszonyítva. Ebben a táblázatban a „községek és városok” kategóriájában Baranyánál Pécsset is hozzászámítottam, az országos adatokat pedig Budapesttel és Budapest nélkül külön tüntettem fel.

Az eredmény tanulságos. Baranya községeiben valamennyi kategória kedvezőtlenebb képet mutat az országos átlagnál. A 10 éven felüli analfabéták száma a megye községeiben 60%-kal haladja meg az országos átlagot. Ez az oka annak is, hogy az általános iskola 8 osztályát végzett 18 éven felüliek száma elmarad az országos méretektől. Az érettségizett 18 éven felüliek aránya 50%-kal, az egyetemet végzettké 30%-kal alacsonyabb az országos átlagnál. A kedvezőtlen helyzet okát Baranya kedvezőtlen települési viszonyaiban kell keresnünk. A kis községekben az iskoláztatási lehetőség nincs meg, és a közlekedési viszonyok elmaradottsága a városokban lévő közép- és felső iskolák látogatását nehezíti. A községi körzetek kialakításával előreláthatóan javuló településháló-

II. A lakosság iskolai végzettségéről a megfelelő korosztályok figyelembevételével

1960.

Iskolai végzettség	Csak községek lakosságából		Községek és városok lakosságából együtt			
	Baranya-ban	Országosan	Baranya-ban	Budapest-nélkül	Budapesttel	
	%					
Férfiak	A 10 éves és ennél idősebb lakosok közül analfabéta	5,6	3,3	4,3	2,9	2,4
	A 15 éves és ennél idősebb lakosok közül legalább az ált. isk. 8 osztályát elvégezte	23,0	23,9	35,1	30,3	34,5
	A 18 éves és ennél idősebb lakosok közül legalább érettségizett	3,5	5,1	10,7	8,1	11,6
	A 25 éves és ennél idősebb lakosok közül egyetemi (főiskolai) oklevelet szerzett	1,2	1,8	4,0	3,0	4,5
Nők	A 10 éves és ennél idősebb lakosok közül analfabéta	6,7	4,5	5,3	4,4	3,5
	A 15 éves és ennél idősebb lakosok közül legalább az ált. isk. 8 osztályát elvégezte	21,1	22,0	31,0	27,2	31,3
	A 18 éves és ennél idősebb lakosok közül legalább érettségizett	1,7	2,9	5,9	4,5	6,3
	A 25 éves és ennél idősebb lakosok közül egyetemi (főiskolai) oklevelet szerzett	0,2	0,4	0,9	0,7	1,1
Összesen	A 10 éves és ennél idősebb lakosok közül analfabéta	6,2	3,9	4,8	3,6	3,0
	A 15 éves és ennél idősebb lakosok közül legalább az ált. isk. 8 osztályát elvégezte	22,0	22,9	33,0	28,8	32,9
	A 18 éves és ennél idősebb lakosok közül legalább érettségizett	2,6	3,9	8,2	6,8	8,9
	A 25 éves és ennél idősebb lakosok közül egyetemi (főiskolai) oklevelet szerzett	0,7	1,0	2,4	1,8	2,8

* Baranya és Pécs együtt.

zat nyilvánvalóan javítani fogja a lakosság műveltségi viszonyait is a megye községeiben.

Más a kép, ha nemcsak a községek, hanem a községek és városok együttes adatait hasonlítjuk össze az országgal.

Pécs magasszintű szellemi életének hatása Baranyát az ország egyik legkulturáltabb megyéjévé teszi. Csak a cigányok okozta analfabétizmus rontja a megye művelődési képét. Baranyában 25 $\frac{0}{10}$ -kal több a 10 éven felüli analfabéta, mint az ország összes városaiban és községeiben (Budapest nélkül).

Egyébként a férfiaknál és nőknél egyaránt, a táblázat minden kategóriájában magasabb a baranyai átlag az országosnál. A különbség az általános iskolai végzettségüeknél megközelíti a 12 $\frac{0}{10}$ -ot, az érettségizetteknél meghaladja a 20, az egyetemi (főiskolai) végzettségüeknél a 30 $\frac{0}{10}$ -ot.

Alig maradnak el Baranya és Pécs műveltségi viszonyai az országos átlagtól akkor is, ha az országos adatokat Budapesttel együtt számítjuk. A különbség a különböző kategóriákban csak néhány tized-százalék (természetesen az analfabétákat figyelmen kívül hagyva).

A táblázat nemcsak baranyai, hanem országos viszonylatban is rámutat arra a különbségre, amely a férfiak és nők iskolai végzettsége között fennáll. A különbség az általános iskolát végzettektől az egyetemi végzettségüekig, minden kategóriában megközelíti, sőt el is éri az 50 $\frac{0}{10}$ -ot.

A legfőbb teendőket tehát Baranyában az analfabétizmus csökkentésében — illetve megszüntetésében — a községi lakosság iskolai végzettségének emelésében és országosan is a nők fokozottabb iskoláztatásában jelölhetjük meg.

Közismert, hogy a népességi viszonyok visszahatnak a gazdasági életre, és jelentékeny mértékben hozzájárulnak a népgazdaság fejlesztéséhez; több vonatkozásban éppen a népesedéssel való kölcsönhatás alakítja, formálja az ország társadalmi-gazdasági életét. A termelés szerkezetét és méreteit, az új üzemek telepítését, a helyes közlekedési és szállítási hálózat kialakítását, a kereskedelmi szociális és kulturális létesítmények nagyságát és helyét a népesedés, a lakosság területi, nemek és kor szerinti megoszlása, nem utolsó sorban műveltségi állapota döntően meghatározza. Ezért kell a pedagógusnak állandóan figyelemmel kísérnie a művelődési folyamatot. A lakosság műveltségi fokának ismerete és elemzése teszi lehetővé, hogy feladatunkat helyesen és a körülményeknek megfelelő mértékben állítsuk a fejlődés szolgálatába.

A PÉCSI KÁLVÁRIA VÁROSKÉPI JELENTŐSÉGE

Pécs városképében az a megkapó, hogy a Mecsek oldalába épült város egy-egy kiemelkedő pontját egy, a tájba jól illeszkedő épület kihangsúlyozza. Keleten a Havihegyi kápolna fehérre meszelt, szerényen egyszerű barokk tömege mintegy koronázza a hegyre kapaszkodó öreg városrészt. A Havihegy kopár gerince felől a Tettye völgyét öleli körül. Felejthetetlen élmény a kilátás innét! Rálátunk a városra, a lankásan emelkedő siklói dombokra. Az egyik oldalon Meszes — hosszan elnyúló utca, a másikon a Tettye. A látvány lenyűgöző hatású! A környező házak romantikája, a Mecsek festői közelsége fokozza a kápolnának kiemelkedő városképi jelentőségét.

Hasonló fontos szerepet játszik Pécs városképében a meredeken előreugró dombra épült és a városba szinte beékelődő Kálvária-együttes is. A város szinte bármely pontjáról szembeötlik, a város és a Mecsek szépségeiben gyönyörködő pillantás megpihenhet az egyszerű tömegű épületen.

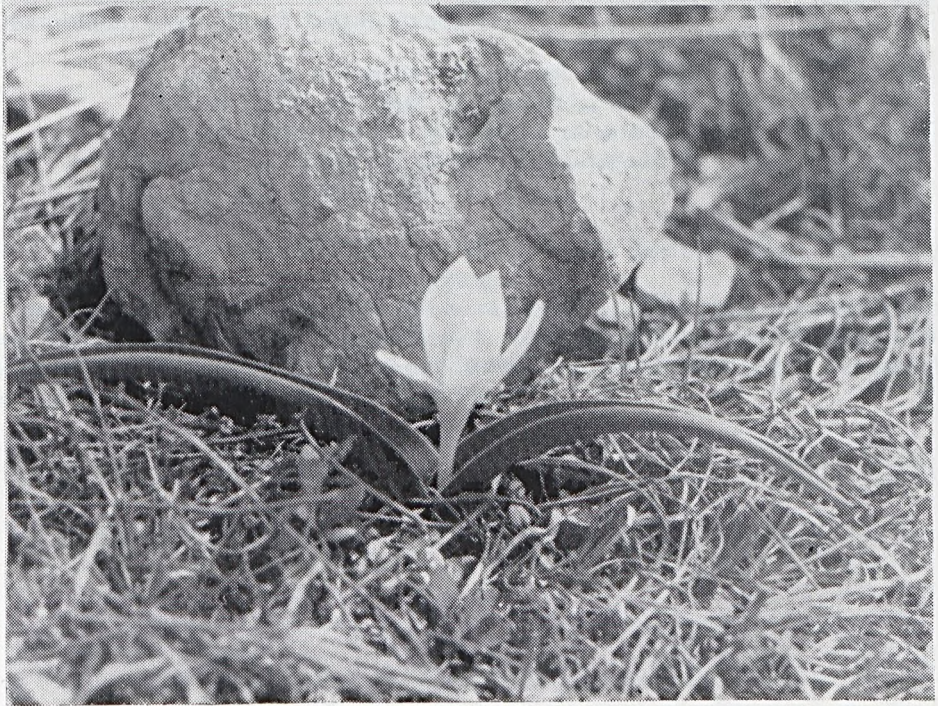
Távolabb a Mecsek oldalában a Fenyves szálló, a SZOT üdülő és a Tüdőszanatórium horizontálisan nyújtott tömegei az építészet és a táj harmóniáját hangsúlyozzák. E három épület gyújtópontjában, szinte a város szívében, alig pár száz méterre a Széchenyi tértől találjuk a Kálvária kápolnát. A régi városfal mentén hegyrekapaszkodó Vak Bottyán utcából meredek lépcső vezet a kápolnát és a stációt körülzáró kőkerítés barokk-volutás kapujához.

Az itt elénktáruló városkép is rendkívül vonzó. A Hőerőműtől Újmecsek-aljáig terjedő széles karéjban fekszik előttünk a város. Pedig a kilátás nem is zavartalan. A pillantásnak kerülnie kell a közeli épületeket, a fákat és bokrokat. Ez az állandóan változó nézőpont aztán a városnak mindig más és más arcát mutatja.

Részletképeket kapunk és mint a mozaik, mely apró gyöngyszemek együtteséből ad egészset, teljeset, az élmény is lassan és csak fokozatosan összegeződik. A kép magában véve a nézőben teljeseedik egésszé. A kálvária domb viszonylagos magasságában egyvonalba kerülünk a székesegyház négy tornyának csúcsával és a szemközti városfal kerekbástyájának párkányzatával. Hátunk mögött pedig a Mecsek lankásan emelkedő, szélesen elterülő hegyvonulata húzódik. Innen látunk be olyan bizalmas-közvetlenül a házakba, udvarokba, mint a Tettye völgyében. Tekintetünk, mely a környező házak felett siklik tova, a távoli dombok és a távoli városrészek szépségében merülhet el.

A Kálvária kápolna

A történet több mint 250 éves. 1701-ben a jezsuiták, a hagyományokhoz híven kiemelkedő magaslaton, a város falain kívül létesítették a mai kálvária elődjét, a Golgothára vezető út 14 állomását a keresztthalált szimbolizáló domborművekkel. Az új stációkat minden valószínűség szerint a kápolnával egyidőben, tehát a múlt század elején állították fel. Úgy, hogy a 7. és 8. állomás nem kapott önálló építészeti keretet, hanem a kápolna oldalfalába illesztették. Az építészeti egyidejűséget egyébként a stílusrokonság is alátámasztja. A jelenlegi öntöttvas domborművek későbbiek, a múlt század végén kerülhettek az eredeti kődomborművek helyére.

A kápolna építését 1814-ben fejezték be. Köralaprajzú épület kis előcsarnokkal, és hagyma alakú, faszindelyes csúcsos kupolával fedett. A bejárati oldalhoz háromszögletű timpanonnal lezárt előtér tartozik, félköríves vasrácsos kapuzattal. Az oromzat fölött párkányokkal tagolt, ablakokkal lazított, sisakos torony áll. A kápolna belsejében a főoltár féldomborműves kálvária jelenetét a stációk architektúrájának megfelelő építészeti megoldás keretezi. Az oltár jobb és bal oldalán a magasban orgona és szószék kapott helyet, félköríves mellvédjeik fából faragott, a Golgothát és a kereszt felállítását megörökítő domborművekkel díszítettek. Kétoldalt, a mellékoltárok félköríves fülkéiben Mária és János, a Kálvária-jelenet két részvevőjének szoboralakja áll.

A főoltáron a kereszt tövében Mária Magdolna, a háttérben pedig Jeruzsálem városképe látható. A tabernákulum ajtaján az Utolsó vacsora jelenetét örökítette meg az ismeretlen szobrász, (a vacsorán résztvevők száma azonban hárommal kevesebb a hagyományos 12-nél). A szobrászati díszítés egészében szerény, de naivságában is megkapó alkotás.

A templom külső homlokzatán az építtető *Ábel József* pécsi takácsmester emléktábláján a következő felirat olvasható:

*„Rom vala itt hajdan s ki e szent helyet díszíté
Ábel József volt földi hüvelyét áldja az ég.
Nyolcvanhét évszám koszorúzza pályafutását.
Most már lelkei amott! hamvai porladnak itt.”
Dec. XX. MDCCCXLII*

A kertbejárattal szemközt Bartalis Mihály pécsi szobrász Mária Magdolna homokkőszobra térdel a földbevéjt barlangsír előtt.

Sokáig elhanyagolt volt a környék, a kápolnába a hátsó ajtón keresztül több ízben betörték, pusztították a berendezést, mígnem 1965-ben az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség közreműködésével helyreállították ezt a városképi szempontból kiemelkedő jelentőségű épületet.

A MAGYAR KIKERICIS

Kevés újságolvasó ember lehet Baranyában, aki ne hallott volna a sokak által a legmagyarabb virágnak tartott növényről, a magyar kikericsről. Azért ennyire ismert növényünk, mert a legkorábban nyílik, s ezt minden tavasszal megírják róla az újságok. Mi lehet az oka a nagy népszerűségnek, s egyáltalán megalapozott-e az?

Növényünk tudományos neve: *Colchicum hungaricum* Janka. A *Colchicum* név a hajdani Colchis városra utal, ahol a legenda szerint egy Medea nevű királyleány ennek a növénynek főzetét használta méregnek. Az biztos, hogy nem csupán ez a méregkeverő asszony ismerte a kikerics hatását, hanem bódító tulajdonsága miatt a régiek általában használták varázslat és gyógyítás céljára. Ezek a megjegyzések természetesen valamennyi kikericsre vonatkoznak. Növényünk nevében elhatároló a *hungaricum* szó, amelyet azonban nem kell külön magyarázni. Végül a név utolsó eleme a Janka szó. Ez az auktor név, annak a neve, aki először találta meg és írta le a növényt.

Növényünket éppen 100 éve, 1867. február 18-án fedezte fel *Janka Viktor* a Nagyharsány fölött emelkedő Szársomlyó oldalán.

Janka 1837-ben született és 1890-ben halt meg. Jeles botanikus, különösen a hazai flóra és Bulgária növényzetének neves kutatója. Ő volt a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytárának első vezetője 1870-től 1889-ig. — A növényt előbb *Colchicum bulbocoides*-nek nevezi el, és csak 1882-ben adja neki a ma is érvényben lévő nevet. Később (1909.) *Seymann István* a *Colchicum Bertolinii ssp. hungaricum* (*Janka*) nevet adja a magyar kikericsnek, de ez az elnevezés csak rövid ideig volt érvényben. — A legnagyobb magyar flórakutatók közül *Borbás Vince és Simonkai Lajos* 1873. március 1-én szedik. Azóta úgyszólván minden magyar flórakutató járt itt megnézni legelső nyíló virágunkat.

A magyar kikerics nagyon korán virágzik. Ha csak egy kicsit is napos a tél, már januárban találni belőle néhány szálát. Februárban, hacsak éppen nincs hosszantartó hó, ami itt, legmelegebb vidékünkön ritkán esik meg, tömegesen virít. És csak itt, a Szársomlyó oldalán, sehol másutt az országban! Legközelebb az Adria partján található.

Janka Viktor a hegy oldalában, a református temető fölött, kissé laposabb részen találta meg, ahol ma disznótúrató hely van. Itt még a harmincas évek elején jócskán lehetett belőle találni, és éppen ezért 1934-ben itt jelöltek ki egy jelentősebb területet az *első hatóságilag védett növény*, a magyar kikerics megvédése érdekében. Ezt a területet betonoszlopokkal, sodronykerítéssel vették körül. Sajnos, ma ezen a területen mégis csak elvétve találhatunk egy-egy szálát belőle, mert a hozzánemértés és a nemtörődömség miatt ott majdnem kipusztult. Nagy szerencse, hogy nem csupán itt található, hanem innen keletre, jelentékeny területen szépen díszlik. A legszebb példányok pedig olyan helyen, a hegy vadregényesebb részein vannak, ahova a kirándulók nem nagyon szoktak elmenni.

A virág kinyílásakor — ellentétben az őszi kikericcsel — már kinn vannak a levelei. Mindössze két levél fejlődik. Hosszuk akkor 4—8 cm, szélességük 4—10 mm. Elvirítás után továbbfejlődik, s akkor meghaladhatja a 15 cm hosszúsá-

got és a 20 mm szélességet. Széle mindig pillás, ami nagyon jellegzetes. A lepel-levelek 3 cm hosszúak, 8 mm szélesek. Színük halvány ametisztibolya vagy fehéres. Hagymagumója legalább 10 cm mélyen a talajban van. Termése tok, májusban érik, felkovadás után könnyen kiszóródnak belőle a magvak. Három-rekeszes tokja 10—12 mm hosszú, 8—9 mm széles, dohánybarna színű. Rendszeresen 3—4 termést érlel. Úgy látszik a korai nyílás ellenére is biztosított a virág megporzása.

Alighanem veszélyes dolog egy ilyen ritka és védett virágra felhívni a figyelmet, esetleg többen kedvet kapnak ezt megnézni és mindjárt pusztítani is. A múlt évben is előfordult, hogy kis iskolás gyerekek tanárjuk vezetésével virágot, magyar kikericsot mentek szedni Szársomlyóra. Szedtek is csokorszám. De már az úton elszórták, hiszen a kényes virág nagyon hamar elfonnyad. Hogy mennyi kárt okoztak ennek a növénynek fennmaradásában, azt el sem tudják képzelni.

Nagy kár, hogy a növényt nem ismerik még a legközelebbi falvakban sem. Erre a ritka virágra pedig büszkének kellene lennie minden nagyharsányi és környéki gyerekeknek és felnőtteknek, hiszen ilyen virág nincs több az egész országban. Igaz, éppen a Szársomlyó még 12 más hasonló nagy ritkasággal büszkélkedhet. Értéküket emeli, hogy ilyen sok van belőlük egy helyen. Valamennyi mediterrán növény.

Értékeknek tekinthetők-e megénknek ezek a növényritkaságai?

1966. májusában egy német botanikus professzort kísértem a Szársomlyón. Magas kora ellenére, mint nyugdíjba ment kutató, végigjárta azokat a helyeket, amelyekről tanított, vagy ahol fiatal korában járt. Így került vidékünkre is. Itt természetesen a mediterrán jellegű növényekre volt kíváncsi, s nagyon sajnálta, hogy éppen a legnevezetesebbet, a *Colchicum hungaricum*-ot nem láthatja. Jó néhány faj megismerése után — messze fönn a hegyen — egy helyen szette-regettem a hatalmasra nőtt füvet és egyéb növényeket, s megmutattam neki növényünket *terméses állapotban*. Azt látni kellett volna mindenkinek, aki nem tudja, hogyan kell szeretni és óvni az ilyen ritkaságokat! Letérdelt, mindkét kezével simogatta szét a környező füveket, hogy jobban lássa a ritka növényt, és térdeltében még meg is hajolt, úgy nézegette azt jobbról-balról. Volt ott még több ritka növény is. Megmutattam neki őket. Nagysokára megkérdezte, levehet-e egyet közülük. És hiába kapta meg az engedélyt, nem nyúlt hozzá, mondván: „Itt szép ez a termőhelyén. Maradjon!” Alig akart fölállni, eljönni onnan, s váltig mondogatta, hogy érdemes volt eljönnie, meglátta végre azt, amit látni olyan régen vágyott. A hegy gerincén pedig, ahogy onnan szétnézett, az ország egyik legszebb táját látta, a Drávasíkot, a messze kéklő Papukot, a felcsillanó Drávát, a hatalmas, új szőlőtáblákat, a hajdani római út végében a siklósi várat, a Siklósi-hegyen a gyüdi kéttornyú fehér templomot, a közeli Fekete-hegyet, a messzi ködlő Mecseket, s látta Bajánál a Dunát is megcsillanni. Csak nézett, nézett, nem tudott betelni a táj szépségével. Alig tudtuk elhívni, pedig a sűrű felhők már morogva figyelmeztettek a közeli viharra.

Így kellene szeretni mindenkinek környezetünk minden értékét, szépségét!

Tanítson bennünket ennek az idegen embernek példája saját kincseink megbecsülésére! Ha eddig talán tudatlanságunkkal magunk is hozzájárultunk értékes növényfajunk pusztulásához, mostantól legyünk hű őrzői, oltalmazó gazdái ritka növényünknek!

Dr. DÖMÖTÖR SÁNDOR

A MOHÁCSI SZIGET ELFELEDETT KRÓNIKÁSA

SOLYMOSSY SÁNDOR egyetemi tanár, a magyar néprajz egyik legjelentősebb művelője nemcsak nagy tudós, hanem kiváló népművelő is volt. Több mint száz évvel ezelőtt született, de mind fiatalkori, mind későbbi művei ma is frissen hatnak, modern életszemléletükkel ma is tanítanak és nevelnek.¹ Élete vége felé öt éven át tanított a szegedi egyetem néprajzi tanszékén, előtte az Erzsébet Nőiskola polgári iskolai tanárképző intézetének közel húsz éven át

tanára, majd tíz évig igazgatója volt. Mindig irányító szerepet vitt nemcsak ezeknek az intézményeknek az életében, hanem mint közéleti férfiú is eredményesen tevékenykedett. Nemcsak nagy tudós, hanem lenyűgöző egyéniség, érzőlelkű ember és előrelátó kulturpolitikus is volt.²

Solymossy Sándor a polgárosuló Pesten született 1864-ben, középiskolai és egyetemi tanulmányait is itt végezte. Bár fiatal korában is kiváló nyelvtudással és korszerű tudományos felkészültséggel rendelkezett, nagy tudományos alkotásai közel 40 esztendőskorában születtek. Tanulmányai után több mint tíz éven át Pozsonyban tanított a felsőkereskedelmi iskolában, s mint fiatal tanárnak is jelentős szerepe volt a város pezsgő szellemi életében. Népművelő tevékenysége, ismeretterjesztő előadásai, tanulmányi kirándulásai, élménybeszámolói, klubfoglalkozásai sok esetben káprázatos tömeghatásúak voltak. Csoda, hogy óriási iskolai és hatalmas társadalmi elfoglaltsága mellett szépirodalommal is foglalkozott. Késő öregségében is büszke volt *irodalmi zsenyéire*, — ahogyan fiatalkori munkáit nevezte. Pozsonyban leginkább műfordításokat, riportokat, iskolai tárgyú elbeszéléseket és kisebb ifjúsági regényeket írt. Egyik ilyen kedves története hozza őt kapcsolatba a *Mohácsi szigettel* is.³

Mohácsi tevékenységéről, a rég múlt és a jelen krónikáiról ma már kevesen tudnak, bár annak idején a legnagyobb nyilvánosságnak örvendő lapokban jelentek meg riportjai és elbeszélései. *Az ingoványvár* című történeti elbeszélése

¹ Néhány éve nagy csendben ünnepelte meg a tudományos világ egyik brigádja *Solymossy Sándor* születésének centenáriumát Budán a bertelaki falak között, az Eötvös Kollégium szomszédságában. Vö. B. Korompay; Sándor Solymossy. Eripainos Kalevalaseuran Vuosikirjasta, 1965. évf. 369—372. l. (A finn *Kalevala Társaság* ünnepi cikke.)

² Ortutay Gyula: Halhatatlan népköltészet. Bp. 1966. 178—186. l. (A kiváló szegedi professzor pedagógiai gyakorlatának, emberi magatartásának tisztos példáját elemzi végtelenül gondosan és mély pszichológiai árnyaltsággal.)

³ L. ezekről részletesebben Dömötör Sándor: Solymossy Sándor és a proletárság. Néprajz és Nyelvtudomány (Szeged) VII. (1963), 113—123. l.

pedig önállóan, könyv alakban. Első kiadása 1894-ben, a második pedig 1904-ben Budapesten látott napvilágot. Képzeletét a kies Mohácsi-sziget ragadta meg, elbeszélésének első fejezete pedig Mohács városának súlyos helyzetét rajzolja meg 1514-ben. (Nem tartjuk lehetetlennek, hogy Eötvös József *Magyarország 1514-ben* című regénye volt a minta.) A helyszín rajza azonban bővelkedik olyan élményszerű elemekkel, amelyek azt bizonyítják, hogy Solymossy Sándor alaposan ismerte a Mohácsi-szigetet, hagyományait és történetét is.⁴

Így írja le a szigetet:

„*Lent Baja alatt a Duna kettéváló ágai* közt nagy darab földterület fekszik, melyet ősidők óta *Margitta-* vagy *Mohácsi sziget*nek hívnak. Ez az egész terjedelmes sziget még ma is egyetlen vadon ingovány... Ma is alig járja ember, hát még az Úr 1514. esztendejében... Erősségnek ez a város egyáltalán nem való hely a közeli halmok miatt, azért a szemközt levő hínáros, lápos vadonságra esett a szemük lakóinak, az lesz jó menekvőhely háború esetén. Tudta jól mindenki, hogy bent a szigetben van egy félholdalakú nagy víz a *Riha tava*. Ennek a félholdnak két csücske között áll egy magas, nyárfákkal borított domb, hova víz még soha föl nem jutott. Körülötte csupa süppedős sömjék, vízfoltos degesz a környék. Ide vonultak ki a mohácsiak nagy veszedelem idején.”

1514 nagy forduló a magyar történelemben, mert a parasztforradalmak kora kezdődött, bár Dózsa György bukásával kerül teljesen nyeregbe a feudális reakció.⁵ Ebben a véres esztendőben történt Solymossy képzelete szerint, hogy Ali Seidán, a boszniai csavargó portyázók bimbásija megüzente Mohács városának: „Nem marad benned gyaur féreg elevenen, Ali Seidán (magyarul am. „ördög, sátán”) mindenkit elevenen megesz!” Az üszküdari beglerbég ötezer embert adott a keze alá, akik a még magyar kézben levő területeken álutak segítségével igyekeztek Mohács felé. A mohácsiak tudták, hogy az üzenet nem tréfa és a nagy sereg lassú közeledtének gyors hírére a város népe kiköltözött a mocsarak közé, a Riha dombjára.

Csupán Mohács tehetősebb polgársága költözött az ingoványok közé, a jól berendezett erősségbe, mert a Riha dombja előre megépített vár volt. Két sor falgyűrű vette körül a dombot, a falakat keskeny lőrések cifrázták és a kiugrókat kőbástyák díszítették. Nemcsak díszítették, mert néhány kisebb ágyújuk is volt. A dombot száz lépés szélességű hínáros dágvány vette körül, a szegényebbek ezekbe a posványos helyekre vették magukat. A halász-hajós nép *elcsiklített* nyugalmasabb helyekre, — ki Bajára, ki Tolnába.

A mohácsi református egyház 1801-ből származó feljegyzése valóban megörökítette azt a hagyományt, hogy „*azokban a boldogtalan időkben, amikor hol a törökök, hol a tatárok, hol a rácok és más cinkosaik kalandozták és pusztították ezt a részt, a mohácsiak a szigetbe vették magukat, mely ekkor sűrű erdővel, tavakkal és nádasokkal volt elborítva.*”⁶ Sokan végleg ittmaradtak a veszélyes időszak megszűnése után is és az idemenekült lakosokból *Kis-Mohács* néven önálló község alakult, mely több évszázadon át fennállott.⁷

⁴ Vargha Károly: Mohács és környéke. Pécs, 1961. 42. l. (Korszerű honismereti segédkönyv a város jelenének és múltjának alapos megismeréséhez.)

⁵ Karácsonyi Béla: Az 1514. évi magyarországi parasztháború. Mohács. Bp. 1952. 43. l.

⁶ Fölker József: Mohács története. Mohács. 1900. 44. l.

⁷ Fölker: i. m. 47. l.

A mohácsi tanács 1514-ben a kisregény szerint hírvivőit Magyarország minden tájára szétküldte, hogy adják tudtul az ország vezetőinek, milyen végítélet közeleg Mohács városára. Két hónapig tudják magukat tartani a mocsarak között, de ha nem segítik meg őket, odavesznek. Egyik hírvivő sem tért vissza — sem egyedül, sem segítséggel, mert „*időközben kiűtött Dózsa György forradalma.*” Segítsen hát Mohács magán ha tud! — Ali Seidán emberei jól ismerték a Mohács-szigetet és még Eszék tájékán arra kérték vezetőjüket, hogy valamilyen álhírral csalják ki a mohácsiakat abból a bűdös pokolból, a rettenetesen mély sárból. Ali Seidánnak megvolt a maga haditerve és leintette az aggodalmaskodókat.

A mohácsiak is megkezdtek a védekezést. A polgárórség parancsnoka nemes siklói Kornis Dienes úr volt. Rettenthetetlen katona, kinek egyetlen bizalmasa volt a nép közül: Som Péter egyszerű, de roppant furfangos halászember. Értette a verekedés módját és nem egyszer túljárt már a legravaszabb martalócvezérek eszén is. A 12 mohácsi esküdt úgy határozott, hogy Szapolyaitól segítséget kérnek. Ekkorra azonban a török martalóc had oly szigorúan körülfárta a Riha dombját, hogy a küldöncök nem tudtak átjutni rajtuk. Baracsikai Elemér íródeáknak Som Péter segítségével azonban sikerült eljutnia a felmentő magyar seregekhez és Solymossy tulajdonképpen az ő kalandjaikat írja le egyszerű eszközökkel, de érdekfeszítően a fiatalság részére.

Feltűnt előttünk, hogy a kis regényben nem Mohács városát, nem a mohácsi polgárság életét rajzolta meg, hanem a *Mohácsi-sziget*, annak is néhány regényes része ragadta meg képzeletét. Honnan ismerte a 30 esztendő fiatal tanár, a józsefvárosi szabómester fia, aki élete során állandóan Budapesten élt, olyan alaposan a Mohácsi-sziget életét, hogy ilyen érdekfeszítő és elhíhető erejű történetet tudott róla írni? Erről is megemlékezik jóval később, 1926-ban *Mohács emléke a néphagyományban* című szép tanulmányában.⁸ Itt így írja le a szigetet:

„Moháccsal szemben, mint ismeretes, nagyterjedelmű szigetet fog be a Duna két ága: hivatalosan *Margitta-szigetnek* nevezik. A köznép az alsó részét *Hercegszigetnek*, a felsőt *Püspökszigetnek* hívja. Délen ui. a hatalmas terjedelmű bélyei főhercegi uradalom foglalja el a vízeres, mocsaras terület legnagyobb részét. A felső darab Bácska felé eső sávját a pécsi püspök szigeti birtoka teszi ki. Harminc egynéhány évvel ezelőtt ezen a 6000 holdas darabon ősi mocsárvilág volt még, midőn az uradalmat Dulánszky Adolf jószágigazgató és a telep akkori tisztartója kezelésbe vették.⁹ Lassanként népes telepek keletkeztek itt, amelyeknek színmagyar népe a legérdekesebb néprajzi vegyüléket mutatja.”¹⁰

A Mohácsi-szigetnek ez a leírása is arra az állapotra utal, amelyben harminc évvel előbb leírta regényében. Az *ingoványvárban* a történeti távolság ellenére is élő környezetet érzünk, amelyet a fiatal író szerencsés ihlettel érzékeltet. A rendezetlen és kihasználatlan vadon rajzát sokkal részletesebben is elolvashatjuk tollából abban a két riportban, amelyek 1891-ben a *Fővárosi Lapok* hasábjain jelentek meg.¹¹ Solymossyt megragadta a mohácsi-szigeti püspöki

⁸ Mohácsi Emlékkönyv. 1526. Szerk. Lukinich Imre. Bp. 1926. 336. l.

⁹ Valószínűleg Solymossy unokabátyja. Nevét nem tudtuk kikutatni.

¹⁰ Vö. Füzes Endre: Egy régi tanyaépület Mohács-szigeten, Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, Pécs, 1958. 187—196. l.

¹¹ Fővárosi Lapok 1891. szeptember 3. és szept. 23. számaiban.

uradalom nagyszerű természetátalakító tevékenysége, a nagyszabású területrendezés, azonban ennél is jobban hatott rá a sziget rejtelemmel teli belső világa. Így ír többek között:

„Egy évtizede még úttalan ősvadon, zombékos mocsártenger, s ma viruló gazdaság, mely földjeiről ötvenezer métermázsza gabonát szállít saját gőzmalmba . . . Tizenkétezer holdas terület a pécsi püspökség elsőrendű uradalma. Vagy tíz éve dőlt el az a hosszadalmas per, mely e gazdátlanul maradt mocsaras Dunaszigetet a püspökség tulajdonának ítélte. A busásan fizető földtől ilykép megfosztott sokac nép nem örült a dolognak, de Du-lánszky Nándor püspök öccse segítségével az egész környék számára áldást-hozó földdé tette.”

Mohács városa a szigettel együtt valóban a pécsi püspök birtoka volt a török idők előtt is. A város évszázadokon át mindig törekedett arra, hogy szabad legyen és állandóan perben állott a püspökséggel. E perek egyike volt a sziget szabad használata. 1874-ben a pécsi királyi törvényszék ítéletében kimondta a püspökség és a város közös legelőilletményének egyénekenkénti felosztását. A sziget területéből 5694 holdat minősített foglalásnak. Ez számított felosztás alá kerülő közös területnek. Addig ui, ki-ki ott épített magának szállást ahol akart, a legelők közösek voltak.¹²

1884-ben megépítették a szigeti védőgátat, majd 1886-ban pontosan felmérték a szigetet. Ezután került sor a terület felosztására a város közönsége és a püspökség között. Fölker, a város krónikása így emlékezik meg erről:

„Az egykori vadon sziget, amelyet legtöbbször a senki birtokának tekintettek, s amelynek hasznát leginkább az erőszakos és a nomád életre hajlamos emberek vették, a tulajdonviszony rendezése következtében a magasabb agrikultúra forrása lett. A vadállatok tanyájául szolgáló sűrűségek és nádasok helyén barátságos szállások, bőven termő gyömölcsösök lettek.”¹³

Fölker fogalmazása emlékeztet Solymossy riportjának hangulatára. A felmérés idején a rendezetlen részek ősvadon jellegűek voltak és méltán hívták fel Solymossy érdeklődését. Szébbnél szébb leírásokat őriznek hangulatképekben bővelkedő riportjai. Egyik szép részlet:

„Mélységes csend vesz körül, könnyű csiklinket egy-egy mellémadott tóhajdú kormányozza, s víz rajta a keskeny nádszegett vízereken egyre beljebb. A tükörré sűrű takarót sző a tavi rózsza húsos levélhálója, a szőnyegből ezernyi tarka virág — tarkítva a vízi tők sárga sziromkelyheivel — üti fel fejét. A lapát minden evezőcsapásnál csomós iszalagot, selymes tórongyot szakít fel a mélyből. Szinte susterog alattunk a vízszin felütogető hínár, mikor átcsúszunk rajta . . . Beérünk a hetvenhetedik szigetbe, a végtelennek tetsző ingoványba. Náddal szegett zátonyok nyúlnak be a vízszin közepéig, apró fokokra szelve a tavat . . .”

Először talán a püspökség úri vadászaival barangolta be a sziget háborítatlan részeit. 1891-ben írja riportjában, hogy „két hónapos arany szabadságom élvezem itt és belekontárkodom Nimród nemes mesterségébe.” Solymossy többször is említette nékem — idestova harminc évvel ezelőtt —, hogy anyai nagybátyjához járt le sokáig vakációzni a szigetre. Családi kapcsolatai révén ismerkedett meg tehát Moháccsal és a szigettel. Így emlékezik meg erről:

„A tisztartó unokabátyám volt, s mint diák, majd egyetemi hallgató, szünidőm nagyrésztét oldala mellett töltöttem. Gazdasági írnoknak használtak a

¹² Fűzes: i. m. 187. l.

¹³ Fölker: i. m. 124. l.

legnagyobb munka — a cséplés — idején, ami alkalmat nyújtott a köznéppel huzamos érintkezésre: ma is hálás vagyok érte... Ennek köszönhettem, hogy az egyik lovászgyerek egy napon titokban félreszólított és megsúgta, hogy a Riha tava irányában, a Hetvenhetedik szigetnél rozsdás kengyelféléket kapartak ki. Az egyiket mindjárt el is hozta.”

A továbbiakban leírja, hogy kiástak néhány sírt, de a babonás hiedelmek hatása olyan erős volt, hogy a kutatásokat abba kellett hagynia.¹⁴

Ennek az élménynek az izgató hatására írta meg tehát az ifjúság számára kisregényét azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy bemutatja a múltat, a múlt eseményeit a népnek oly egyszerűen, hogy megértsék és vonzódnak őseik emlékéhez. Így ír a kengyelről: „*Fiatalos képzeletcsapongással a mohácsi csata utójátékát láttam benne. A kengyel papucsos formája azt sejtette, hogy török hadfi lehetett az illető.*” Helyes alkotói érzékkel azonban a mohácsi csata előzményeként írta meg a szigeti eseményeket, amelyek valószínűleg a török elől idehúzódtók nép eredetmondájának tekinthetők.

A mohácsi várról különben *Evlia Cselebi* azt írja, hogy Lajos király építette és az iszlám sereg földig lerombolta. Könnyen tehetta, mert egészen kicsiny földvár volt csupán a papi épületek védelmére. 1541-ben Szulejmán kán a várat újra felépíttette és szandsákbégi székhellyé emelte. Ez a vár nem a szigetben, hanem a Duna partján állott, négy sarkán a magas bástyákon ágyúk ásítottak. *Evlia Cselebi* dicséri a Dunán magyar módra készített tíz malmot, a magyar vízimolnárság fejlettségét. A kapu előtti *londsaköskben*, a tetszetős pavilonban jönnek össze a jóbarátok és egész nap szívesen elszórakoznak. Különben a várba csak török katonák léphetnek be.¹⁵

Solymossy talán ismerte ezt a leírást is. Regényéből azt következtetjük, hogy ez a vár lebegett lelki szemei előtt, amikor a szigeti Riha dombján emelkedő várat írja le. A lovászfíú lelete mindenestre arra ösztönözte őt, hogy a mohácsi csata irodalmát is alaposabban tanulmányozza és ne elégedjen meg a szigeten hallott szóbeszéddel.

Ezek az emlékezések a törökök itt-tartózkodásával hozzák kapcsolatba a *busójárást*, a híres mohácsi népszokást is. *Salga István* mohácsi maszkfaragó által több ízben is elmondott sokac monda szerint a törökök kiűzésének az emléke fűződik ehhez a sokféle motívumból álló népszokáshoz. A legrégebbi időkben a busók a Margitta-szigeten öltöztek be félelmet keltő maszkjukba és titokban keltették fel a farsangosokat a városban.¹⁶ A szokáshoz fűződő történeti hagyományok sokféle formában utalnak arra, hogy a szigetben rejtőzködő mohácsi alakosok a mocsáron átgázolva, félelmetes külsejükkel úgy megrémítették a törököket, hogy pánikszerűen elmenekültek a városból is.¹⁷ Solymossy is az ejtette talán gondolkodóba, amit a sokac nép mesélt a török időkről, az események összesemosódó sorozatáról, s nem az, amit az írott forrásokból tudott meg. Valószínűleg a ma már általunk nem ismert szóhagyomány hatott reá, ha nem is a mohácsi csata vagy későbbi események utóregzéseként írta meg a regényt. A „vad rációk” kalandozása az emlékezetben ötvöződött a törökkori hagyományokkal.¹⁸

¹⁴ Mohácsi Emlékkönyv: i. h. Vargha Károly: i. m. 38. l.

¹⁵ Karácson Imre: *Evlia Cselebi* magyarországi utazásai, Bp. 1904. I. 190—194. l.

¹⁶ Mándoki László: *Busójárás Mohácson*, Pécs, 1963. 18. l.

¹⁷ Vargha Károly: i. m. 78—86. l.

¹⁸ Mándoki: i. m. 20. l. (A kötet végén az érdekes népszokás irodalmával. A mű a szokás korszerű elemzését is bemutatja.)

Érdekesnek találjuk, hogy Solymossy figyelmét a busójárás nem ragadta meg, noha ekkor is élő népszokás volt. Ennek magyarázata az lehet, hogy nyaranként tartózkodott Mohácson, s így a farsangi népszokás színes forgataga nem ragadhatta képzeletét, amely nem tudott elszakadni a sziget mocsaras vadonaitól. Kellott azonban tudnia róla, 1898-ban *Iszap közt* címmel jelent meg egy hosszabb elbeszélése, amelyben egy ehhez kapcsolódó népszokásról is megemlékezik. Egy értékes gyűrű történetével kapcsolatban emlékezik meg erről.¹⁹ A gyűrű egy csodálatosan szép és szomorú sokac menyecske ujjáról hullt véletlenül a Duna tórongyos iszapjába. Fél évszázad múlva az iszapkotró bagger emelte ki és ez adott alkalmat a régesrégii történet felelevenítésére.

Solymossy ennek az érdekesítő történetnek a keretét is nyári vakációzással indítja. Az egyik bácskai búcsún megismerkedett a Duna-szabályozás egyik fiatal mérnökével. Élmények szerzése végett meghívta őt a kotrógép melletti táborhoz. Egyik este a mérnök elmondta, hogy a főhercegi uradalom sokac örököt tartott a szigeten, akik nagyon kegyetlenek voltak, pedig csak arra kellett vigyázniuk, hogy illetéktelenek ne vadásszanak. Különösen a nagyvadakat kellett védeniök. Az egyik ilyen „vad”-őr a mérnöknek szinte gyónásként mondta el élettörténetét, amely nősülésével kezdődött.

A sokacoknál ui. az a szokás, hogy a nősülendő legény a férjhez menendő leányt titokzatos körülmények között *elrabolja* — esetleg a szülők tudtával, de inkább anélkül. Néhány hétig együtt élnek, és ha nem tudnak egymás kedvére lenni, a legénynek jogában áll a leányt visszakergetni szüleihez. Ezt azonban ritkán teszik meg, mert az ilyen eset a leányra örök szégyen. Sztévó, a vadőr az apatini kocsmáros leányát, Milicát a szokásnak megfelelően valóban elrabolta. Egyik éjszaka behatolt hozzá, feldobta a leányt a kocsmaudvaron álló kocsijára és hazahozta a szigetre. Tudta, hogy a leánynak egy úrifúú (gazdatiszt, prakszii) udvarolt, de a leány szülei nem bíztak abban, hogy az esetleges házasság jóra vezet, ezért szívesen vették Sztévó udvarlását. A leány egész úton sírt, haza akart szaladni, de a fiatal vadőr rázárta az ajtót és alaposan elmagyarázta neki, hogy mit kell tennie. Milica beletörődött sorsába és három hét múlva *hétország-ra szóló* céccóval megvolt a lakodalom is. Sztévó ekkor húzta Milica ujjára azt a főherceg ajándékozta gyémántgyűrűt, amelybe az 1832-es évszám volt belevésve. Ezek az események és ezek a szokások tehát nem az elbeszélés időpontjára, 1898-ra utalnak, hanem több mint fél évszázaddal előbbre. Véleményünk szerint ezeket a sokac házassági szokásokat, illetőleg ezeknek a szokásoknak egyes elemeit is dramatizálja és ötvözi kerek egészé, mohácsi specifikummá a *poklada* néven ismert farsangi szokás, amelyet eddig is különféle termékenységaráztató szertartásokkal hoztak kapcsolatba tudós kutatói.²⁰

Solymossy Sándor ekkor még nem volt sem etnográfus, sem folklorista. Egyszerű tanárember volt, az élet érdekes jelenségeinek amatőr krónikása, élet-szerű leírása azonban felidézi a Mohácsi-sziget sokac hagyományainak néhány fontos elemét, amelyet ma már nem ismerhetünk meg ebben a formában. Egyszerű leírásai, riportcokskáii azonban a tudományos vizsgálatok számára is sokat mondanak, mert a fiatal tanárban, a mindennapok krónikásában ott szunnyadt a nagy tudós, aki később az emberiség legkülönbözőbb hagyományait világmé-

¹⁹ Magyar Szemle 1898, május 8. és 15. számaiban.

²⁰ Kívánatosnak tartjuk a busójárással kapcsolatban levő mondák korszerű összegyűjtését és tudományos elemzését is.

retekben vetette össze a magyar élet emlékeivel. Solymossy Sándor nemcsak a természet szépségeit látta meg a Mohácsi-szigeten, hanem az emberi élet eseményeinek művészi formákban testet öltő rezgésének, mozgásának a természetét, természetes anyagát is. Összefüggéseket kereső lelke az emberi életmódban, az emberi viselkedésében, a műveltségben a Mohácsi-sziget természeti szépségeinek a továbbrezgését látta, amely a természet vadságát is képes a békés emberi célok, a munka szolgálatába állítani.

MÉSZÁROS BÁLINT

FILMEK A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOMRÓL

Az egész világ haladó emberisége ebben az esztendőben ünnepli a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulóját. Ezt a jelentős évfordulót valamennyi népművelési ágban — de a társadalmi élet minden területén is — ünnepségsorozatok előzik meg.

A kulturális intézmények a nagy évforduló szellemében már most készülnek a rendezvényekre. A népművelési hálózat keretében a Moziüzemi Vállalat is jubileumi filmsorozatok bemutatásával kapcsolódik az évforduló megünnepléséhez. Ez alkalomból bemutatásra kerülnek mindazok a jelentős szovjet filmalkotások, amelyek hazánkba is eljutottak és a fejlődés különböző szakaszait mutatják be. Az ötven esztendő alatt bőséges tapasztalati anyag gyűlt össze és ezt a filmek is tükrözik. Szinte tematikusan és történeti sorrendben láthatjuk a polgárháború és a szocialista forradalom időszakát. Egy-egy hősi epizód történetét, vagy a forradalom hős vezetőinek életét, küzdelmét, fegyvertényét.

A forradalom győzelme után alig kezdődött el a szocialista építés, máris az intervenciók ágyui ostromolták a fiatal szovjet hatalmat. Az ezután következő békés építésnek pedig a II. világháború vetett véget. A hosszú harc hősiessége, bátorsága, helytállása — a súlyos áldozatok mellett is — újabb békés időszakot és fejlődést ígért. A II. világháború utáni évek ezt tükrözik. Művészetük — s ezen belül a szovjet filmművészet is ezt tükrözi. Ahány jelentős periódus volt a Szovjetunió életében, azt valamennyit filmekre is feldolgozták.

Ezekből a tematikusan kigyűjtött filmekből nyújtunk most át egy kis „csokrot”, válogatást a népművelés munkásainak azzal a céltudatossággal, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulója évében rendezvényeikhez válogassanak belőle. A most átnyújtott válogatás a polgári és a szocialista forradalom időszakáról szól.

Történetek Leninről

A film két történetet mond el Lenin életéről. Az első 1917 nyarán játszódik, amikor Lenin finn mezőgazdasági munkásként élt Razlivben, míg ellenségei nagyarányú hajtóvadászatot indítottak ellene. A másik történet 1923-ból való. A nagybeteg Lenin Gorkiban pihen, elzárva munkájától, az emberektől. De Lenin itt is kapcsolatot teremt munkatársaival és élete utolsó percéig, szíve utolsó dobbanásáig munkálkodik a kommunizmus ügyén.

Lenin Lengyelországban

A nagy forradalmár életéről számos film készült, amelyben emléket állítanak munkásságának. Ez a történet Lenin lengyelországi emlékeivel ismerteti meg a nézőt. Ezen belül megismerteti Lenin intenzív egyéniségét, az izig-vérig forradalmár és nagy gondolkodó embert.

Bepillantást nyerünk egyidejűleg az első világháború idejének Lengyelországába is. Lenint lengyelországi útjára elkíserte felesége, Krupszkaja is, aki férjének nemcsak élettársa, de harcos segítőtársa is volt.

A filmet *Jutkevics* rendezte és az 1966. évi cannes-i filmfesztiválon a rendezés díjával tüntették ki.

Optimista tragédia

Az I. Pál cárról elnevezett hajó harcokban edzett legénysége anarchistákból áll, akik feltétel nélkül engedelmessé válnak a Vezérnek. Egy napon komisszárt neveznek ki hozzájuk, egy fiatal nőt. Ellenségesen fogadják, lehetetlenné akarják tenni, de az asszony kommunista hite, embersége, bátorsága megnyeri az embereket. Győzelmes csatákra vezeti őket. Amikor az ellenség kezébe kerül, és a kínzásokba belehal, egyemberként gyászolja a forradalmi ezred nevet kiérdemelt egykori anarchista egység.

Viharos alkonyat

1917 novembere. Pétervár lakossága éhezik, nincs kenyér. Napirenden vannak a fosztogatások, és a bolsevikok csak a legradikálisabb intézkedésekkel tudnak rendet tartani.

Ezekben a zűrzavaros napokban jelenik meg Polezsájev professzor cikke, amelyben a bolsevikok mellett foglal állást. A cikk nagy feltűnést és bizonyos körökben óriási felháborodást kelt. A híres, öreg professzort tanítványai elhagyják, és már-már úgy látszik, hogy öregségére — éppen 75. születésnapját ünnepli — egyedül marad.

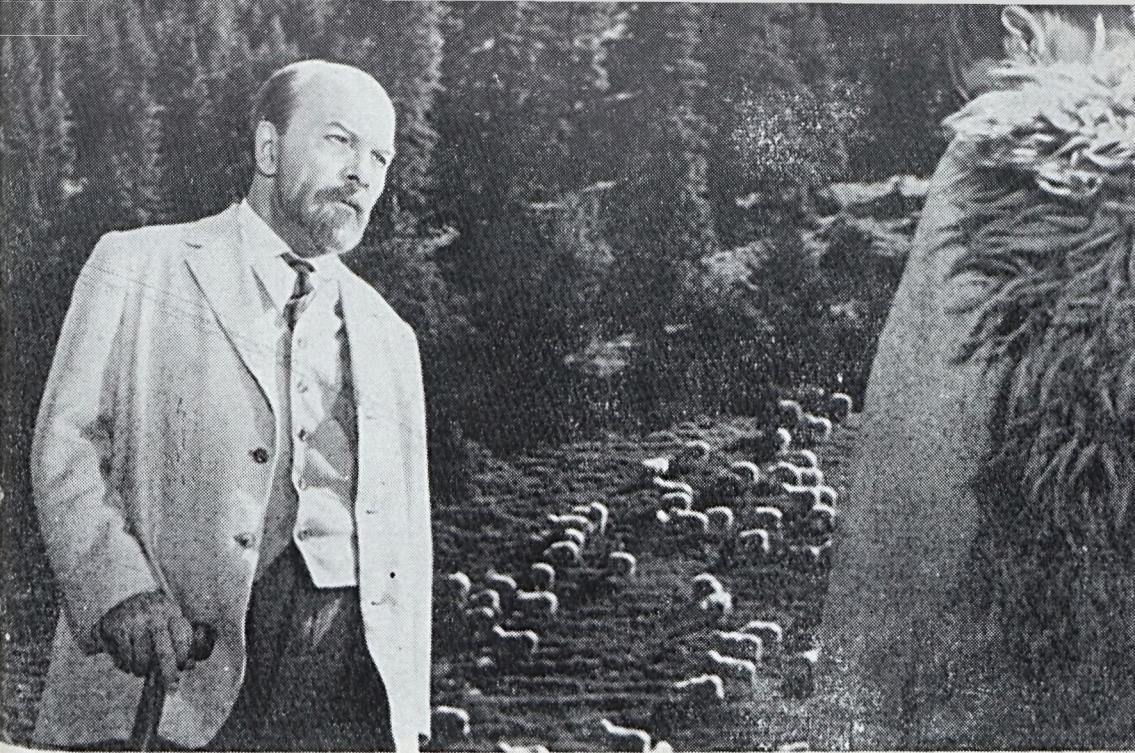
De amikor egy alkalommal egy hadihajón a matrózoknak tudományos előadást tart, kiderül, hogy nincs egyedül. Sok igaz barátot talál, akik megbecsülik. Különösen két jóbarát áll mellé a nehéz napokban: egy régi tanítványa, Bocsánov, aki szibériai száműzetésből tért vissza, és egy matróz, Kuprijánov. Ők segítenek a professzornak, hogy életének nagy művét, hét esztendő munkájával összeállított könyvét kiadják. Az öreg tanár, élete alkonyán elismerő levelet kap Lenintől.

A Balti-flotta képviselőjének jelöli Polezsájev professzort, s ő betegen is elmegy, hogy buzdítsa a hadba vonuló fiatalokat.

S míg ők harcolnak, az agg professzor tovább folytatja tudományos munkásságát.

A negyvenegyedik

Egy vörösgárdista osztag vándorol a Karakum-sivatagon át az Aral-tó felé. A katonák között van Marjutka, a mesterlövész. Eddig már negyven ellenforradalmárt lőtt le, de most, amikor egy fehér tisztet vett célba, golyója nem

LENIN LENGYELORSZÁGBAN

KOCSEVBIEN

VIHAR ÁZSIÁBAN

IDEGEN VÉR

talált. A tiszt Marjutka foglya lesz, akit a lánynak a parancsnokságra kell vinni. Hajójuk viharba kerül, s csak Marjutka és a fogoly marad életben. Egy lakatlan szigetre vetődnek ketten. Mély szerelem bontakozik ki közöttük a robinsoni élet alatt, bár felbukkan bennük a két világ ellentéte is. Egy hajnalon vitorlás tűnik fel a tengeren. A hadnagy észreveszi: érte jönnek a fehérgárdisták és feléjük rohan a vízbe. Marjutka céloz és a negyvenegyedik holtan hull a habokba.

Csapajev

"...Csapajev, hős Csapajev..." száll a dal szerte a szovjet földön. Dalok és versek, történetek százai élnek a nép körében Csapajevről, a hősről, a forradalom legendás híru parancsnokáról. Ez a film egyike a legnagyobb szovjet alkotásoknak. Megismerjük belőle a forradalom és a polgárháború vöröskatonáit, önfeláldozó harcukat.

Vihar Ázsiában

A történet Üzbegisztánnak a szovjet hatalomért vívott harca idején játszódik, középpontjában egy népi forradalmár, Jalanktus béres alakja áll. Sok viszontagságos helyzetben áll helyt, egészen addig a napig, amikor az utolsó csatában vesz részt Taskent felszabadításáért.

A film feleleveníti a polgárháború legendás hősenek harcát Ukrajnáért, a fiatal szovjet hatalomért. A forradalmi romantikával teli mű a nagy rendező, *Alekszandr Dovzszenko* jelentős alkotása.

Doni elbeszélés

Sibalok vöröskatona újszülött csecsemővel kopogtat be egy falusi árvaházba. A kicsit nem akarják befogadni, és akkor ő elmeséli a kisfiú születésének történetét. Egységük egy elfoglalt faluban eszméletlen asszonyt talált. Maguk közé fogadták. Sibalok megszerette Dárját. Hónapok teltek el, az asszony gyermeket várt. Váratlanul banditák támadták meg a falut, éppen akkor, amikor a századnak elfogyott a muníciója. A rajtaütéskor sok vöröskatona az életét vesztette. Halálos sebet kapott Kosevoj parancsnok is. Dárjára rájöttek a szülei fájdalmak. Úgy érezte, halálán van, és bevallotta Sibaloknak, hogy ő a banditák vezére iránti szerelemből vállalta: a kozákok közé áll, és híreket küld róluk az ellenségnek. Most is ő árulta el, hogy elfogyott a muníció. A gyerek megszületett, éppen akkor, amikor Kosevoj parancsnok meghalt. Sibalok fájdalmában és gyűlöletében végzett Dárjával, kisfiát pedig idehozta, mert neki még tovább kell harcolnia.

Kocsubej

Ivan Kocsubej, a szovjet haza legendás hírű hadvezére volt. Harcait és tragikus mártírhalálát örökíti meg ez a filmalkotás. A leleményes parancsnok, s a vakmerő katona tetteit nem nézi jó szemmel az öntelt és nagyravágyó főparancsnok. Szeretné megrendíteni Kocsubej szilárd hitét, ezért olyan parancsot ad számára, amely meghaladja harcosai erejét. Arra számít, hogy a nagy ütközetben szétmorzsolódik Kocsubej ereje. De amikor ez a terve kudarcot vall, más eszközökhöz folyamodik. Fehérgárdisták segítségével elfogatja Kocsubejt, akit kivégeznek.

Idegen vér

Gavrila apó fia a falubeliekkel vonult harcba a vörösök ellen. Három év múlva megtudják az öregek, hogy a fiuk elesett. Gyűlölik a szovjet rendet. Egy napon távoli munkások jönnek a faluba, hogy gabonát gyűjtsenek be az éhező országnak. Fehér banditák támadnak rájuk, és mind egy szálíg megölik a falubeli és a messziről jött kommunistákat. Gavrila apó éjjel észreveszi, hogy egyikük még lélegzik. Becipeli a házába, és feleségével hetekig önfeláldozóan ápolja a súlyos sebesültet. Az öregben belső harc dül: talán éppen ez a fiú ölte meg a fiát? Nyikolaj felépül, az öregek egyre jobban megszeretik. Azt remélik, velük marad, öregségükre támaszuk lesz. Ám Nyikolaj egy napon levelet kap az urali üzemből, ahol nevelkedett, dolgozott. Tudja, hogy fájdalmat okoz az öregeknek, mégis úgy érzi: mennie kell. És egy napon épp úgy elnyeli őt a poros országút, mint annak idején Pjotrt.

Az aranyvonat

A bolsevikok egy csoportja nehéz feladatra vállalkozik. Csellel elfogják a fehérek aranyvonatát, amelyen az ország aranykészletét akarták kiszállítani az antant államokba. A bolsevikok Istvánra, a magyar hadifogoly tisztre bízzák a vonat parancsnokságát, aki már régebben bebizonyította, hogy kész harcolni a forradalom eszméiért. István hol csellel, hol kemény harc árán biztosítja a vonat szabad útját. Útközben elfogják és lefegyverzik a szövetségesek vonatát, s kijátszva a fehéreket, azon szállítják tovább az értékes aranyrakományt, egészen a bolsevik frontig. A mindvégig izgalmas, kalandos történetet átszövik István és Nágya megható szerelmének lírai jelenetei.

ÚJ FILMSZÍNHÁZ ÉPÜL MOHÁCSON

Mohácson az Úttörőliget területén épül fel az ország egyik legmodernebb filmszínháza. A Városi Tanács VB még 1964-ben tárgyalta a város kulturális fejlesztési tervét. Ekkor vetődött fel az a probléma, hogy a meglévő mozi a mai igényeket sem befogadóképessége, sem korszerűsége tekintetében nem elégíti ki. A szélesvásznú filmek megjelenése döntötte el tulajdonképpen a régi épület sorsát, amely csaknem öt évtizedes eredményes üzemelésre tekint vissza. A nézőtér és kapcsolt helyiségei még átalakítás esetén sem biztosítanak a szélesvásznú filmek bemutatásához szükséges ideális feltételeket. Az igaz, hogy a szélesvásznú filmek vetítését — 6 m-es képszélességgel — ideiglenesen megoldottuk, de nem megfelelő a rálátás, székelhelyezés, szellőzés, valamint a kapcsolt helyiségek elrendezése stb. A szabadtéri színpadon létrehozott új kertmozi az előbbi segítségére van a nyári hónapokban. Egy új mozi építésének javaslata mégis indokolt volt.

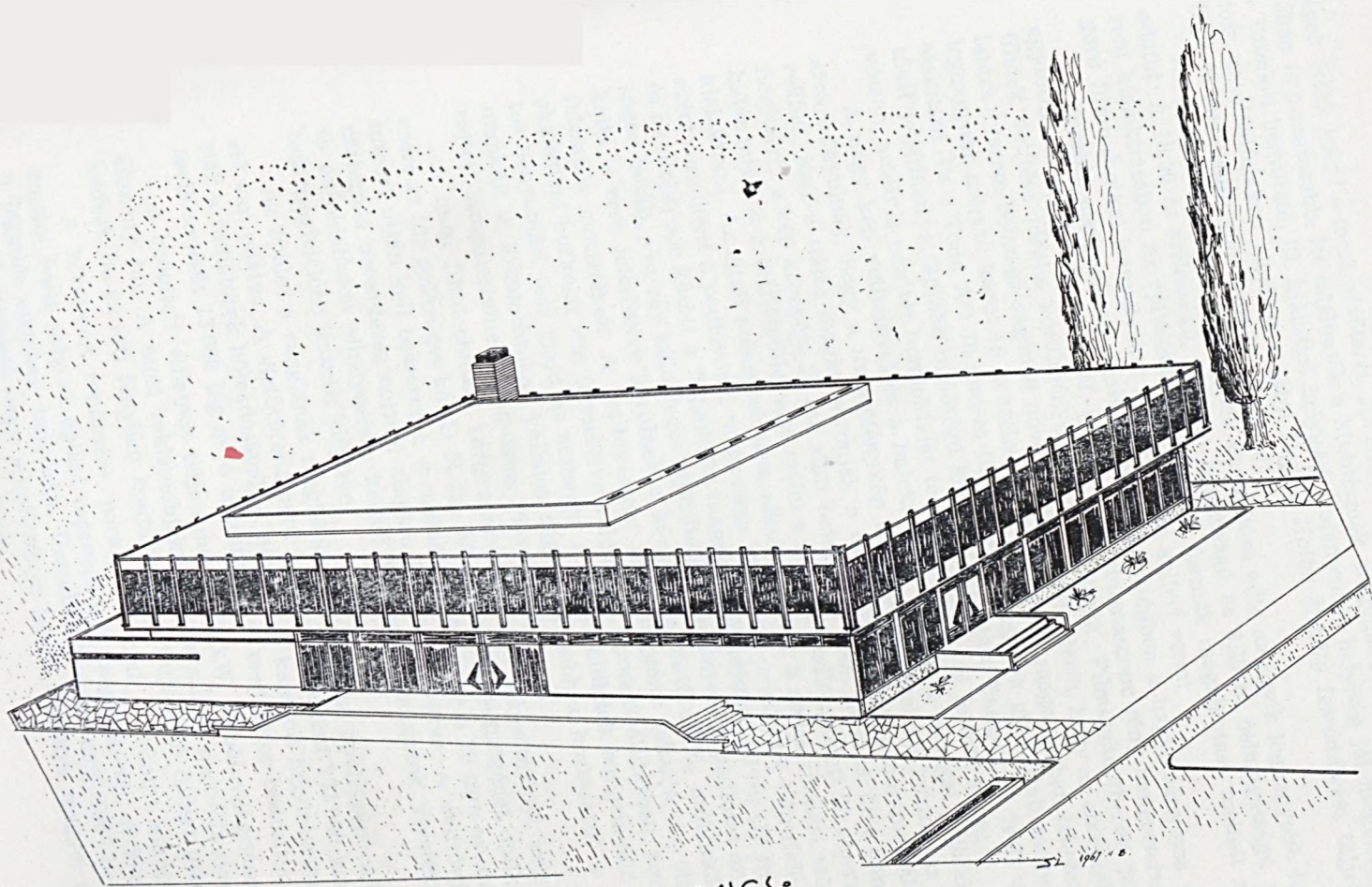
A kezdeményezés megvalósításához a Városi Tanács VB KÖFA-alapjából hárommillió, a Művelődésügyi Minisztérium Filmfőigazgatósága mozifejlesztési alapjából kétmillió, a Baranya megyei Moziüzemi Vállalat pedig a saját beruházásából, a berendezések egy részének biztosításával, közel egymillió Ft-ot biztosított. Ezzel megkezdődhetett a beruházási program elkészítése és a tervezési munka.

Több terv és kivitelezett létesítmény tanulmányozása után a legkedvezőbb, a LAKÓTERV mérnöke, *Lőrincz József* építőművész által tervezett ózdi 434 férőhelyes filmszínház terve került kiválasztásra. Az ÉM döntése szerint a terv csak iránytervként használható — mivel Ózdon kivitelezésre nem került —, így a Bm Tanácsi Tervező Iroda új, átdolgozott, egyedi kiviteli tervet készített. Még a tervezés időszakában lehetőség nyílt arra, hogy az egyébként is biztosított ideális szélesvásznú moziadottságokat kiterjesszük a 70 mm-es méretű filmek vetítésének megvalósítására, a nézőtér belső magasságának növelésével. Az elkészült tervek alapján az ÉM Tolna megyei Állami Építőipari Vállalat a munkákat 1965-ben megkezdte.

A vasbetonból és üvegből épülő kultúrlétesítmény jellemző műszaki adataiból következtetni lehet a méretarányokra:

földszinti alapterület:	1066 m ²	külső szélessége:	29 m
emeleti alapterület:	1118 m ²	külső hosszúsága:	42 m
beépített légköbméter:	7910 m ³	külső magassága:	7,20 m

Az épületet megközelítő ember a moziba belépve sem csalódik, mert a nagy felületű ablakok természetes ragyogást biztosítanak az előcsarnok vörös márványmozaik-burkolatainak. Az előcsarnok közepén, a bejárattal szemben, lépcső vezet fel a nézőtér magasságában az emeleti szintre, ahol különböző kultúrhelyi-

• 434. TÉRÉLVELYES FILMSZÍNHÁZ • MOHÁCS •

Sz. 1967. 0.

ségek ölelik körül a mozi nézőterét. Az emelet alapterülete nagyobb és külalakjában is mutatósabb. Itt találhatóak a klubtermek, nagyméretű társalgó, büfé és a tizenkét bemutató, ill. kiállítási helyiség. Valamennyi helyiség jól megvilágított, az oldalfalakon elhelyezve látni fogjuk *Kolbe Mihály* festőművész tájjellegű és történelmi vonatkozású alkotásait.

Az épületben a mozi nézőterének kialakítása adta az egyik legnagyobb feladatot. A 18,50 m szélességű, 16,50 m hosszúságú és 8,25 m belmagasságú terem kialakításában az építészeti és esztétikai formák megalkotása mellett szigorú filmtechnikai irányelveket is figyelembe kellett venni.

A korábbi elképzelések szerint ebben a helyiségben a hagyományossá vált egyforma képmagasságú normál, takarásos és cinemascope fény-hangrendszerű filmek vetítése ideális körülmények között történik. Filmszakemberek javaslatára a terem belmagasságának növelésével lehetett elérni, hogy az elképzelhető legnagyobb méretű képet 16 m szélességben és 7,20 m magasságban lehetett kialakítani. Ez a Todd AO 70 mm-es film vetíthetőségének gyakorlati megvalósítását jelenti; a legjobb minőségű képet és térhatású hangot. Az ívelt vetítővászon, amely a nézőtér homlokfalát teljesen lezárja, új formát képez.

A nagy kép vetítésével és a hatszornás térhatású hanggal a törekvések arra irányulnak, hogy a mozgófénykép szemlélését közelebb hozzák az emberekhez, azaz a nézőt magát bevonják a cselekménybe. A panoráma-rálátást a nézőtérrel a kép közepére 20 fok alatt határozták meg. Ezért is, de a panorámahatás miatt is a vetítőfelület alsó szélét a színpad padlója felett 50 cm-re kellett kialakítani. Az eltolt széksorok nem alkalmazhatók a széles rálátási szög miatt, ezért soronként a padlóvonal magassága 15 cm-rel emelkedik hátrafelé. Az első és az utolsó sor között a függőleges magasságkülönbség 1,80 m, (12 m-es távolságon belül), s ez egy különleges lejtősítést eredményez. A padlózat anyaga parketta, s erre felerősítve kerülnek a kényelmes, natúr színű, műbőr kárpitozású, felcsapós mozsizékek. A vetítővásznat plüss függöny takarja, az oldalfalakon akusztikai burkolat van felszerelve különleges színösszeállításban, ami hangulatos benyomást tesz majd az emberre. A nagy felületek hangelnyelő szigetelési munkáit a Filmtechnikai Vállalat végzi. Mindehhez hozzájárul a mennyezet rejtett lámpatestjeinek hangulatos fényelosztása.

A mozi filmtechnikai berendezésének nagy teljesítményt kell biztosítani, ezért az ide szükséges két D 21 típusú 35 mm-es filmvetítógépet optikáival együtt import útján kell beszerezni. A szerelés módja már a 70 mm-es térhatású, hatszornás berendezés normái alapján lett megtervezve. A vetítővászon mögött és az oldalfalon elhelyezésre kerülő hangszóró-csoportok vezetékezései is ennek megfelelően lesznek kiépítve.

Az épület a rangjának megfelelő gazdag belső épületgépészeti berendezéssel van ellátva. A vízfűtőrendszerű kazánok óránként 272 000 kcal-t szolgáltatnak a radiátorok hőleadásával. A nézőtér és kapcsolt helyiségeinek mesterséges szellőztetését 13 000 lég m³/ó teljesítményű ventilátor biztosítja.

A beépített villamos teljesítmény: 61 kW. Ebből világításra 36 kW teljesítmény jut. A mozi reklámobjektumai és színes neonfeliratai méltón illeszkednek be az esti fényben kontúrjaiban kirajzolódó épület pompás arányához.

A környezet rendezése, park, kert, utak, valamint autóparkoló létesítése emelni fogja még az épület reprezentatív megjelenését. A kivitelezési munkák a legjobb ütemben haladnak. Üzembehelyezése még 1967-ben várható, és az egyik kiemelkedő nagy létesítménye lesz a Baranya megyei művelődési intézményeknek, illetve moziparknak.

A Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó márciusban Pécsen tapasztalatcserét rendezett az agropropagandisták, körzeti művelődési ház igazgatók részvételével a Szőlészeti Kutatóintézet szentmiklósi telepén. Dr. Diófási Lajos vezetésével a korszerű tőkeművelési és metszési módokat tanulmányozták a résztvevők.

A hosszúhetényi művelődési otthonban nagy népszerűségnek örvend a Szalay László főiskolai tanár által vezetett szőlészeti előadássorozat. A hallgatók tapasztalatszerzés céljából március 12-én ellátogattak Villányba, ahol tanulmányozták az Állami Gazdaság és a termelőszövetkezet szőlőtermelő tevékenységét.

A szigetvári járási művelődési házban tapasztalatcserét rendezett a Népművelési Tanácsadó a műszaki-technikai klubvezetők, szakkörvezetők részére. Szűcs József az Ezermester főszerkesztője barkács gépi- és szerszámbemutatót tartott. A résztvevők megtekintették a szigetvári Cipőgyárat is.

Januárban beindult a néptáncoktatók 3 éves tanfolyama. Havi foglalkozásain több mint ötven táncoktató vesz részt. Ugyancsak januárban beindult a kétéves színjátszórendezői tanfolyam is. Mindkét tanfolyam hallgatói működési engedélyt kapnak a tanfolyam végén.

A Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó február 14-én művészetbaráti-köri bemutatót tartott. Ezen belül színház-, képzőművész-, film- és zeneparádé köri foglalkozás volt.

A nagypeterdi felnőtt énekkar és színjátszócsoporthoz március 11-én önálló műsort adott. A teljes bevételt az általános iskolai tanulók kirándulására fordítják.

Március 12-én a szigetvári általános iskola zenetagozata és nagykórusa színvonalas hangversenyt adott a Városi Művelődési Házban.

Február 24-én Komlós János „Az érem harmadik oldala” címmel nagyszerű előadást tartott a szigetvári Városi Művelődési Házban.

Modern kislakás című kiállítás nyílt a szigetvári Művelődési Házban a Műszaki Hét keretében.

A szigetvári Művelődési Házban a MTESZ patronálásával műszaki-klub és a pécsi Fegyveres Erők Klubja patronálásával dísznövény kedvelők klubja alakult.

A dzsessz klub részére a Dzsessz története címmel előadássorozatot és hangszeres bemutatót szerveztek.

Vajda József járási honismereti szakreferens szervezőmunkája nyomán januártól Bakóca községben honismereti szakkör alakult. A két munkacsoportban dolgozó 11 tagot Prenrek Józsefné általános iskolai tanár irányítja. Megkezdték a helységkrónika írását, a községre és a volt Majláth kastélyra vonatkozó régi adatok gyűjtését. A műszaki szakkör vezetője társadalmi munkában végzi tevékenységét.

A mohácsi Park utcai általános iskola március 1—4-ig mutatta be a Bartók Béla Művelődési Házban „A halászegény titka” című gyermekoperát. Az opera mohácsi népmese alapján készült. Mohácsi zeneszerző: Bojtár László feldolgozásában.

140 mohácsi kisdobos vett részt a Baranya megyei Úttörő Szövetség által meghirdetett fogalmazási versenyen.

Áprilisban elkészül a mohácsi Széchenyi téri általános iskola új napközije. A tanulók műsorral készülnek ünnepélyes avatására.

Az elmúlt évben tovább szépültek a siklósi járás könyvtárai. Bisse, Gilvánfa, Kissasszonyfa, Kisharsány, Csányoszló, Drávapalkonya, Szava és Harkány kapott

korszerű berendezést, és ezeken a helyeken teremtették meg részben a szabadpolcos kölcsönzés, részben pedig a helybenolvasás lehetőségeit.

Alsószentmártonban a cigánytelepen a siklósi járási könyvtár fiókkönyvtárat létesített. Vezetésével Kosztics Mihályt, az állami gazdaság dolgozóját bízták meg. Nagy lelkesedéssel és eredményesen végzi kölcsönzési munkáját.

Egyre többen veszik igénybe a Megyei Könyvtár könyvtárközi kölcsönzéssel beszerzett állományát. Míg 1965-ben 581 könyvet, folyóiratot, kottát, stb. szereztek be olvasóiknak, 1966-ban ez a szám 727-re emelkedett. Érdekes, hogy 1965-ben a műszaki érdeklődés volt a nagyobb, az elmúlt évben pedig már a társadalomtudomány javára tolódott el az arány. (1965-ben 147 társadalomtudomány, 1966-ban 215).

Megoldódik a villánykövesdi könyvtár problémája a közeljövőben. A tanács épületében külön kölcsönzöt és olvasótermet biztosítanak a helyi lakosságnak.

Szentlőrincen megnyílt az öregek napközi otthona. A körzeti könyvtár itt fiókkönyvtárat nyitott s a könyvek kezelője minden héten kölcsönzést és felolvasást tart. Az ilyen műsornak nagy sikere volt.

Megyefán az idén nyílt meg a bükkösi könyvtár fiókkönyvtára a párt klubhelyiségében, márciusban Goricán, április 4-én pedig Csobokapusztán létesít a Megyei Könyvtár fiókkönyvtárat.

A mohácsi városi tanács vb megvásárolta a volt zsinagóga épületét könyvtári célokra. A Megyei Könyvtár műszaki csoportja máris megkezdte a tervdokumentáció készítését, melynek alapján a szigetvári könyvtárhoz hasonló korszerű, minden igényt kielégítő kulturális központot létesítenek.

A siklósi járási könyvtár az ifjúsági házban egy 400 kötetes fiókkönyvtárat telepít a fiatal olvasóknak, hogy ezzel is tehermentesítse a központi könyvtár zsúfoltságát.

Az idei mohácsi busójárás alkalmával a Megyei Könyvtár „Népi szokások—haladó hagyományok” címmel néprajzi könyvkiállítást rendezett. Az összegyűjtött anyagot 5 tablón és 9 vitrinben helyezték el. A színes, változatos, tanulságos kiállítást

igen sokan nézték meg, köztük szovjet és jugoszláv vendégek is. Aladics János a noviszádi rádió szerkesztője a kiállítás emlékkönyvébe ezeket írta: „Először járok Mohácson, meglepett e táj gazdag, népművészete és az is, ami modern szellemben ebből a forrásból táplálkozik. „A kiállítást a nagy érdeklődésre való tekintettel még egy hétig nyitvatartottuk.

A vásárosdombói községi tanács tíz folyó méter polcot rendelt könyvtára gyors ütemben növekvő állományának elhelyezésére. Ezzel lehetővé teszi a szabadpolcos kölcsönzés bevezetését, ami az olvasók szélesebbkörű, jobb könyvellátását biztosítja.

A sádsi járás 9 községében különösen szép eredményt értek el a könyvtárak. Gödrekeresztur, Gödreszentmárton, Hetvehely, Köblény, Kovácsszénája, Mekenyes, Nagyhajmás, Okorvölgy és Szalattanak könyvtárai közel 150-nél több új olvasót írtak be, s 7000 kötetet többet kölcsönöztek, mint az elmúlt évben.

A Megyei Könyvtárban — az elmúlt évekhez hasonlóan — járási könyvtárigazgatói értekezleten az idén is megbeszélték a megye könyvtári munkáját a statisztikai adatok alapján. Ezen a járások népművelési felügyelői vettek részt. Bánfai József a megyei tanács vb művelődésügyi osztályának könyvtárügyi előadója a tanácsok könyvtárirányító tevékenységéről és feladatairól tartott előadást.

Az elmúlt időszakban a pécsi Janus Panonius Múzeum igen jelentős külföldi kutató vendégei voltak. Így pl. Dr. William M. Galder professzor New Yorkból, W. Schindler professzor Berlinből, dr. Marija Gimbutas professzor Los Angelesből, dr. Gösta Berg a stockholmi Skanzen igazgatója, Maria Gavrilova Szófiából, Gavrila Simion Tulceából, Sercer Mária Zágrárból, dr. Römer Béla Zágrárból, Popovics Miklós Moszkvából. Kutatóink a múzeum gyűjteményeit, illetve azok egyes részeit a legkülönbözőbb szempontok alapján kutatták.

Hamarosan megjelenik a Janus Panonius Múzeum Füzetei sorozatában Papp László írása a Réka-vári ásatásokról.

Országos felmérés készült a múzeumok antropológiai anyagáról. A felmérés érdekes eredménnyel zárult, kiderült, ugyanis, hogy az ország múzeumai közül a Ja-

nus Pannónius Múzeum őrzi — a Természettudományi Múzeum Embertani Tára kivételével — a legnagyobb embertani gyűjteményt. A gyűjteményt már jelentős mértékben fel is dolgozták. A múzeum e téren elért eredményeit dr. Nemeskéri János osztályvezetőnek, dr. Kiss Attiláné Zoffmann Zsuzsannának és dr. Kiss Attilának köszönheti.

A Pécsi Tervező Iroda elkészítette a létesítendő dél-dunántúli skanzen tanulmánytervét.

A Pécs-Baranyai Múzeumi Hónap 1967 egyik központi eseménye lesz a kibővített sellyei ormánsági kiállítás megnyitása.

Hamarosan elhagyja a nyomdát a Pécsi Janus Pannonius Múzeum 1966. évi évkönyve. Az évkönyvek és a régebbi köteteket, a honismereti kérdésekkel, hely-

történettel és néprajzzal foglalkozók figyelmébe ajánljuk.

Az 1967. évi busójárás alkalmával Mohácson négy múzeumi kiállítás volt. Nagy érdeklődés kísérte a Kanizsai Dorottya Múzeum „Régi mohácsi kerámia” c. kiállítását. Ez a rendkívül tárgygazdag kiállítás azokat a régi Mohácson készült színes és fekete kerámiákat mutatta be, amelyeket Sarosácz György mohácsi múzeumigazgató a Városi Tanács jelentős anyagi támogatásával 1965—66-ban gyűjtött.

A Pécs-Baranyai Múzeumok Baráti Köre kiadásában megjelenő Múzeumi Körlevél 8. száma megjelent. Ez a szám is hasonlóan a régebbiekhez, sok érdekes és jól felhasználható, tájékoztató jellegű helytörténeti, néprajzi, stb. cikkeket közöl.

TARTALOM

ISKOLA ÉS NEVELÉS

Kovács József: Gondolatok a világnézeti nevelésről — — — — —	3
Dr. Szántó Károly: Gondolatok a hazafias nevelés megvalósításáról az általános iskolában — — — — —	9
Dr. Bernáth Józsefné: Élményt nyújtó iskolai ünnepélyeket! — — — — —	14
Bóra Ferenc: A tanulók érzelmeinek tükröződése az országjárásról készített naplókban — — — — —	16
A hazafias nevelés helyzete Baranya megyében — — — — —	20
Ár Zsuzsa: A tanulói aktivitás a mai magyar irodalmat feldolgozó órákon — —	27
Erhardt Imre: Kísérlet a felsőtagozati tanulók önálló munkaformáinak kialakítására a számtan oktatásban — — — — —	30
Málik Lászlóné: Cigánygyermek a napköziben — — — — —	36

NÉPMŰVELESI TANÁCSADÓ

Lemle Géza: A népművelés sajátos eszközeivel — — — — —	40
Baló István: Gondolatok egy jubileum után — — — — —	44
Lippenszky István: Klubról klubra — — — — —	49
Francsovits György: A legújabbkori történeti emlékek tárggyűjtése és módszere	54
Auth András: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójára készülődnek — — — — —	61
Bucsky Mihály: Műsorjavaslatok a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójára — — — — —	66
Gábor Péter: Busójárás 1967. — — — — —	68

KÖNYVESPOLC

Kemenes Inez: Amit az olvasó nem kér — — — — —	76
Kelen Zsuzsa: Böngészés a Megyei Könyvtár folyóirat állományában különös tekintettel a világnézeti nevelésre — — — — —	80
Szovjet írók művei az ifjúság nevelésének szolgálatában — — — — —	84

ISMERD MEG BARANYÁT

Dr. Dankó Imre: Gyula és Szigetvár	— — — — —
Dr. Gungl Ferenc: Kretovics József	— — — — —
Óvári Terézia: A Szigetvári Olvasó Egylet története az első világháborúig	— —
Dr. Kovács András: A pécsi vincellériskola	— — — — —
Ete János: Párbaj az országúton	— — — — —
Reuter Camillo: Baranyai faluk nevééről	— — — — —
Dr. Kolta János: Az „iskolázottság” Baranyában	— — — — —
Romváry Ferenc: A pécsi Kálvária városképi jelentősége	— — — — —
Dr. Vörös László Zsigmond: A magyar kikerics	— — — — —
Dr. Dömötör Sándor: A mohácsi sziget elfeledett krónikása	— — — — —

FILM-SZÍNHÁZ

Mészáros Bálint: Filmek a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról	— — —
Stáhl László: Új filmszínház épül Mohácson	— — — — —

HIREK	— — — — —
-------	-----------

Készült 900 példányban

67-967 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Melles Rezső